בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א"ג פרידנזאָן

בירנבוים־העפט

תוכן:

ד"ר שלמה בירנבוים: לאמיר זיך צוגרייטן
יהודא לייב אָרלעאַן: חושים פאַר רוחניות
הרב טובי' האראָוויץ: דער פאַלק־באַראַמעטער
אליעזר שינדלער: דער עליה־וועג פון נתן בירנבוים
י. ל. געררשט: נתן בירנבוים און זיינע „פרייע" קריטיקער
הרב מ. י. גוטמאַן: נתן בירנבוים רעט צו אונדז
רבי ישראל סאלאנטער: מוסר־ווערטער
מאיר שוואַרצמאַן: נתן בירנבוים און זיינע תלמידים
שמואל פּליסקין: דאָס וואונדער פון יענים דור
אַלטער שנור: גיקליבינע פּערל
אלימלך שטייער: ...און ער איז צו אונדז גיקומען
ד"ר יצחק ברויער: דער נייער כוזרי
יצחק לעווין: אַ חילול יום־כיפור אין אַלטן פוילן
ישראל עמיאָט: ס־שטעטל וואָרט...*
א. שינדלער: עולים גיזאַנג

הארכיון היהודי

בנות־בלעטער

* * *: די ראָל פון דער פרוי אין אגודת־ישראל
שרה שענירער: דורך שלום צו ישועה
א. ר.: די מאַמע איז נפטר גיוואָרן
א. מ. ראגאווי: מצוה גוררת מצוה
א. ג. פרידנזאָן: דריי טעג מיט אונדזערע פירער

ברכה צוקער: בריוו צו אַ חברטע. ארטאדאקסישע פרויען־באַוועגונג אין ארץ־ישראל. — שבועות אין דער לאָדזשער בנות־מחנה. — פון שוועסטער צו שוועסטער (בריוו, עצות, אָנווייזן און ענטפערס) — עקזעקוטיוו־זיצונגען פון בנות־אגודת־ישראל אין לאָדזש. — ביבליאָגראַפישע נאָטיצן, ידיעות, מודעות און בילדער.

לאָדזש, תמוז תרצ"ד.

צו אַלע אגודיסטישע ארגאַניזאַציעס אין פּוילן

זונטיק ד׳ תמוז — בירנבוים־פייערונגין אין יעדן אָרט

די יידישע וועלט האט אויפגענומען מיט פרייד און התלהבות די ידיעה, אַז נתן בירנבוים האָט ב״ה דערלעבט זיין זיבּיציקסט לעבנס־יאָר. אַלע וועלכע קענען אַצינד, אדער האבן אַמאָל גיהאַט וועלכעס ס־איז שייכות מיט נתן בירנבוים, פאַר זיי זענען דערוועקט גיוואָרן פאַרשידענע זכרונות און גידאַנקען וועגן דעם גרויסן יידישן פירער און זיינע אויפטוּן פאַרן יידישן פאָלק.

מיר, אגודיסטן פון אַלע אָפּטיילן פילן זיך שוין אַ ריי פון יאָרן נאָענט און באַהעפט מיט שטאַרקע פעדים צום בעל־היובל. נתן בירנבוים צווישן אונדז ברענגט התחזקות און אויסדויער. ער איז אונדזער פירער און חבר אין איינעם.

נתן בירנבוים וועקט אונדז, שטראָפט אונדז, לאזט אונדז נישט רוען און רופט אונדז עולה צו זיין, אַרויפצושטייגן אין אונדזער דעת, אָנצונעמען זיך מיט רחמים־גיפילן און איבער אַלץ זאָל שיינען דאָס יידישע תפארת.

אינים אגודיסטישען לעבען ברענגט אריין בירנבוים דאָס שטאַרקע פייערדיקע וואָרט, וואָס גליט אָן אונדזער אידעאַל. ער פאַרטיפט אונדזער דענקען, ער באַלערנט אונדזער טון און עפנט די אויגן פון דער יוגנט צו קוקן אויף וועלט און לעבן מיט גיזונטע יידישע בּליקן...

זונטיק ד׳ תמוז דאַרף אין יעדן אָרט, וואו נאר ס־איז פאַראַן אַן־אגודיסטישע ארגאַניזאַציע, אגודת ישראל, צעירים, פּועלים, בנות, אומעטום דאַרפען זיין ספּעציעלע בירנבוים אָוונטן און ס־זאָל גירעדט ווערן וועגן דעם לעבן, ווערק און שאַפן פון נתן בירנבוים.

אויך אין ארטאָדאָקסישע שולן דאַרף אין דעם טאָג גירעדט ווערן פאַר די קינדער וועגן דער פּערזענלעכקייט פון נתן בירנבוים און זיינע גראַנדיעזע אויפטוּן.

דער עיקר דאַרפן די אָוונטן אויפקלערן די שיטה פון נתן בירנבוים און באַקענען דעם ברייטן עולם מיט זיינע רעיונות, וואָס פון זייער פאַרווירקלעכן, גיווינט זיך אַ סך ביים אויפשטייג פון ג—טס פאָלק.

זאָל השי״ת העלפן מיר זאָלן צוזאַמען מיט אונדזער פירער נתן בירנבוים זוכה זיין צו זעען די גאולה שלימה במהרה.

לאָדזש, סיון תרצ״ד.

צענטראַלער יובל־קאָמיטעט

ארכיון אסופות

אין יעדן אָרט וואו ס׳וועלן פאַרקומען אָוונטן בעטן מיר צוצושיקן באַריכטן!

מאַטעריאַל פאַר די בירנבוים־פייערלעכקייטן זונטיק ד׳ תמוז

לידער

תשובה — — — — —	ב״י זשורנאַל נומער 74
אין די טעג פון משיח — — —	〃 〃 〃 81
גרויס־שטאָט — — — —	〃 〃 〃 87-88
ריין ווי פּערל — — — —	〃 〃 〃 94-95
אונדזערע גיצעלטן — — — —	〃 〃 〃 98-99
פון שטאָט — — — —	〃 〃 〃 100
אונדזערע זינד — — — —	〃 〃 〃 73
ערד — — — —	〃 〃 〃 59

וועגן זיין פּערזענלעכקייט און שיטה

- ד״ר נ. בירנבוים און זיין שיטה — — — ב״י אַלמאַנאַך
- דער וועג פון עולים — שלמה בירנבוים — — ב״י זשורנאַל נום. 70

פון יובילעאום־בוך לכבוד זיין זיבּציקסטן גיבוירן־טאָג, קאָן מען נעמען אַ סך מאַטעריאַל.

פראַגמענטן פון זיינע מאמרים

א) דעת, רחמים, תפארת — — —	ב״י זשורנאַל נום. 58
ב) אַפאָריזמען — — —	〃 〃 〃 53
ג) 〃 — — —	〃 〃 〃 67-68
ד) שבת — — —	〃 〃 〃 34
ה) בירנבוים וועגן דער יידישער פרוי און יידישקייט	〃 9
ו) ישראלס התחייבות	〃 〃 〃 50

כתבים פון נתן בירנבוים

„אין גלות ביי יידן״, „ג—טס פאָלק״, „פון אַן־אפּיקורס גיוואָרן אַ מאמין״, „פנו דרך״ א. א.

פון פאַרלאַג „בית יעקב״

וועגן דריטן באַנד „יידיש לשון״

הארכיון היהודי

דאָס דריטע באַנד „יידיש לשון״ האט פאַרפעלט און ס׳וועט אביסל דויערן ביז ס׳וועט אַרויסגיין אַ נייע אויסגאַבע פון דריטן חלק „יידיש לשון״. דאָס בוך ווערט פון דאָס ניי גיזעצט און אויסגיבעסערט ליטעראַריש און פּעדאַגאָגיש, אַזוי, אַז ס׳וועט זיין פאַרבעסערט און אַ סך שלימותדיקער ווי די ערשטע אויסגאַבע. עס וועלן אויך אַריינגינומען אַ סך נייע ליטעראַרישע שאַפונגען.

„דאָס יידישע יאָר״

עס גרייט זיך שוין אין דרוק אַ ניי לייען־בוך „דאָס יידישע יאָר״ וואָס האט זיין ספּעציעל פאַר דערוואַקסענער שול־יוגנט. אינים בוך וועלן אַריינקומען מאמרים, ליטעראַרישע שאַפונגען, ווי לידער, נאָוועלן, דערציילונגען און סקיצן, גאָר באַזונדער מאַטעריאַלן, וואָס נעמען אַרום דאָס יידישע לעבן פון יאָר ווי, ימים־טובים יומא דפגראס אא״וו. דאָס בוך וועט אויך זיין רייך אילוסטרירט.

עפ״י טעות איז גיווען גימאָלדן אין די פריערדיקע נומערן, אַז דאָס בוך וועט האָבן דעם נאָמען „די יידישע וועלט״.

בית יעקב

ליטעראַרישע שריפט פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות־אגודת־ישראל אין פוילן

רעדאַקטירט דורך א"ג פרידנזאָן

עלפטער יאָרגאַנג	נומער 116	סיון–תמוז תרצ"ד	ב"ה לאָדזש־וואַרשע־קראָקע

ארכיון אסופות

ד"ר נתן בירנבוים

צו זיין זיבעציקסטן יובל

תרכ"ד — תרצ"ד

הודפס מתוך הארכיון היהודי

לאמיר זיך צוגרייטן

ד"ר שלמה בירנבוים

פאראן היינט מיין פון דרייסיק מיליאן ייִדן — אזוי וואלט מען געקענט זאגן, אויב ס'זאל אין די לעצטע הונדערט, צוויי הונדערט יאר נישט געווען זיין אזא איבערקעריניש פון אסימילאציע און שמד, וואס האט אפגעריסן נישט בלויז א גרויסע צאל מענטשן, נאר אזוי ארום אויך זייערע קינדער און קינדס־קינדער אויף אייביקע צייטן.

„זעכצן מיליאן כ'יי איז אויך נאך נישקשה", וועט אייער זאגן. א וודאי. אבער — צי האט זיך דאס גרויסע אנטלויפעניש דען שוין אפגעשטעלט? און דער עיקר: איז דען היינט דא א ייִדיש פאלק פון זעכצן מיליאן? פאראן זעכצן מיליאן נפשות, וואס ווערן אין דעם מאדערנעם פארדרייעניש פונים אמת, וואס הייסט סטאטיסטיק, פארשריבן מיטן נאמען „ייִדן". נאר דער דאזיקער סך־הכל שטעלט זיך צונויף פון גאר פארשיידענע מינים: ייִדן, תינוקות שנשבו, פושעים, אפיקורסים. און לויט מיין חשבון זענען צווישן אט דעם סך־הכל אפשר נאך דא איין פינפטל „ייִדן". יעדער קען פארשטיין, אז די אנדערע פיר חלקים וועלן שוין נישט גאר לאנג זיין אזוי גוט און באשאפן א גרויסע „ייִדישע" סטאטיסטיק, און יעדער קען זיך בארעכענען, אז סע וועט נישט געדויערן קיין סך דורות, ביז זיי וועלן פארשוואונדן ווערן. אפילו פון דער סטאטיסטיק אויך, אזוי ווי זיי זענען שוין היינט נישטא אינים גבול פון יהדות.

איך ווייס, טייל זאגן, אז היינט איז בעסער געווארן, מע בלייבט שוין ביים ייִדישן פאלק. פרעגט זיך קודם כל, וואס הייסט בלייבן. די נאציאנאליסטן ווייזן אן אויף זייערע אויפטוען אין דער וועלט און אויף זייערע השפעות אויף ייִדן, זיי האבן גובר געווען די אסימילאציע, זאגן זיי, מע וויל שוין זיין ייִדן, און שמדן זיך איז געווארן שוין נישט אזא־אפטע זאך.

טייל חרדים ווידער וועלן ברענגען א ראיה, אז ס'איז בעסער געווארן, אנווייזנדיק אויף די פעולות ביים ארגאניזירן דעם שארית ישראל. מ'האט אפגעשטעלט די הריסה, וועלן זיי זאגן.

וועגן דער נאציאנאליסטישער טענה איז נישטא וואס צו רעדן: נאציאנאליזם גופא הייסט שוין אוועקגיין פונים יהדות, פונים ייִדישן מהות, איז בעצם די ערגסטע אסימילאציע. דורך דעם איז נישט שווער צו פארשטיין, וואס זייער עולם איז נישט אפגעהיטן פון דער פראסטער אסימילאציע, אסימילאציע לויט זייערע אייגענע השגות — אין לעבן און אין לשון און נאך מיין. זיי האלטן אין איין אנווערן מענטשן, וואס גייען אוועק פון די פארשיידענע איזמען, און וואס ווילן שוין נישט הערן פון קיין שום כלל ישראל, אפילו נישט קיין נאציאנאלן.

און דער אנווייז פון יענע חרדים, אז מיר ארגאניזירן זיך אצינד ברוך־השם שוין זייער גוט, אז ס'איז שוין דא אן ארטאדאקסישער רענעסאנס?

הלוואי פון זייער מויל אין גאטס אויערן אריין! אבער ס'איז טעות.

מע גייט נאך אלץ אוועק פון דער טראדיציאנעלער מחנה, מ'אנטלויפט נאך אלץ פונים יהדות. פאראן א סך ווינציקער פרומע ייִדן, ווי נאך מיט א דור צוריק און ווער שמועסט לפי־ערך — דאס איז דאך גאר א שרעק. ווי לאנג איז אין גאנצן, אז זיי זענען געווען דאס גאנצע פאלק? און היינט? א פינפטל פונים פאלק, דאס איז אוודאי ניט קיין פעסימיסטישער ערך.

וואו איז דא דער רענעסאנס?

ניין, ס'קען קיין שום ספק נישט זיין: מיר געפינען זיך אין אזא מצב פונים ייִדישקייט, אין אזא געפאלנקייט, ווי ס'איז שוין טויזנטער יארן נישט געהערט און געזען געווארן ביים ייִדישן פאלק.

צי קענען מיר נאך עפיס טון, צי זענען מיר ביכולת נאך עפיס אויפצוטון, צי קענען מיר זיך נאך ארויסרייסן פון אט דער מוראדיקער הייט.

אט די שאלות עגבערן נישט איינעמס הארץ, נישט איינעמס מוח. און נישט ביי איינעם איז אויסגעקומען דער ענטפער, אז ניין. ס'הייסט נישט שטענדיק, אז אזוינער האט געוואוסט, וואס סע פרעגט זיך אין אים און וואס סע ענטפערט זיך אין אים.

און נישט איינער איז דורך דעם אוועק געגאנגען פון דער ייִדישער מחנה און נישט איינער גייט היינט אוועק. ער האפט, ווײַסיוודיקערהייט צי נישט, אז „דארטן" וועט ער געפינען בעסערס, דארטן איז די ישועה פארן פאלק. דארטן, ביי יענע, וואס גייען אויף די נייע וועגן.

די דאזיקע וועגן זענען נישט קיין ייִדישע, אזוי קענען מיר פסקענען בלתי ספק. לאמיר א קלער טון ווייטער אריין: מיר מעגן פסקענען אזוי, ווייל מיר ווייסן דעם דרך־הישר. הייסט דאס, אז וועגן זיך אליין מעגן מיר פסקענען להיפך: ווייל דער ערשטער פסק איז א שלילה — איז דער צווייטער שוין א חיוב? מיר גייען אויפן אמתן ייִדישן וועג?

ווער וועט זיך דערוועגן צו זאגן, אז יאָ? גיין. הייסט דאך גייען אזוי, ווי ס'באדארף צו זיין.

מיר ווילן גיין, דאס איז אמת. די כוונה איז באוויליקט — אבער די מעשים? דארפן מיר זען, עפיס צו טון דערצו. דער וועג איז דא, ער איז אנגעצייכנט. דער רצון איז אויך דא. מוז מעגלעך זיין, צו פועלן עפיס.

ווער זאל טון, ווער זאל פועלן? — מיר.

מיר דארפן זען עפיס אויפצוטון, ארויסצורייסן דאס ייִדישע פאלק פונים היינטיקן קאטאסטראפאלן מצב.

ווער איז דער מיר? — דאס ביסט דו, דאס איז ער, דאס איז זי, דאס בין איך, דאס זענען אלץ יחידים.

אבער יחידים קאנען דא גארנישט אויפטון, קיין שום זאך נישט פועלן, דאס פארשטייט יעדערער, וועגן דעם באדארף מען גאר נישט מאריך צו זיין.

אויב נישט קיין יחידים: איז א כלל, אז מע דארף זיך מתאחד זיין. האט מען דאך געשמועסט, אז מיר האבן שוין נישקשהדיק ארגאניזירט די יחידים. אמת, מיר האבן ארגאניזאציעס, און מיר דארפן דאס האבן, אבער קיין תרופה צום אונדזער צרה איז עס נישט, די אמתע הילף קען נישט קומען דורך זיי, ווארן זיי זענען נישט אנדערש ווי יחידים. אן ארגאניזאציע איז א סך־הכל פון יחידים. אבער אן אמתער צונויפבונד איז נאר דא אין אן ארגאניזם.

אן ארגאניזאציע קען מען מאכן. האבן מיר טאקי געמאכט. אן ארגאניזם מוז געבוירן ווערן פון אליין.

הייסט עס, אז פארפאלן, אז מיר קענען גאר נישט טון, ווייל מיר קאנען דאך נישט באשאפן קיין ארגאניזם? דארפן מיר זיצן מיט פארלייגטע הענט?

חלילה. ס'איז דא א זאך, וואס מיר קאנען יא טון, מיר קאנען צוגרייטן די ערד און פארזייען* דעם זאמען, וואס דערפון זאל געבוירן ווערן, ארויסשפראצן און אויסוואקסן דער גייער ארגאניזם. מיר קאנען העלפן צוזאמענהאלטן די כנסת ישראל, דעם ארגאניזם, וואס דארף ברענגען א ישועה דעם ייִדישן פאלק אין זיין מוראדיק געפאלנקייט.

ווי אזוי קאנען מיר צוגרייטן?

קודם דארפן מיר צוגרייטן זיך אליין, מיר דארפן זיך לערנען, אליין צו זען דעם אמתן מצב אונדזערן, צו זען, וואו מיר האלטן אין דער וועלט, ביי גאט און ביי לייט, ווארן אונדזערע אויגן זענען פארבלענדט געווארן און זיי זען נישט דעם פאקט, אז מיר זענען אין א גרויסער עת־צרה. די צרות און חומריות שפירט יעדער איינער, נאר מיר דארפן אויך דערפילן די צרות אין רוחניות.

ווי אזוי קאנען מיר זיך פארענטפערן א שטייגער מיט אזא חטא ווי עבודה־זרה? ס'איז נישט קיין מליצה, ס'איז א טרוקענער פאקט: מיר האבן זיך אסימילירט צום מאדערנעם נאציאנאליזם. למשל וואו א פושע, אן אפיקורוס, א כופר בעיקר, נעמען מיר זיך באלד אן זיין קריוודע, אויב די אנטיסעמיטן פאלן אן אויף אים. פאר וואס טוען מיר דאס? „ווייל ער איז דאך פארט א ייִד"? ווייל „ישראל אף על פי שחטא"? נישקשה, אט די מענטשן זענען נישט קינדער אין די וויקעלעך, זיי וועלן שוין אליין באשטייען זייער שטעטל, זיי דארפן גאר נישט האבן אונדזער הילף. מיר באגראבן זיך דאך אלץ מיין מיט אזא שותפות־פראנט, וואס נעמט אריין אלע אפיקורסים פון דער גאנצער וועלט. מע מיינט דאך שוין היינט ביי די חסידי אומות העולם, אז ייִדן זענען דאס ערגסטע פאלק אפיקורסים, אן א גאט אין הארצן. און דאס מוז האבן השפעה אויף אונדזער מצב, אפילו אין גשמיות. דאס איז צו לייט — און צו גאט: אט דער פראנט איז אויפגעשטעלט אויפן יסוד פונים מאדערנעם נאציאנאליזם, צי מיר וועלן מודה זיין צי נישט. און דער מאדערנער נאציאנאליזם הייסט דינען צו זיין אייגן פאלק, און דאס הייסט בעצם דינען צו זיך אליין צום אייגענעם איך. ס'איז געצן־דינערײַ, עבודה־זרה, פשוטה כמשמעה: נישט דער רבונו־של־עולם איז דער איבערשטער, נאר דער מענטש אליין איז דער העכסטער ווערט אין דער וועלט, איז דער החלטדיקער צענטער פון דער וועלט. מע קען אפילו זאגן, אז דאס איז נאך ערגער פון עבודה־זרה, ווייל א געצן־דינער מיינט כאטש עפיס א רוחניות, וואס איז העכער פון דער וועלט, בשעת די עבודה־

הודפס מתוך הארכיון היהודי

זָרה פונים אייגינים פאָלק הייסט דאָך גידינט צו-אַ שטיק וועלט אַליין.

יאָ, מיר זענין גוט פאַרבלענט גיוואָרן. מיר זעען דאָס נישט און זעגין נאָך זיך ויסע בַּעל-גַאוותניקעס און מיינין אייביק, מיר זענין גירעכט, די גאַנצע וועלט איז נאָר אַנטיסעמיטן, אין ביי אונדז זענין נישטאָ קיין חסרונים. ווייל מיר האָבן באַקומין די תּורה, מיינין מיר, אַז דער מַאמר, „קב"ה אורייתא וישראל חד הוא" רעט טאַקי וועגן דעם פאָלק ישראל, אַזוי ווי ס-איז. מיר זענין שטענדיק גירעכט, דער צענטער פון דער וועלט. — מיר גרייסן זיך מיט די נְבִיאים, וואָס האָבן גימוסרט דאָס פאָלק—אָבער חָלִילָה, זאָל זיך היינט עֶמיצער דערוועגן, צו זאָגן אַ וואָרט מוסר. אָדער מע פאַרשרייט אים, אָדער מע פאַרשווייגט אים, אָדער מע מאַכט חוזק, אָדער מע וויל נישט אויסהערן אַ וואָרט אפילו. — אַזוי דאַרף צו זיין?!

יאָ, מיר זענין גוט פאַרבלענט גיוואָרן. מיר זעען דאָס נישט. מיר פילן נישט די אַלע הַשפָּעות פון דער סטרא אַחרא. מיר דערקאָנין זיי נישט, אַז זיי פאַרשטעלן זיך פרום און כָּשר, כלומפרשט ראוי לבוא בקהל. קומין שפּאָגל-נייע אויסטראַכטיגישין, פונים ס"ם, פונים מאָדערניזם, און דערציילן, אַז זיי זענין גאָר מְסיני, שטייען שוין אין דער תּורה, האָבן גיבליצט אינים מויל פון די נביאים.

פון וואַניט נעמין זיך אַזוינע זאַכן? ווי אַזוי איז מֶעגלעך די דאזיקע יְרִידת ביים פאָלק פון דער תּורה?

זוכנדיק די סיבות, וועלן מיר באַלד גיפינין די אַרגסטע: דעם אַנאַרכיזם, וואָס וואַקסט פונים יחידישקייט ביי-אונדז וועלן מיר בְּמֵילא זוכן די וועגן צו עֲלִיה, און גיפינין אַ מיטל אַנטקייגן אַט דעם אַנאַרכיזם: די כְּנסת ישרָאל.

חושים פאַר רוחניות

פון יהודה לייב אַדלעאַן

איבער הימל און ערד, איבער שטערן און ימים, איבער בערג און טאָלן, איבער פייגל און פיש איז אויסגיגאָסן דער געטלעכער גלאַנץ פונים קלענצטן גרעזל ביזן גרעסטן צעדערבוים, פונים שוואַכסטן ווערימל ביז דער העלדישסטער חי', דערציילן אַלע דעם כבוד פון זייער באַשעפער. פון אַלימין שיינט אַרויס זיין אומענדלעכער חסד און גרעניצלאָזער גבורה. ? ן יעדן אייגציקן שטראַמט זיין כוח און ענערגיע. אומיטום זעט זיך זיין שעפ-רישקייט און אַנפירונג. אַלץ זינגט אַ לויב-ליד צום אייביקן קיניג, צום באַשעפער און רעגירער פון דער וועלט.

השם ב"ה האָט טאַקי מיט דער שאַפונג פון דער וועלט באַהאַלטן זיין אומ-ענדלעכקייט, פאַרהילט זיין ליכט, פאַרשטעלט זיין גדלות. ער האָט טאַקי באַ-גרעניצט אנדזער ראי' און באַשרענקט אונדזער השגה. דערפאַר שיקט ער אונדז אָבער זיינע שטראַלן דורכן גיוועלבטן הימל, דורך דער גיקנייטשטער ערד און דורך די גיפאַרימטע באַשעפינישן. אַפילו אין דער טונקעלער אין גראָבער וועלט האָט ער אונדז מעגלעך גימאַכט צו דערפילן דעם געטלעכן אָטים, וואָס איז צובלאָזן אין דער גאַנצער בריאה. מע דאַרף נאָר דערצו האָבן אַ פריי האַרץ, אַן-אָפן אויג און אַ גיזונט אויער.

„שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה..." (ישעי' מ' כ"ו).

הייבט אויף אייערע אויגן אין דער הייך און זעט ווער ס-האָט דאָס אַלץ גי-שאַפן! נאָר איין בליק צום הימל, נאָר איין קוק אויף דער וועלט און פאַר אייך וועט זיך באַווייזן די קראַפט און פראַכט פונים באַשעפער!

פאַר וואָס באַפאַלט אָבער פאָרט נישט די מענטשן קיין פחד פאַר זיין גבורה? פאַרוואָס באַהאַלט מין זיך פאָרט נישט אין די שפּאַלטן פון די פעלדזן צוליב מורא פאַר זיין גרויסקייט? פאַרוואָס איז מין פאָרט אַזוי פאַרשייט און צו-לאָזן? פאַרוואָס פילט מין פאָרט נישט קיין גיפיל פון דאַנקבאַרקייט פאַרן גי-היימין בעל חסד.

צי פעלט דען די מענטשן נשמות און הערצער, אויגן און אויערן? צי האָט מ ן דען נישט די מעגלעכקייט צו זעען און הערן, צו פילן און באַגרייפן די שע-פערישקייט און סובערעניטעט פונים באַשעפער?

ניין! קיין קריפלין זענען מיר [illegible] מיר קומען טאַקי אין דער וועלט מיט אַלע חושים. זיי האָבן אָבער ־נייטיק ווייטערדיקע אַנטוויקלונג. זיי מוזן ערשט פון אונדזער פלעגע רייף ווערן. מיט דער נאַרונג, וואָס מיר קאַר-מין דעם ניי־גיבוירינים קינד, עפינין מיר אים ע־שט זיינע אויגן, מאַכן מיר אים ערשט זעעוודיק. דער זע-אָרגאַן איז טאַקי פאַראַן. זיין פונקציע איז נאָך אָבער זייער שוואַך. ער דאַרף ערשט, כדי גוט צוווירקן, פיל גיקרעפטיקט ווערן.

מיטן וואוקס פונים קינד הערט אָבער אויף די גיוויינטלעכע נאַרונג צו גינוגי-גין. די פיזישע שפייז מוז באַקומין צו הילף פסיכישע און גייסטיקע מיטוויר-קונג. די אַנטוויקלונג פון די חושים ווערט אָפּהענגיק נישט בלויז פונים עסן אַליין, נאָר אויך פונים גימיט און באַוואוסטזיין, וואָס באַגלייטן דעם עסן. דאָס וויינינדיקע קינד מוז, טראָץ דער בעסטער פלעגע, בלייבן אַנעמיש און קרענק-לעך. דער דעת איבער דעם ברויט-באַציִיק אַליין שטילט שוין אין אַ גיוויסער מאָס דעם הונגער. דער בליק פונים אויג איבער דעם שפייז זעטיקט שוין טיילווייז דעם מאָגן. נאַרונג, שטימונג און דעת זענין בכן די וויכטיקסטע פאַקטאָרן אין דער נאָרמאַלער פונקציאָניזירונג פון די פיזישע אָרגאַנין ביים מענטש.

נאָך אַ גינויערער באַאָבאַכטונג איבער דער ווירקונג פונים שפייז זעט מין ערשט וואָסער שטאַרקע פעולה ס־האָט דערביי אויף די פסיכיק און דער דעת, וואָסער ענגער קאָנטאַקט ס-איז פאַראַן צווישן קערפּער און גייסט. דער שלעכט-דערנערטער מענטש וועט נישט זוכן אַנדערש-וואו די סיבה פון זיין אויגן-פאַרטונקלונג, אָדער אויערן-טעמפּקייט. ער וועט דאָס זיכער באַטראַכטן פאַר אַ נאַטירלעכן פועל-יוצא פון זיין פערנאַכלעסיקן זיך אין זעלבסט דער-נערונג.

פאַרוואָס קלאָגט מין זיך אָבער אויף* דער בלינדקייט פון דעם טיפערן זע-חוש? פאַרוואָס וואונדערט מין זיך אָבער אויף דער אָפּשוואַכונג פון דער איי-דעלער האַרץ-עמפּפינדונג? פאַרוואָס זעט מין נישט די ריכטיקע סיבה פון דער פאַרטעמפונג אינים פיינערן גיהער?

די חושים, וואָס דערגרייכן זייער פיזיש שלמות אינים נאָרמאַלן רייפקייטס עלטער, בלייבן דאָך נישט שטיין אין זייער אַנטוויקלונג. זייער פונקציע באַ-שטייט אינים דאזיקן סטאַדיום נאָר אויף צו האָבן אַ קאָנטאַקט מיט דער פיזי-שער און קאָנקרעטער וועלט אויף צו דערפילן די גיהיימע קראַפט אין דער בריאה, אויף צו דערזעען דעם אויסגישפּרייטן חסד פונים באַשעפער, אויף צו דערהערן זיין שטרענגין באַפעל אין לעבן, זענין די דאזיקע חושים, וואָס האָבן באַקומין אַזאַ גיוויינטלעכע נאַרונג, לגמרי נישט פעאיק דערצו.

פאַרקערט. מיט דער איינזייטיקער נאַרונג זענין די חושים כסדר טעמפער גי-וואָרן פאַר זייער וויכטיקסטער פונקציע. אויב מע באַוועגט דורכאַנאַנד מיט איין ג'יד, מוז דער צווייטער ווערן פאַרשטייפט. אויב מע ריכטיט די ענערגיע אויף איין פונקט, מוז דער צווייטער לגמרי פאַרלירן זיין קראַפט.

אַזוי איז עס אויך מיט דער אַנטוויקלונג פון די חושים. אויף צו פאַרשטאַרקן די ראי' גשמיות מוז מין נעבן דעם גוף מיט ברויט, גימיט און דעת, די הנאה אָדער בעסער גיזאָגט, דער ענגער קאָנטאַקט צווישן די דריי פאַקטאָרן מאַכן די נאַרונג זאַפטיקער און ווירקזאַמער.

כדי צו אַנטוויקלין דאָס אויג פאַר אַ ראי' רוחנית, מוז מין אָבער צו יעדן שפייז צומישן אַן־איידעלער גימוט און אַ העכערן דעת, די הנאה, דער קאָנ-טאַקט צווישן פיזישן, פסיכישן און אינטעלעקטועלן מוז זיין אַ פיינערער און דעליקאַטערער. יעדע נאַרונג, וואָס ווערט בעגלייט מיט דער פשוטסטער אָנער-קענונג פאַרן אייביקן בעל החסד, וואָס ווערט גינומין מיט דער ברכה פאַרן באַשעפער און מנהיג פון דער וועלט, איז בכוח צו אַנטוויקלין דאָס אויג, אוי-סער פאַר דער ראי' גשמיות. אויך פאַר דער ראי' רוחניות.

אין דעם פאַל האָבן מיר פאַר זיך אַן-אַנדער באַוואוסטזיין און אַן-אַנדער גי-פיל. נישט דער דעת איבער דעם ברויט־באַציִק ווירקט דאָ, נאָר דער דעת איבער דעם הימלישן ברויט-געבער קומט דאָ צום אויסדרוק. נישט די פרייד פון דער קערפּערלעכער הנאה זעטיקט דאָס ברויט, נאָר דאָס גליק צו קאָנין דאַנקבאַר זיין דעם אייבערשטן. מיר האָבן דעריבער פאַר זיך אַ טיפער גיפיל און אַ העכערן דעת.

כדי צו אַנטוויקלין דאָס אויג פאַר דער ראי' רוחניות, מוז מין, נישט בלויז די

הארכיון היהודי
הודפס מתוך הארכיון היהודי

גיוויינטלעכע שפייז, נאר יעדע איינציקע פעולה, באגלייטן מיט אזא שטייגער גימוט און דעת. דאס איז דער רעזולטאט פון די מצוות מעשיות, וואס נעמען ארום דאס גאנצע לעבן, וואס דערהייבן יעדע איינציקע פעולה צום אייבערשטן, דורך דעם ווערט גישפייזט דער גוף מיט דער נשמה צוזאמען, דורך דעם ווערט גיפלעגט די פיזישע און גייסטיקע זע־קראפט פונים מענטש צוגלייך.

וואס אפטער מע פלעגט דעם גוף מיטן דאזיקן פלון שפייז, וואס שטארקער מיר פארבינדן אונדזערע פעולות מיטן טיפערן גיפיל און העכערן דעת, אלץ פע־איקער ווערן מיר צו דערפילן די נאנטקייט פונים בורא מיט דער בריאה. נישט די בלויזע שפייז־דערנערונג פונים מענטש, נישט די בלויזע גימיטס־שטימונג פונים דיכטער און נישט די בלויזע נאטור־פארשונג פונים פילאזאף דערנענטערט צו גאָט. נאר דער ענגער קאנטאקט און די גינויעסטע פארבינ־דונג צווישן דער פעולה, רגש און מחשבה פירט צו דעם מענטש צו זיין באשעפער.

בלויזע פעולות, אן דער כוונה ממלא צו זיין דעם רצון פונים אייבערשטן, אן דעם גיפיל פון דאנקבארקייט צום בעל החסד, אן דער הכנעה פארן קיניג פון דער וועלט, מוזן פארפעצן דאס הארץ, פארשמירן די אויגן און פארטעמפן די אויערן פאר דעם גדלות פונים באשעפער, וואס דערשיינט אין דער בריאה.

„השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע...״ (ישעי׳ ו׳—י׳).

פארפעצט איז דאס הארץ פונים דאזיקן פאלק און באשווערט זענען זייערע אויערן און פארשמירט זענען זיינע אויגן.

רעד יידישער פאלק־באראמעטער

פון הרב טוביה הורוויץ

פיירענדיק יעצט דעם 70 יעריקן גיבורטס־טאג פון גרויסן יידישן דענקער און פאלק־פירער ד״ר נתן בירנבוים, פייערן מיר גלייכצייטיק דעם אפשלוס פון א 50 יעריקער תקופה, א יובל שנים פון דער יידישער גישיכטע, וועלכע דער בעל־היובל אליין האט זיי מיט גישאפן אין די פאדערשטע רייען פון יידישן פאלק און אין אלע זיינע לאגערן.

ד״ר בירנבוים איז גיוועזן דער וועטער־ווייזער פאר די פארשידינע ווינטן, וואס האבן שפעטער אנגיהויבן בלאזן אויף דער יידישער גאס. ס־איז גינוג גיוועזן צו טון א בליק אויף דעם יידישן פאלק־בארימטן ד״ר נתן בירנבוים, כדי צו וויסן וואסערע שטרעמונג עס רוקט אן אויף דער יידישער גאס. זיין קלארער קאפ און זיין גרויס און ווארים יידיש הארץ, וואס איז מיט טויזנטער פעדים אנגיקניפט אין דעם יידישן פאלק, האבן גישפיגין פלענער פאר דעם יידישן לעבנס־וועג. ארויס גיווארפן אין ווארט און שריפט זיינע לאזונגין און פאראלן און דאט פאלק אדער גרויסע טיילן פון פאלק זענין פריער אדער שפעטער נאכגיגאנגין דעם וועג, וועלכן ער האט אנגיוויזן.

דער מזרח-ייד, וואס זיין גורל איז גיוועזן מערסטנס צו לעבן אין מערב-לענ־דער, צווישן מערב-יידן, איז אייביק געבליבן דער מזרח-ייד און אזוי ארום משפיע גיוועזן דירעקט אדער אומדירעקט אויף ביידע טיילן פון יידנטום.

ווען די השכלה האט פארשלינגין דאס עמאנציפירטע יידנטום פון די מערב־לענדער און אנגיהויבן פארשלינגין די פארחושכטע יידן אין מזרחדיקן גלות. דאן איז דער אליין הונדערט-פראצענטיקער משכיל אויפגיטרעטן מיט דעם אנזאג, אז די השכלה און די פאלגן פון די השכלה, די אסימילאציע זענין גיווארן באנקראט. די יידן וועלן נישט גיוואונין קיין סימפאטיע ווען זיי וועלן זיין דייטשעשער ווי די דייטשן אין דייטשלאנד, ענגלישער ווי די ענגלענדער אין ענגלאנד א. א. וו. אדרבה, אז צו דער בירגערלעכער עמאנציפאציע מוז צוקומען די נאציאנאלע עמאנציפאציע. אז מיר וועלן נישט ארויסרופן קיין אנערקענונג און סימפאטיע ביי די אנטיסעמיטן, צוליב זייער פאלטשן נאכקרימין פרעמדע פעלקער און איבערבייטן זיי אין דער צופאסונג צו דעם פאלק־לעבן פון די ווירטס־פעלקער אין גלות, אז אדרבה, וואס מער מוועט אפן זיך עמאנ־ציפירן אינים נאציאנאלן זין און זיך באקענין אלס צו גיהעריקע צום היס־טארישן יידישן פאלק, וועט מין גיכער נושא חן זיין ביי די ווירטס-פעלקער. אלס נאציאנאלע יידן און לאיאלע בירגער אין די גלות־לענדער.

אט דער פאקט האט זיך איצט — 51 יאר נאך דעם ווי ד״ר בירנבוים האט עס ארויסגיזאגט אין זיין צייט-שריפט „אויטא-עמאנציפאציע״, אינים יאר 1883 אלזא פאר 51 יאר — באשטעטיקט אין דייטשלאנד מיט אלע פרטים.

אויך דער גרונט־גידאנק פון באנייען דעם יידישן ישוב אין ארץ־ישראל, וועלכן ער האט דאן אנגיוויזן אלס די איינציקע לעזונג פון די יידישע לאגע הן אין רעכטלעכער הן אין מאטעריעלער באציאונג, זאגאר אויף די נויטיקייט צו קאלאניזירן יידן אין די שכנותדיקע לענדער פון ארץ־ישראל ווי סיריען, עבר-הירדן מעסאפאטאמיען האט ד״ר בירנבוים מיט 51 יאר צוריק, ווי עס איז צו זען אין זייגע מאמרים אין די אויסגיוועלטע שריפטן (דערשינין 1920 אין טשערנאוויץ) אנגיוויזן, און יעצט 50 יאר שפעטער איז גיווארן אקטועל די פראגע פון קאלאניזירן אין די שכנותדיקע לענדער פון ארץ-ישראל.

ער האט נישט בלויז שיין גידרשנט, נישט גיוועזן א בלויזער נאה דורש נאר אויך א נאה מקיים, ער האט אריבערגיפירט א גרויסן טייל פון די יידישע אינטעליגענץ פון מערב און מזרח פון השכלישער, אסימילאציע צו נאציאנאלער רענעסאנס* און צום ציוניזם. ער האט גיבויט די ציוניסטישע ארגאניזאציע, ער האט גיגרינדיט דאס קאנגרעס-קאמיטעט און גיוועזן דער איניציאטאר פון ערשטן ציוניסטישן קאנגרעס, און ד״ר הרצל האט נאר אויסגיפירט די ארבייט, וועלכע ד״ר בירנבוים האט אנגיהויבן...

אבער בשעת דעם קאנגרעס, איז ביי ד״ר בירנבוים שוין אויפגיטריטן די איבערצייגונג, אז די ציוניסטישע ארגאניזאציע קען נישט לעזן דאס יידישע פראבלעם אין דער גאנצער ברייט.

א טייל יידן זענין אים נאכגיגאנגין אין ציוניסטישן לאגער, אבער ד״ר בירנבוים האט גישפאנט ווייטער. ער איז נענטער צו צום פאלק און גיזאמלט די כוחות פון יידישן גלות לעבן און אנגיוויזן, אזדער גרויסער כוח פון פאלק ליגט אין פאלק גופא און אין זיין נשמה. דער גלות-נאציאנאליזם איז דאך ביי אים גיווארן דער איינציקער וועג און ארום דעם גלות-נאציאנאליזם די יידישע שפראך, ליטעראטור און קונסט האט ער גיזאמלט די איבריקע שעפערישע כוחות פון משכילישן נישט רעליגיעזן יידנטום.

ביידע לאגערן, דער ציוניסטישער און דער פאסטישער האבן זיך אים נאכגי־שלעפט ביז אויפן באראמעטער פון פאלק האט זיך באוויזן, אז דער ווייזער ווייזט צוריק צום דת. דאן האבן זיך די חברה דערשראקן. אפגירוקט זיך גי־ווארנט פאר דעם „שרעקליכן גיוויטער״, זיי האבן זיך דערשראקן, ד״ר בירנבוים גייט זיי צוריק שלעפן אין הדר אריין.

אבער דער „רבי״ איז גיגאנגין אליין אין „חדר״ אריין די תלמידים זענין גי־בליבן אין זייערע באהעלטענישן.

דערנענטערנדיק זיך צום פאלק און צו דעם לעבן פון פאלק האט ער פלוצ־לינג דערפילט דעם אמתן כוח פון פאלק, וואס ליגט אין דער רעליגיע. און צו דער זעלבער זייט איז נישט בלויז דאס הארץ מיטגיריסן גיווארן מיטן יידישן רעליגיעזן לעבן. נאר זיין קלארער קאפ האט דערזעען דעם היסטארישן טעות פון פילאזאפישן מאטעריאליזם. ד״ר בירנבוים איז גיווארן דער גלייביקער ייד און דערזען, אז דאס רעליגיעזע יידנטום איז פארקנעכטיט ביי די פארשידינע אפטריניקע. און ער האט אנגיהויבן קעמפן פאר דער דריטער עמאניצ־פאציע פאר דעם באפרייען די ארטאדאקסיע פון „גלות ביי יידן״ און ער האט מיטגיהאלפן די יידישע רעליגיעזע רענעסאנס־באוועגונג פון דער „אגודת־ישראל״-באוועגונג, וואס זאל זיין בכוח אריין צו נעמען דעם גאנצן נאציאנאלן און ציוניסטישן לאגער אויך.

ד״ר בירנבוים ארבייט ווייטער. נאך אין סאמע ברען פון דער אינפלאציע צייט מיט די גרויסע פארדינסטן און עשרות אויף דער יידישער גאס, האט ד״ר בירנבוים אנגיוויזן אויף די נויטיקייט פון ווירטשאפטלעך פראדוקטיוויזירן די יוגנט, צוריק צו פעלד-ארבייט און מלאכה! איז זיין פאראל שוין 10 יאר אן אויפהער איצט גייען אלע נאך.

ד״ר בירנבוים פילט און זעט אלץ פריער וואס עס רוקט אן אויף דער יידי־שער גאס, בויט, שאפט און גייט ווייטער. דאס פאלק גייט נאך אויב עס ווי־ אדער נישט פונקט ווי דאס וועטער גייט נאך דעם צייכן-באראמעטער... כאטש ד״ר בירנבוים איז אלץ מבטל וואס ר־האט פריער גיזאגט און גייט תמיד אויף

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אויף זיינע נייע אידעען. כאטש ער איז היינט א בעל־תשובה, וואס האט אפגיבראכן מיט אלע זיינע אלטע שאפונגען. איז דאך דא פיל פון זיינע אלטע אידעען קעגן אסימילאציע און וועגן ישוב ארץ־ישראל, וואס האבן א גרויסן ווערט פארן יידישן פאלק.

מכוח די פילאזאפישע שיטה פון ד"ר בירנבוים, מכוח זיין טיפע יידישקייט און יראת שמים, אמונה און בטחון מכוח נצח ישראל און אמונת המשיח. האב איך שוין אין א רייע מאמרים אנגעוויזן. איך האף, אז צום 80 יעריקן יובילעאום אין ארץ־ישראל, וועלן מיר האבן צו באלויבן זיינע נייע שאפונגען און נייע אידעען.

דערווייל ווינטשן מיר אים גוטע געזונטע און גליקלעכע צייטן.

דער עליה־וועג פון נתן בירנבוים

פון אליעזר שינדלער

שוין העכער צוואנציק יאר ווי ד"ר נתן בירנבוים קעמפט מיט מסירת נפש, מיט נביאישער התלהבות פאר דער עליה פונים יידישן פאלק, פון קינדווייז אויף געזוכט די וועגן צו זיין אומה, זיין גאנץ לעבן מקדיש געווען פאר יהדות. פון תמיד אן מיט א שלהבתדיקער בענקשאפט געזוכט די ברייטע האריזאנטן, די גרונט־יסודות פון יידישקייט, דאס נצחיות פון ישרון, די אייביקע אוצרות פון ישראל.

ביי דער דאזיקער גרויסער עבודה האט נתן בירנבוים נישט געטראכט נאר וועגן זיך גופא, וועגן זיין אייגענער נשמה, נאר דער עיקר, האט ער במחשבה געהאט דאס יידישע פאלק, דעם גאנצן כלל ישראל. דאס פאלק וואס ער האט ליב אהבת־נפש, בכל לבבו ובכל נפשו. נתן בירנבוים דער גרויסער אצילותדיקער מתבודד איז תמיד ארויס צו דער יידישער מחנה און זיך געטיילט מיטן פאלק, ווי אן אמתדיקער דורש טוב לעמו, ווי א געטרייער מנהיג און זיך געטיילט מיט זיין גייסטיק פארמעגן, מיט זיינע אויסגעגראבענע אוצרות, שוין פופציק יאר זינט נתן בירנבוים איז ארויס צו זיינע ברידער, שוין פופציק יאר ווי ער וועקט די שלאפעדיקע, פירט די פארבלאנדזשעטע, דערנענטערט די דערווייטערטע, פאר זיי אלימין די קדושות פון עם אלוקים, דאס גרויסקייט פון ישראל.

א סך יארן איז נתן בירנבוים געשטאנען אין פרוזדור, נאך א שטארקער תשוקה, הייליק ראנגלען איז ער אריין אין טרקלין פון יהדות. אבער אויך דארט אין פאליץ פארגעסט ער נישט, אז מחוץ שטייט זיין פאלק כחרס הנשבר. צופיצלט, צוקרישלט, ארומגערינגלט פון שונאים, און כל־ערליי סכנות און אז בפנים, אין דער יידישער מחנה גופא. איז אויך נישט אלצדינג על־צד־היותר טוב.

זינט נתן בירנבוים שטייט אין גלאנץ פון תורה, איז ער נאך מער ווי פריער מרגיש דעם צער פונים יידישן פאלק, און פאר זיינע אויגן שטייט דער חורבן פון דער יידישער אומה אין דער גאנצער פחדימדיקער מוראדיקייט. ער זעט דעם „שבר בת־עמי" ער פילט ווי דער „תפארת ישראל" איז געפאלן און ווי דאס פאלק זינקט מטה מטה, פון דור צו דור.

נתן בירנבוים זעט: ווי יידן פילן נישט מער דעם חי־עולמים איבער זייערע קעפ. ער זעט ווי זיי האבן אוועקגעווארפן דעם אלטן יחוס, וואס דער איבערשטער אליין האט אים זיי געגעבן, ווי ישעיהו הנביא זאגט אין נאמען פון באשעפער: ואתה ישראל עבדי, יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי, און דו ישראל מיין קנעכט יעקב וואס דיך האב איך אויסגעקליבן, זאמען פון אברהם מיין געליבטן, אשר החזקתיך מקצות הארץ ומאציליה קראתיך, וואס איך האב דיך אויסגעקליבן פון די חשובסטע פון דער ערד און פון די איידלסטע צווישן זיי האב איך דיך גערופן.

— „און יידן זענען געווארן טוערס, שתדלנים און פארעקשנטע שלוחים פון דער היידישער מרידה. נישט געוועזן דאס נארישקייט, דאס משוגעת, וואס זיי האבן נישט געזאלט זיין צווישן די ערשטע נאראנים און משוגעים, א סך מאל צווישן די פירער־פארפירטע און "מיטגעשלעפטע פירער."

אומעטום וואו ס'הט זיך גאר ערגעץ אנגעהויבן א מהומה, אומעטום וואו ס'איז אויפגעשטעלט געווארן א נייע עבודה זרה, א פרישער פסל, אומעטום וואו מען האט אנגעהויבן מחלל השם צו זיין בפרהסיא, צו פארשוועכן דעם איבערשטנס נאמען מיט כל־ערליי נייע תועבות און אומווערדיקייטן זענען אונדערע שוועסטער און ברידער געווען פון די עשרה ראשונים, פון די ערשטע כורעים לבעל, פון די מזרח־וואנטיקע עובדי־השקץ... אזוי שרייבט עם פאליער, אז אין אמעריקע למשל ווערן אטעאיסטישע און אנדערע הפקריסטישע אינסטיטוציעס על־פי רוב געשטיצט פון יידן... אז אויף אונדז ליגט נאך אלץ די קללה פון דער תוכחה: ועבדת שם אלוקים אחרים אשר לא ידעת אתה ואבותיך, „און דו וועסט דארט דינען פרעמדע געטער וואס דו און דיינע אבות האסט זיי נישט געקענט".

ווער ווייס דען נישט דערפון?! און אלע מחנות פון מרידה, פריצות און הפקירות איז די יידישע יוגנט דער קופף בראש... זיי זענען מקריב זייערע כוחות, זייער אמונה, זייער התלבות פאר שדים. די הפקריסטן בלייבן נישט אין זייער הפקר־וועלט. זיי רייסן זיך אריין אין דער פרומער יידישער מחנה, און שטעלן אויף זייערע צלמים אין היכל פון יהדות, בויען דארט אויף טומאות פאר זייערע שקוצים און גילולים. כסדר שלעפן זיי ארויס פון די יידישע געצעלטן פרישע אומשולדיקע קרבנות פאר זייערע מולכס. די דאזיקע תלמידים פון ירבעם בן־נבט זענען מטמא דאס ערלעכע יידישע פאלק. זענען מבזה דעם יידישן נאמען אויף דער וועלט, און מאכן אונדז אן שונאים אפילו צווישן די חסידי־העולם. צווישן רעליגיעזע קריסטן און מחמדנער, וואס פלעגן פריער אמאל פאר אונדז דרך־ארץ צו האבן...

נתן בירנבוים זעט, אז ביי א סך טיילן פון פרומען יידישן פאלק איז די רעליגיעזקייט קראנק. אז די תורה־און מסורה־געטרייע יידן זענען אנטשלאפן געווארן אין א מין זאטן הסתפקות־שלאף. דאס תורה־יידנטום וואס דארף זיין א לוחם־מלחמות־ה־השם־צבאות, דרימלט זיך אין זיין שלאף־שטיבל אין דעם „מנוחת שאננים" און קלערט גארנישט וועגן דער גרויסער אחריות־פולער כלל־ישראל ארבעט, וועגן דעם נייטיקן תיקון־העם...

קומט נתן בירנבוים, געבענטשט מיט כוח און גבורה, מיט אחריות און אהבת ישראל, און ער וועקט און ווארנט: קומו ולכו כי לא זאת המנוחה. שטייט אויף און גייט, וואכט אויף פון אייער אידיל, פון אייער מנוחת שאננים, ווארן דאס איז נישט די מנוחה פון בשובה־ונחת תושעון... קומט נתן בירנבוים מיט זיין אנגעווייטיקט הארץ, מיט זיין גרויסער נשמה: להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו. צו זאגן די יידן זייערע זינד און צו ישראל זיינע חטאים. ער זאגט צו זיינע פרומע ברידער, אז מע באגייט גאר אלץ דעם גרויסן חטא פון קאלטקייט א קעגן דער ירידה פון יהדות אין יידישקייט. נתן בירנבוים דערמאנט אונדז אז: „אפילו מיר האבן ארויסגעשטעלט פארשידענע פראגראמען אין די לעצטע יארן, אבער צווישן זיי איז נישט קיין איינציקס פון א תשובהדיקער אקטיוויטעט פון פירן מלחמה מיטן חטא פון כלל ישראל, און אז מיר האבן נאך עד־היום נישט קיין פראגראם, וואס זאל אונדז ווייזן דעם וועג, ווי אזוי ארויס צו קומען פון דער מהומה אין וועלכער מיר זענען אריינגעפאלן"...

אט איז עס געווען וואס דאס תורה־פאלק האט שטילערהייט צוגעזען ווי אלץ מער יידן זענען מורד אין דער תורה־הקדושה, און וואס מיר האבן זיך נאר געסטארעט צו בלייבן ביי אונדזערע נאמנים לתורה, וועלכע מיר האבן נאך געהאט און וועלכע זענען אויך אלץ ווייניקער און ווייניקער געווארן. ווי אזוי איז גאר מעגלעך געווען, פרעגט נתן בירנבוים, וואס מיר האבן נישט צונויפגענומען אונדזער גאנץ ביסל געטריישאפט, אונדזער גאנץ ביסל מוט און כוח כדי זיך צו שפארן א קעגן דער שרעקלעכער מרידה און ירידה?! ווי אזוי האבן מיר דאס נישט געזוכט קיין מיטלען און וועגן כדי צוריקצופירן די פארבלאנדזשעטע ברידער און שוועסטער צום מקור ישראל?!.. ווי אזוי האבן מיר זיך דאס געקענט מייאש זיין פון די אלע כוחות וועלכע זענען באהאלטן אין יענע נשמות. יענע דערווייטערטע אדער אפילו אין גאנצן פון אונדז אנטלאפענע. ודרך תשובה הורית. מיר דאנקען דעם באשעפער וואס ער האט אונדז געלערנט און אונדז געוויזן דעם וועג פון תשובה. פארוואס האבן מיר נישט געטראכט וועגן א גרויסער תשובה־אפענסיווע אויף די מחנות פון אונדזערע רחוקים?..

ס'איז זייער נישט גלייך געווען, וואס מיר האבן שטילערהייט צוגעזען ווי אונדזער פאלק איז געווארן א פאלק, כמעט נאר פון סוחרים, א פאלק פון דער

שטאָט, פון דער גרויסער און גאָר גרויסער שטאָט. מיר האָבן פאַרגעסן, אַז בײַ אונדזערע אָבות אין ארץ־ישראל, איז מסחר נישט געווען קיין גרויסער כבוד. — דאָס זײַן פאַרטון כּסדר אין מַשׂא־ומַתּן, איז נישט קיין טובה פאַר דער רעליגיעזער נשמה.

אוודאי זענען מיר נישט שולדיק וואָס אונדזער פאָלק שטעקט רובא דרובא אין עולם הַמִסחר. אונדזערע שונאים האָבן אונדז אַ סך הונדערטער יאָרן נישט צוגעלאָזט צו דער מאַמע-עֶרד. מ־האָט אונדז דורות לאַנג נישט געלאָזט געמען קיין אַקער-אײַזן אין דער האַנט אַרײַן, נישט געטאָרט אַקערן און זײַען, נישט שנײַדן און דרעשן. הונדערטער יאָרן האָט מען ייִדן געהאַלטן פאַרשפּאַרט אין ענגע, דושנע שטײַנערנע תּפיסות, אין די געטאָס פון מִזרח און מַערב. הונ־דערטער יאָרן נישט געטאָרט זעען דעם טַל פונעם הימל און דאָס זאַפטיקע פעטיקייט פון דער עֶרד. אַפילו קיין לײַטישע מלָאכה האָבן מיר נישט געטאָרט לערנען. אָבער ס־זענען דאָך פאַרט דערנאָך געווען צײַטן ווען עֲשׂוּס הענט זענען שוין נישט אַזוי שווער געלעגן אויף אונדזערע נאַקנס. און מיר האָבן זיך יאָ געקענט דערנענטערן צו אונדזער עֶרשטער עֲבוֹדה, צו דער אַרבעט פון פעלד, צום אַקערן און זײַען, צום טראָגן גאַרבן מיט געזאַנג און מיר האָבן דאָס נישט געטון.

געהאַט די מעגלעכקײַט זיך צו נעמען צו מלָאכות, און מיר האָבן דאָס נישט געטון; זיך געקענט באַזעצן אויף מנוחהדיקע דערפער אין דער נאָענט פון גרינע לאָנקעס און שטילע וואַסערן, און פאַרט האָבן מיר זיך געשטופּט אין די גרויסע שטעט, אין די הײַנטיקע בָּבלס און נינוהס, וואָס זענען פול מיט הפקירות און מאַכן אַ תֵּל פון ייִדן און ייִדישקײַט, פון אונדזער מִשפּחה-לעבן, פון אונדזער גאַנצן קיום.

אַ גרויסער חֵטא איז געווען, וואָס מיר האָבן דערלאָזט דערגײן אונדזער פאָלק אויף אַזאַ טיפער מַדרֵגה פון אָפּגעלאָזנקײַט און אומדיסציפּלין, אַז פון דעם אַלײן באו מַיִם עד נפש. אַ חֵטא איז געווען אונדזער שטײַגער באַציִען זיך צו ארץ־ישראל, די בענקשאַפט און געטרײַע ליבשאַפט צום אֶרץ-הַקודש איז קײנמאָל נישט אויסגעלאָשן געוואָרן פון אונדזערע הערצער, אָבער מיר האָבן קײנמאָל נישט פאַרשטאַנען מקַיֵם צו זײַן די מִצוות ישוב ארץ־ישראל אין גאַנצן פאַרנעם. דאָס יהדות איז ניבענטשט מיט וואונדערלעכע מאָטאָרן פון אַ גבורה-פולער, שאַפנדיקער, נאָך גאולה-לעכצנדיקער רעליגיעזקײַט. זײַ אַרבעטן אָבער נאָר לפָנימדיק. וואָס האָבן מיר ביז איצט געטון, אַז דאָס דרימלדיקע יראת שָמַיִם זאָל ווערן אַ יצירהדיקער כּוחַ?..

מיר פאַרמאָגן מִצוות מַעשׂיות, יעדע מִצווה, אַזוי ווי ס־קומט נאָר איר צײַט זי מקַיֵם צו זײַן, דאַרף אונדז דערנענטערן צו הַקָדוש בָּרוּך הוא און אַלע מִצוות צוזאַמען וואָלטן געדאַרפט פאַר אונדז זײַן אַן־אָן הַפסקהדיקער וועג צו קדושה און עליה. אָבער, אַז מיר טון די מִצוות אָן כּוונה, אָן אהבת־הַשֵם, ווערט פון זײַ אַ שוועֶרע קײַט פון טויטע רגילותדיקע טועכצער, וואָס דער נביא ישעיהו האָט וועגן זײַ געזאָגט: יען כִּי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כִּבדוני ולבו רחק ממני ותהי יִראָתם אותי מצות אנשים מלמדה. ווײַל דאָס דאָזיקע פאָלק איז צו מיר אַזוי געקומען: מיט זײַן מויל, מיט זײַנע ליפּן, טון זיי מיר אָן כּבוד און זײַן האַרץ איז ווייט פון מיר און זייער יִראַת הַכּבוד פאַר מיר, זײַער יִראת שָמַים איז בײַ זײַ נאָר אַ רגילות זאַך, אַן־אײַנגעלערנט מענטשן-געבאָט, אָן אַ נשָמה אָן אַ באַשעפערישער כּוונה, אַ מין אָפּקומעניש, אַ מין יוצא זײַן, און מ־ר דער־מאַנען זיך אַפילו נישט קײן אײנציקע רגע, וואָס דער נביא האָט געזאָגט צו אַזאַ מין מִצוות טון און יראַת שמים.

מיר האָבן אַזאַ שטאַרקע הַבטחה פון באַחרית היָמים, וואָס וואָלט אונדז געדאַרפט טראָגן ווי אויף די פליגל פון שכינה, איז זי די וואונדערלעכע אמונה אין משיחן „אײַנגעשרומפּן געוואָרן אין אונדזערע הערצער". ס־קומט אונדז גאָר נישט במַחשָבה צו אַרבעטן אויף מַשיחן, צו ברענגען אים דורך אונדזערע מַעשים, דורך מחַזק זײַן אונדזער ייִדישקײַט און דורך עולה זײַן בקדושה.

מַשיח איז פאַר אונדז געוואָרן נאָר אַ וואָרט. וואָס מיר שמײכלען דערבײַ מיט אַ מידן און כיטרען שמײכל, אַ וואָרט וואָס איז אַ סָפק, צי מיר שטעלן זיך עפּיס פאָר דערמיט, און אויב שוין יאָ, איז אוודאי נישט קיין פאַרשטעלונג וואָס זאָל אויפּאַכן אונדזער בלוט, וואָס זאָל אונדז ציִען צו באַשאַפן זיכער־קייט פאַר אונדזער ייִדישקײַט און עולה זײַן פון קדושה צו קדושה, אונדזערע טעג זענען טונקל, ווײַל ס־שטראַלט נישט אַריבער אין אונדזער תהום קיין ליכט־פאַס פון דער אַחרית-הימים-זון..

נתן בירנבוים האָט געזעצן: אַז דאָס ייִדישע פאָלק איז שוין לאַנג אַראָפּ פון יענעם וועג, וואָס פירט פון סִיני, פון אײבערשטנס באַרג צום הר בֵית־הַשֵם, וואָס וועט באַחרית הַיָמים זײַן בראש הֶהָרִים געזעצן, אַז דאָס ייִדישע פאָלק בלאָנדזשעט און דערווײַטערט זיך אַלץ מעֶר און מעֶר פון זײַן תּכלית. פון ייִדן די זײַן פונים „מַמלֶכת כֹּהֲנים" און גוי קָדוֹש זענען געוואָרן „בָּנים כֶּחָשים", „בנים לא אָבו שָמוֹעַ תורת השם" זײַן וואָס לײקענען, זײַן וואָס ווילן נישט הערן גאָטס תּורה. אַ סך מאָל שווער צו דערקענען, אַז מיר ייִדן זענען באמת דאָס אַלטע אויסגעקליבענע עַם אֶלוקים, דאָס אַצילותדיקע עַם-התּורה וואָס איז געשטאַנען בײַם מַעמד הר סִיני, וואָס הַשֵם יתבּרך האָט מיט אים כּורת־בּרית געווען, ייִדן האָבן געאַרבעט און אַרבעטן כּסדר זיך אַוועקצורײַסן פונים אײגענעם שורש, זיך צו דערווײַטערן פון דער אײגענער נשמה, אויסצומעקן דעם צלם אלוקים פון זײַערע אַזוילע שטערנס, זיך נישט ווילנדיק דערמאַנען, אַז קודש ישראל לד', אַז ייִדן דאַרפן זײַן דעם אײבערשטנס הײליקטום.

כְּרָפאִי לישרָאל ונגלָה עֲון אֶפרָים, אַז מע וויל הײלן די ייִדן מוז מען קודם אויפדעקן אונדזערע חטאים, אָנווײַזן אויף די פאַלטשע וועגן וואָס מיר גײען. נאָר ד״ר נתן בירנבוים האָט זיך מיט דעם גופא נישט באַגנוגט. ווי ירמיָה הַנָביא האָט ער געפרעגט: הצרי אֵין בגלעד, אִם רופא אֵין שם, כִּי מדוע לא עלתה ארוכת בת־עמי, איז נישטאָ קיין באַלזאַם אין גִלעד איז קיין דאָקטאָר נישט פאַראַן ווײַל ס-קומט נישט קיין היילונג צו מײַן פאָלק? און נתן בירנבוים איז אַ מאמין באמונה שלֵימה, און ער גלייבט אין דער גראַנ־דיעֶזער נבואה וואָס ירמיהו הנביא האָט געזאָגט אין נאָמען פון באַשעפער „הנני מעלה לה ארכה ומרפא ורפאתים" איך ברענג פאַר איר אַן־אויפריכטונג, אַ רפואה און איך הײל זי וגליתי להם עתרת שלום ואמת. און איך וועל פאַר זײ אַנט־פּלעקן אַ שֶפע פון שָלום און אֶמת... וטהרתים מכּל-עוֹנם אשר חטאו לי... און איך וועל זײ רײניקן פון אַלע זײערע זינד וואָס זײ האָבן געזינדיקט קעגן מיר... והיתה לי לשם ששון לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ. און דאָס ייִדישע פאָלק וועט מיר זײַן צו אַ נאָמען פון פרייד צון אַ לויב און צו תּפארת פאַר אַלע פעלקער פון דער עֶרד...

נתן בירנבוים האָט אויסגעאַרבעט אַ וועג וועלכן מיר דאַרפן און כּוזן גײן — אויב מיר ווילן נישט אונטערגײן, אויב מיר זענען משיג אונדזער הײליק שליחות און האָבן דעם רָצון צו דערגרײכן אונדזער גרויסן נִצָחון.

נָתן בירנבוים איז מיט פערצן יאָר צוריק אַרויס צום ייִדישן פאָלק און בִּפרַט צו די יִרֵאים מיט זײַנע „דברי העולים" דאָרט אַרויסגעזאָגט זײַנע רַעיונות וועגן עַלִיה. אונדז דערמאָנט, אַז עס איז נישט גענוג, באַין אופן נישט גענוג, וואָס מיר באַרימען זיך יעֶדן טאָג מיט דעֶם, וואָס הקב״ה האָט אונדז אויסגע־קליבן און אונדז געגעבן זײַן תּורה, נאָר אַז השי״ת האָט אונדז געהייסן זײַן אַ פאָלק פון הײליקע „קדושים תהיו" הײליק זאָלט איר זײַן, וואָרן הײליק בין איך אײַער באַשעפער. נָתן בירנבוים האָט דער ייִדישער וועלט דערנאָך געגעבן זײַן נפלאָדיקן ספר „גאָטס פאָלק" און זײַן „אין דינסט פון דער הבטָחה" און נאָך אַנדערע עולים-כּתָבים, און מיט שַלהָבתדיקע רײד דערמאַנט ער אונדז דאָרט: אַז מיר טאָרן זיך נישט מעֶר צופרידן געבן מיט אַ נישט כַּוָונהדיקן מקיים זײַן די מצוות מַעשׂיות, נאָר מיר דאַרפן אויפגעציטערטע זוכן דאָס נאָענטקײַט פון רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמים. מיר מוזן ווערן געטרײַע ייִדן מיטן גאַנצן האַרצן און מיט אַלע אונדזערע כּוחות. מיר דאַרפן דינען דעם אֶלוקי־ישׂרָאל מיט אַן-אָמת התלַהבות. מיר זענען מחויב מקיים צו זײַן „ואָהַבתָּ לרֵעך כָּמוך" מיטן גאַנצן האַרצן און דער גאַנצער נשָמה. הַשֵם יתבָּרך איז אַן־אל רחום וחנון, אַ בעל הרַחמים און מיר מוזן נאָכשטרעבן זײַנע דרָכים, און געדענקען וואָס די נביאים האָבן צו אונדז כּסדר גערעט וועגן צֶדק ומִשפּט, וועגן חֶסד און יושר, אויף די טאָוולען פון אונדזערע הערצער דאַרפן זײַן אויסגעקריצט די געטלעכע רײד פון הושע בן בארי: זִרעו לָכם לִצדָקה, קִצרו לפי חֶסד, נירו לָכם ניר, ועת לדרוש את הַשֵם.

ייִדן מוזן זיך אַרויסרײַסן ווי ווײַט נאָר מעגלעך פון די גרויסע שטעט. מוזן זיך דערנענטערן צום פעלד און וואַלד, צום אײבערשטנס געבענטשער עֶרד־ישיבַת כְּרָכים קָשָה" די גרויסע שטעט האָבן אַ מיאוסע הַשפָּעה אויף די מענטשן, בִּפרַט אויף ייִדן. שוין צײַט מַשנה צו זײַן די ייִדישע לופט־פּרנָסות אויף פרישע געזונטע פּרנָסות. מיט אַלע כּוחות מוז מען זעען זיך צו דערווײַטערן פונים עולם־הַמסחר, און פאַרדינען דאָס שטיקל ברויט פון עֶרד-אַרבעט מלָאכות. ייִדן מוזן אַרויס פון די שטײנערנע תּפיסות, וואָס פאַרשטײנערן זײַערע הערצער און זײַערע נשָמות און [illegible] זיך אומקערן צום אײבערשטנס

געבענטשטע פעלדער און לאנקעס, וועלדער און טייכן. יידן מוזן זיך אומקערן צום אקער־אייזן, יידן מוזן ווערן ערד־אַרבעטאָרערס, אומעטום וואו יידן וואוינען זענען פאַראַן מעגלעכקייטן צו געזונטערע און ריינערע פרנסות. מוז מען זען ביי יידן צו פאַרשאַרפן דאָס שטרעבן צו ערד־אַרבעט און מלאכות, בפרט דאַרף דער יונגער דור דערוואַקסן ווערן פונעם עולם המסחר, מיט אַלע זיינע מיאוסע אומיושרדיקע געגנג.

כּדי דאָס יידישע פאָלק זאָל נישט נאָך טיפער איינזינקען אין געמוזעכץ פון אַפּיקורסות און הפקירות דאַרף געשאַפן ווערן אַ שטרענגע רבנישע הנהלה וואָס זאָל פאַרשטעלן דעם מוח אין די האַנט פון אַ באַנייטער „כּנסת ישראל". די כּנסת ישראל וועט זיך געכער קענען ווערן קיין אונדזערע אויסגעוויינקסטע און איבערווייניקסטע שונאים, אַ שטאַרקע פעסט אויפגעבויטע און שטרענג דיסציפּלינירטע כּנסת ישראל וועט זיכער קענען גובר זיין די נסיונות פון דער ה׳ לט. דאָס פאָלק וועט זיך געכער קענען אַרויסראַטעווען פונעם „גלות ביי יידן" זיך קענען, מציל זיין פון זיינע מכּלומרשטע מנהיגים און פאַרזאָרגער וואָס ירמיהו הנביא האָט וועגן זיי געזאָגט: „הוי רועים מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי" ווי איז צו די פּאַסטעכער וואָס מאַכן אַ תל און צושפּרייטן די שאָף פון מיין פּאַשע...

ס-מוזן אויפבליען נייע כּוחות אין ארץ ישראל, ס-מוז פאַרשטאַרקט ווערן דער דאָרטיקער ישוב מיט תורה געטריי-יידן, ס-מוזן דאָרט באַשאַפן ווערן בתי חינוך און גייסט פון ישראל סבא, ירושלים טאָר נישט ווערן אַ נאָכמאַכעניש פון די אייראָפּעאישע און אַמעריקאַנישע בבלס. אַזוי האָט ד״ר נתן בירנבוים געוואָרנט נאָך מיט פופצן יאָר צוריק, נאָר איידער מיר האָבן געזען די „גליקן" פון תל אביב, די „קולטור מעשים" פון די „נייע העברעער"... נאָך איידער ס״איז געקומען די „בשורה פון תל אביב", אַז „די רעליגיע אין ארץ ישראל דאַרף ווערן צו קעמפן קעגן רעליגיע".

מיט באַהאַרצטקייט און גוט דורכגעטראַכטע אַטאַקעס מוז געשטורעמט ווערן די אַפּיקורסישע מחנות. מע מוז זען פון דאָרט אַרויסצוראַטעווען אונדזערע שוועסטער און ברידער. שוין צייט, אַז מיר זאָלן זיך דערמאָנען אַז כּל המקיים נפש אחת מישראל, איז גלייך ווי מען וואָלט געראַטעוועט אַ גאַנצע וועלט. ר׳ ישראל בעש״ט ז״ל האָט געזאָגט כּל־זמן דאָס אבר איז באַהעפט צום גוף איז נאָך דאָ אַ האָפענונג דאָס אבר זאָל געזונט ווערן, צייט זיך צו דערמאָנען אָן די „נדחי ישראל" אָן די רחוקים, די דערווייטערטע טיילן צונים יידישן פאָלק.

ס״מוז געשאַפן ווערן אַ צענטראַל-אינסטיטוט פאַר מחזק זיין די יידישע אמונה צווישן אַלע פאַרגרעבטע, פאַרפרעמטע און דערווייטערטע יידן. דער צענטראַל-אינסטיטוט וועט מוזן זען צו פאַרשפּרייטן דעם יידישן רעליגיעזן געדאַנק איף דער גאַרער וועלט, אומעטום וואו יידן וואוינען, צי זענען דאָס די פאַלאַשיס, דאָרט צווישן די הרי חושך אין קאַבידיקן אַבעסיניע צי די אנוסים אין שפּאַניע און פּאָרטוגאַל, צי די גרים אין רוסלאַנד צי די פאַרוואָגלטע יידן אין אַלטן ארץ הסינים אין לאַנד כינע.

נתן בירנבוים הייסט שאַפן אַרטיקע אינסטיטוציעס פאַר רעליגיעזער קולטור־פּראָפּאַגאַנדע צווישן יידישע אַפּיקורסים און אַסימילאַנטן.

און דער עיקר טאָטע דאָס וואָס קען ברענגען דעם אמתן תיקון, צו ווייזן דער יידישער וועלט אַ לעבעדיק מוסטער. ס-מוז באַשאַפן ווערן אַ ראיה אַ מופת אויף דער כּנסת ישראל, אַ מחנה יידן וואָס זאָלן אַזוי לעבן און אַזוי זיך איינאָרדענען ווי די כּנסת ישראל וואָלט געדאַרפט לעבן און געדאַרפט זיין איינגעאָרדנט, אַ מחנה, אַ כּנסיה פון מחנות וועלכער וואַקסט אַזוי לאַנג ביז ס״וועט נישט זיין קיין חילוק צווישן איר און דער כּנסת ישראל. מ-מוזן באַשאַפן ווערן עולים-אגודות וואָס דורך זייערע מעשים און זייער לעבן זאָלן זיי ווייזן דעם גאַנצן יידישן פאָלק, וואָס דער נביא האָט געמיינט מיט זיין אויסגעשריי „הכּון לקראת אלוקיך ישראל" גרייט דיך דיין באַשעפער אַנטקעגן, יידיש פאָלק!

אין זיין „דברי העולים" זאָגט נתן בירנבוים: און נישט מיט אונדזערע ווערטער אַליין קומען מיר צו אונדזערע ברידער און שוועסטער נאָר אויך מיט אונדזער לעבן, מיט אונדזערע מעשים, און זייער לעבן און זייערע מעשים פאָדערן מיר פון זיי. און שטאַרק איז אונדזער בטחון, אַז זיי וועלן קומען צו אונדז וואָס אַמאָל מער און מער. ביז די גאַנצע כּנסת ישראל וועט זיין איין איינציקע אגודה פון נאמנים לתורה, פון יידן וואָס שטרעבן צו יושר און קדושה.

פון יידן וואָס זענען אָנגעפולט מיט דעם שטאַרקן רצון צו צוגרייטן דאָס יידישע פאָלק צו דער הייליקער מטרה פון באַחרית הימים, אויפצובויען עולים כּנסיות וואָס זאָלן אַרבעטן — ווייט פון פּאָליטיק. ווייט פון די וועלט מהומות, ווייט פון דער מהומה בתענוגים, ווייט פון דער מהומה במשא ומתן, ווייט פון מהומה אין השׂכּלה זאַכן — און בקדושה וטהרה אַרבעטן לטובת דער גאולה פון ישראל. אויפבויען אין דער מדבּר פון דער הייינטיקער צייט אַ משכּן לאל עליון, וואו ס״זאָל לייכטן די גאָלדענע מנורה און איר גאַנצער שיינקייט, מיטהעלפן אויפשטעלן אַ מרכּז-התשובה פון וואַנעט יידן פון דער גאַרער וועלט זאָלן קענען שעפּן כּוח מלחמה צו האַלטן קעגן דער הײדישער סביבה. מיטצוהעלפן אויפבויען אַ היכל של משיח, אַ יידישע פעסטונג, אַז אַלע אומות העולם זאָלן אויסרופן מיט התלהבות ווי זייער פּריער האָט דאָס אַמאָל געטון. כּי מראש צורים אראנו ומגבעות אשורנו. פון די פעלדזן־שפּיצן זע איך זיי פון בערג באַטראַכט איך זיי הן עם לבדד ישכּון ובגוים לא יתחשב, זע דאָס פאָלק ישראל רוט פאַר זיך אין גלאַנץ פון דער שכינה און מישט זיך נישט צונויף מיט די הײדן לאָזט זיך נישט איינשלינגען פון דעם גויאישן תהום, כּי מראש צורים אראנו, אני מסתכּל בראשיתם, איך זע זייער אָנהייב זייער יסוד ובתחילת שרשיהם אין דעם אָנהייב פון זייער שורש ואני רואה אותם מיוסדים וחזקים כּצורים וכגבעות הללו און איך זע זיי פעסט פונדאַמענטירט און שטאַרק ווי די פעלדזן און בערג. [רש״י ז״ל] אַז די גאַנצע וועלט זאָל מודה זיין: לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל. נישטאָ קיין עוולות קיין זינד צווישן יידן, השם אלוקיו עמו ותרועת מלך בו. דער באַשעפער זיין גאָט איז מיט ישראל און די תרועה פון זיין מלך איז ביי אים.

ארכיון אסופות

עולים ווילן צוזאַמען גיין מיט אגודת-ישראל מיט אַלע יראי ה׳.

עולים ווילן אַרבעטן, ווילן בויען, מיט אמונה און בטחון, מיט התלהבות און קדושה, מיט דעת רחמים און תפארת.

עולים-געזאַנג

לאָמיר לערנען אונדזער פאָלק
די וועגן פון דער תורה,
מיט דעת, רחמים און תפארת
דינען אונדזער בורא.

צו דעת, רחמים און תפארת,
עולים, לאָמיר שטרעבן
און מיט ריינקייט און קדושה
בויען יידיש לעבן...

וועט דאָס פייער פונים סנה
צווישן יידן ברענען,
וועלן אַלע מענטשן זען
און אַלע גאָט דערקענען.

וועט אַ סוף צום גלות זיין,
צו דער לאַנגער נאַכט,
קומען וועט דער גרויסער טאָג,
מיט שיינקייט און מיט פּראַכט.

י. ל. גערשט

נתן בירנבוימס שיטה און אירע „פרייע" קריטיקער

I.

צום זיבעציק-יעריקן יובל פון נתן בירנבוימען איז כדאי זיך אויך אפצושטעלן אביסל אויף דער באציאונג צו אים מצד דעם רוב פון זיינע „פרייע" קריטיקער. ווען מיר באצייכענען „פרייע" מיט די איראנישע פרעמד-שטריכן מיינען מיר דערמיט נישט אריינצונעמען אין דעם כלל די יעניקע פון זיינע ערנצטערע אידעאישע געגנער, וואס זענען גיוועזן ביכולת אביסל טיפער און ערלעכער אפצושאצן די גרויסע ליכטיקע דראמע פון זיין שווערן און דארניקן צוריקקער צום ג—ט פון סיני, אויב אפילו פאר זיך האבן זיי פארט דערפון נאך נישט ארויסגינומען קיין פראקטישע מסקנות. מיטן ווארט „פרייע" קריטיקער מיינען מיר דעם איבערוויגנדיקן רוב פון די יידיש־אפיקורסישע אינטעליגענטן, וואס זענען אזוי איינגיגלייבט אין דער „מיסטיק" פון זייער אפיקורסות אז ס-כאפט זיי פשוט אן אנ־אינערלעכער פאר זיי אומפארשטענדלעכער פחד, ווען זיי דערשפירן אז ס-עפנט זיך א מעגלעכקייט, וואס זאל זיי ארויסהייבן און באפרייען פון זייער ליבן גיפאנגינשאפט ביי דער אמונה פון אפיקורסות, אדער לכל הפחות זיי די דאזיקע אמונה דערשיטערן און שוואך מאכן. און נישט קיין חידוש איז עס אין דער אמתן! די גרעסטע פארעקשנטסטע פאנאטיקער און גייסטיקע עבדים רעקרוטירן זיך אממייסטן גראד פון בלינדע „פרייגייסטער" און נישט וויסיוודיקע און נישט זעעוודיקע אפיקורסישע צאפל-ליאלקיס אויף די שטריקלעך פון זייערע עוותדיקע טעמפע חושים.

און נישט קיין קלענער פחד איז עס טאקי פאר זיי די „פרייע" קריטיקער, די מעשה בירנבוים. גיקומען א מענטש, וואס האט זיי אויסגיהאדיוויט פארשידינע „פרייע" תורות אין וועלכע זיי זענען-איינגיגלייבט מיט לייב און לעבן, און נעמט זיך צוברעכן זייערע פארהייליקטע אפגעטער מיט אזא צארניקן פאטאס און אומגיוויינטלעך־איבערגיוואקסינים דעת פון א גאונישן, דערפארינים און גילייטינים באן-ברעכער און מוכיח. איז טאקי גרויס די טראגעדיע פון די פארעקשנטע מאמינים אין די צובראכינע אפגעטער באמיען זיי זיך אבער צו פארשוויגן תמעוואטע זייער חרפה אדער „קריטיש" צו מילדערן דעם שווערן גזר-דין פון זייער אמאליקן שעפער מיט סאפיסטישע דריידלעך און אייטל־משכילישע המצאות.

ס-איז דעריבער כדאי בודק צו זיין זייער דאזיקן „פרייען" כוח, וואס דארף זיי א פנים דינען איינצושמועסן זיך אין אנדערע, אז דער חורבן פון די פארשוועכטע און צובראכינע אפגעטער איז גארנישט אזוי גרויס און אזוי ערנצט ווי ס-קען זיך אין פלוג אויסדאכטן.

איינס פון די הויפט טענות זייערע איז אז דער רעליגיעז-גייסטיקער איבערקער בירנבוימס איז נישט אנטשטאנען אויף א דירעקטן און אורשפרינגלעכן אופן אלס פועל־יוצא פון א זעלבסטשטענדיקער השקפהדיקער אנטוויקלונג און אויסקריסטאליזירונג, נייערט ער איז גיבוירן גיווארן צוליב זייטיקע סיבות, ווי א שטייגער צוליב זיין גלות נאציאנאלער ראמאנטיק. דורך דעם וואס בירנבוים האט זיך צוניקערט מיט אזא ווארימער ליבשאפט צו די מזרח-יידישע קיבוצים איז ער, לויט דער דאזיקער מיינונג, איז גיווארן מיט דער צייט אליין אזוי פרום ווי ס-איז דער רוב פון די דאזיקע מזרח-איראפעישע יידן, ד. ה. ער האט זיך פשוט גייסטיק אסימילירט צווישן זיי.

ממש א שיינע רעלאטיוויסטישע המצאה, וואס פאסט זיך פאר דעם חדר פון וואניט זי שטאמט! זיי די „פרייע" באשעפטיקן זיך טאקי מיט די פראבלעמין פון אייביקייט און אבסאלוטקייט מיט אזא „ערנצטער" לייכטקייט, אז ס-איז ביי זיי רעכט און פשוט אז צוליב אזעלכע זייטיקע אומשטענדן זאל מען זיך באקענען אזוי הייס און פרוכפערדיק צו די אימהדיקסטע און הייליקסטע סודות פון דער וועלט. ביי זיי, די אומוויסיוודיקע „פרייע", וואס זענען גיוואוינט צו באטראכטן די אייביקע שאלת השאלות איבערן תוך פון דער וועלט און איר צלם אלקימדיקער בריאה-מענטש מיט אזא משונהדיק-טראדיציאנעלן הייזנישהמונישן קלות-דעת — ביי זיי איז רעכט אויך אריבערצוגיין גלייכגילטיק איבער די גראנדיעזסטע און טיף-נאגנדיקסטע שטים פונים מענטשלעכן צלם אלקימדיקייט, וואס אנטפלעקט זיך כראניש מיט א מער אדער ווייניקער ריינקייט און העלקייט ביי די גרעסטע מענטשן פון דער היסטאריע. צי זענען דען נישט אפילו ביי די אומות העולם אזעלכע בעלי תשובה ווי טאלסטוי, אואיילד סטרינדבערג וכדומה אין לעצטן דור, א בולטע קאפיע פון דעם אייביקן ראנגלין זיך פון דעם ג—טלעך-נשמהדיקן כוח אין מענטש מיטן שטן פון בלענדנדיקער חושימדיקייט? — באזונדערס איז פשוט צו שטויגין אויף אזא דרייסט באהאלטן זיך פונים אמת אין באצוג צו בירנבוימין, וועמינס רעליגיעזע חיבורים צייכענען זיך דאך אויס מיט אן-אומגיוויינלעכער בולטקייט און קלארקייט איבער דער לאנגער און שווערער ראנגליניש און טיף אויפטרייסלנדיקע חבלי לידה, וואס ער האט איבערגילעבט ביז דעם גרויסן „איבערברוך־טאג, ווען זיין נשמה איז גיקומען אהיים פון דער פרעמד, ווי זי איז דארטן עלנט גיווען אין א לאנגער נאכט און נאר א קינצטלעך ליכט האט איר גילייכט".

ס-קען אבער זיין, אז ס-וועלן זיך גיפינין אזעלכע „פרייע" עקשנים, וואס וועלן כאטש א ביסל וועלן אונטערהאלטן זייער פאזיציע און זאגן, אז אויב אפילו בירנבוימס גלות-נאציאנאלע ראמאנטיק איז נישט גיווען דער הויפט-גורם פון זיין רעליגיעזן איבערקער, אזוי ווי ער האט זיך שפעטער אנטוויקלט אין זיין גאנצער פרוכפערדיקייט און עכטקייט — אלנפאלס א חלק אין די ערשטע גורמים פונים דאזיקן איבערקער דארף זי שוין זיכער האבן. איז אבער די מעשה וואס גראד אין דעם פרט קומט אונדז בירנבוים אליין צו הילף אין זיינע חיבורים און דערציילט אונדז פונקט פארקערט, אז די שרשים פון זיינע רעליגיעזע הכ־ות האבן זיך גארנישט אנגיהויבן אדער ארויסגיוואקסן פילוויז פון זיין אמאליקער גלות־נאציאנאלער שיטה. אמת אין דער דאזיקער תקופה פון זיין גלות-נאציאנאלער גיזינונג האט ער זיך שוין גיהאט באפרייט, ווי ער זאגט עס אין אנהייב פון „ג—טס פאלק", פון זיין אמאליקער התנגדות צום יידישן דת, פון וועלכער ער איז געווען באהערשט אין זיינע פריערדיקע ציוניסטישע און סאציאליסטיש-מאדערניסטישע פארמאציעס. ער איז אבער, ווי ער אליין זאגט עס דארט, נישט ווייטער גיגאנגין דעמלט פון א בלויזן דרך־ארץ־גיפיל אין באצוג צום יידישן דת, וואס איז „טויזנטער יארן געווען דער עיקר פון דער גאנצער יידישער היסטא־יע", אבער וואס האט שוין „בכלל פארלוירן, - לויט זיין דעמלטיקער מיינונג — זיין וויכטיקייט פאר דעם הווה און פאר דעם עתיד".

די ערשטע שפורן פון זיין רעליגיעזן איבערקער, זאגט ער אין דער איבערזעצונג פון „פאם פרייגייסט צום גלייביקן", האבן זיך „ערשט אנגיהויבן דעמלט ווען ס-האבן זיך באוויזן די ערשטע ספירוטואליסטישע שטריכן אין זיין מאטעריאליזם". עפיס האט ער אנגיהויען איינזעען דעמלט וואס מער, אז דער מאטעריאליסטישער „מאדערניזם, וואס אמאל איז ער ארויס אויף דער וועלט מיט גאר גרויסע הבטחות און באגריסט גיווארן מיט גאר גרויסע האפנונגין, איז אריין אין א מצב, וועלכער ווייזט זיך אלץ מער און מער ארויס פאר באנקראט*". ער האט גימוזט אנהייבן חושד זיין „די אפיציעלע נאטורוויסנשאפטן פאר זייער גאר נישט וועלן הערן און גידענקין וועגן אלדינגס, וואס ס-גארט פון יענער זייט פון אונדזערע חושים און פון אונדזער שכל, מיר זאלן עס דערקענין אדער „בעסער דערפילן". ס-האט דעמלט פאר אים גימוזט ביסלעכווייז אלץ קלארער ווערן, „אז די גרעניצן, וואס דער מאטעריאליזם שטעלט פארן קלערן און וויל אפילו שטערן פארן פילן זענין עס די גרעניצן פון יענע מענטשן, וואס האבן זיך איבערגיגעבן צו אים: אז ס־איז פאראן א העכער קלערן פון דעם לאגישן באקלערן דאס, וואס די חושים זענין גיוואויר גיווארן און א העכער פילן פון דעם ריין פסיכאפיזישן דערשפירן און אז אין תוך גינומין קאן מין דאך פארט נישט אויסטייטשן די גרויסע און דערהויבינע התגלותן פונים גייסט אין דער היסטאריע פון אויטאמאטישע פעולות פונים טעמפן, טויטן חומר". אזוי ווי די מאטעריאליסטישע איינגיגלייבטקייט האט זיך ביי אים אנגיהויבן אזוי שטארק קרישלין און צופאלן איז ער במילא צוגיקומין צו אנ-ערנסטערן און טיפערן אפשאצן פון דעם ענין רעליגיע בכלל, אלס „רוחניותדיקע אקסן ארום, וועלכער ס-באהעפטן זיך, קריסטאליזירן זיך און בויען זיך אלע קולטורעלע אויפטועןּ" און שטייענדיק פאר די דאזיקע „גרויסע אנגיסודיטע רוחניותדיקע אפאראטן" האט ער „גישפירט ווי ס-ווערט אים אזש נישט גוט פון דעם קבצנישן מאטעריאליסטישן אויסטייטש פון דער רעליגיע, וואס רוט נישט איידער ער האט נישט אריינגיברענגט די דערהויבנסטע

הודפס מתוך הארכיון היהודי

רעליגיעזע שיטות פון דער וועלט אין שייכות מיט פעטיש, טאטעם, טאבו וכדומה אזעלכע צאצקיס". פונדאנען האט זיך אים שוין גיעפנט א פרייער וועג צו דער פאזיטיווער און ריינער דעת ה׳ לויטן יהדות-מיין — א פרייער אבער א נאך גינוג שווערער וועג אויף וועלכן ס׳האבן נאך כסדר ארויסגיקרעכצט די לעצטע רעשטן פון דער איינפאלנדיקער משכילישער איינגישפארטקייט, וואס וויל נאר אנערקענען דאס וואס לאזט זיך אנטאפן און גאנץ און גלאטיק אויסחשבונען. דעמלט אבער ווען ער האט זיך נאך שווערע בלאנדזשענישן און וואנדלונגען דערשלאגן צום לעצטן פארט פון הכרת ה׳ "איז פאר אים קלאר גיווארן, אז דער צער פון זיינע לעצטע יארן איז מער נישט גיוועזן חי איין איינציקער גרויסער אנזאג פונים רבונו של עולם איידער ער איז ארייננגיגאנגען אין זיין באזואוסטזיין".

די דאזיקע טיפע און ווייטיקדיקע ראנגלענישן פון בירנבוימען אויפן וועג צו דעת ה׳ ווייזן דאכט זיך שוין גינוג בולט ווי ווייט "אויסגיהאלטן" און "פעסט" ס׳זענען די פארטאטשנע סבעמע-המצאות פון זיינע "פרייע" קריטיקער בנוגע די כלומרשטע "גלות-נאציאנאלע" סיבות און שרשים פון זיין רעליגיעזן איבערקער. פארקערט, דערגאנגען צו דער דאזיקער גראנדיעזער איבערוואנדלונג אין זיין לעבן האט ער ממילא גאר גימוזט איינצוימען זיין פריערדיקע התלהבותדיקע גלות-נאציאנאלע ראמאנטיק און איינציען אירע פליגלען מיט פארשידענע רעליגיעזע באווארענישן און תנאים. די פריערדיקע אבסאלוטקייט פון דער גלות-נאציאנאלער שיטה איז גיווארן פארשלונגען און רעלאטיוויזירט אין דער יעצטיקער אבסאלוטקייט פון זיינע רעליגיעזע אידעאלן, אויב אפילו ווייט נישט בטל אינגאנצן ווייל ער האט זיך כלל נישט אפגיזאגט אפילו יעצט פון די פאזיטיווע תביעות פון זיין גלות-נאציאנאל פראגראם. זיי זענען נאר גיווארן רעדאגירט און איבערגיקאכ" אינים גאלדינים שמעלץ-טאפ פון זיין לויטערער און טיפער יהדות-השגה. און נישט קיין וואונדער! קוים האבן זיך זיינע רעליגיעזע הכרות אויסקריסטאליזירט און דערשלאגן צו זייער אבסאלוטן שורש דעמלט האבן זיך גימוזט בייגן פאר זייער סובערענקייט אלע אנדערע גרעסערע און קלענערע אידעאלן. די רעליגיעזע השקפה פון יהדות אויב זי איז גאנץ און אבסאלוט מוז זיין לויט איר מהות סובערען און קען נישט פארטראגן קיין איר גלייכווערטיקע און גלייכהערשנדיקע קולטור-כוחות. דער רעווידירטער גלות-נאצ אנאליזם און זיינע פארשידענע אטריבוטן זענען גיווארן יעצט ממילא פארוואנדלט פון א ציל פאר זיך אין א גיצייג, און מיטל פאר א העכערן, דעם העכסטן אבסאלוטן ציל פון דער יהדותדיקער ג—ט אידעע, וואס קענען וואקסן אין זייער ווערט- אויף אזוי פיל אויף וויפל זיי זענען מסוגל צו באדינען און באפרוכפערן דעם איבער זיי שטייענדיקן ציל.

איינס פון די הויפט-יסודות פון בירנבוימס גלות-נאציאנאלער שיטה, איז גיוועזן, ווי באוואוסט, די יידישע שפראך, פאר וועלכער ער האט זיך אזוי מוסר נפש גיוועזן און צוליב איר גישאפן די באוואוסטע טשערנאוויצער קאנפערענץ. נעמען מיר אבער למשל זיינס א מאמר נאך פון א פאר יאר פאר׳דער וועלט-מלחמה אין דער "יידישער וועלט", גישריבן דעמלט, ווען ס׳האבן זיך שוין אנגיהויבן ביי אים אויסקריסטאליזירן זיינע רעליגיעזע השקפות, א. נ. "די אבסאלוטע אידעע פון יידנטום און די יידישע שפראך" און מיר באמערקן אינטעריסאנט נייעס. אפילו אין זיין באציאונג צו דער יידישער שפראך דערהויבט ער זיך דעמלט צו אזא הויך, צו וועלכער זיינע חברים יידישיסטן זענען בשום אופן נישט מסוגל גיוועזן צו דערגיין. די יידישע שפראך האט, לויט זיין דיעה דארט, נאר א ווערט אויף וויפל און וויפל זי דינט דער אבסאלוטער ג—ט אידעע פון יהדות. און מהאי טעמא אנערקענט אויך דארט בירנבוים, דער פייערדיקער יידישיסט, אין געגנזאץ צו זיינע גיוועזענע גלות-נאציאנאלע אידעען שותפים, דעם אייביקן ווערט פון העברעאיש, אלס שפראכלעך גיפעס פון די עלצטע און אייביקע יהדות-אוצרות. שפעטער ווען זיין רעליגיעזער הכרה האט דערגרייכט איר לעצטער רייפסטער מדרגה איז ער, דער בשעתו טיפסטער און ווארימסטער ראמאנטיקער פון דער יידישער שפראך נאך גיגאנגען ווייטער אין זיין אפשאצונג פון לשון הקודש, אלס אייביק אומשטערבלעך לשון פון יידן אפילו א קייגן איבער די אנדערע אייגענע לשונות, וואס יידן האבן זיך אויסגיארבייט פון א פרעמד מאטעריאל. און אזוי זאגט ער טאקי אין זיין חיבור׳ל "אין גלות ביי יידן" איבער דער שפראכןפראגע: "מיר באציען זיך צו לשון הקודש ווי צו דעם לשון אין וועלכן ס׳איז גישריבן ג—טס ווארט.... ווי צו דעם לשון, וואס איז גיווארן אייביק ווי דאס יידישע פאלק גופא און עס וועט קיינמאל נישט שטארבן ווי די לשונות פון די אומות העולם און ווי אפילו די לשונות, וואס מיר האבן זיך, אליין באשאפן פון א פרעמד מאטעריאל". נאכמער. דער כמעט פייערדיקסטער און אויפריכטיקסטער ראמאנטיקער — קנאי פון אייגנשפראכיקייט ביי יידן דערגייט דא אין זיין רעליגיעזער השקפה צו דער טיפסטער און קאנסעקווענטסטער יידישלעכער השגה וועגן לשון, זאגנדיק: "מיר האבן ליב ביידע לשונות, סיי העברעאיש, סיי יידיש — א יעדע מיט אן-אנדער מין ליבשאפט. אבער מיר ווייסן אויך אז העכער פונים דאזיקן ליבשאפט דארף זיין ביי אונדז דאס ליבשאפט פון: "ואהבת את ד׳ אלקיך. מיר ווייסן אז "רוממנו מכל לשון" אז ער (דער אייבערשטער) האט אונדז העכער גימאכט איבער דעם לשון בכלל. די דאזיקע אינטעריסאנטע און ליכטיקע דערשיינונג, אין וועלכער ס׳אנטפלעקט זיך אויף א בולטן אופן ווי אזוי זיין רעליגיעזע השקפה האט אין איר אבסאלוטקייט גינומען קנייטשן און רעלאטיוויזירן פאר זיך זיינע אידעאלן-ליבלינגען, וועלכע ער האט אויסגיטרוימט און אויסגיווייטיקט בשעתו מיט אזוי פיל אייפער באמערקן מיר אויך נישט ווייניקער קלאר אין באצוג צו אנדערע נישט מינדערוועטיקע פרטים.

נעמען מיר למשל דאס ארץ-ישראל פראבלעם. ס׳איז דאך קיין שום ספק נישט אז ער איז עס גיוועזן דער ליידנשאפטלעכער טרוימער און באגרינדער פון די ציוניסטישע אידעען מקדמת דנא. נאך פאר הערצלען און פון זיין גרויסער ליבשאפט צו ארץ-ישראל האט ער זיך קיינמאל נישט אפגיזאגט, אפילו ווען ער האט זיך אפגישייט פון דעם פאליטישן, שלילת הגלותדיקן, ציוניזם און שפעטער בעת זיין רעליגיעזן איבערקער איז דאך אוודאי זיין חיבה צו ארץ-ישראל גיווארן פארטיפט, פארשטארקט און גיהייליקט לאין ערך דורך דער אזוי ווארימער יידיש-טראדיציאנעלער צוגיבונדנקייט צום לאנד פון יידישן עבר און עתיד. אבער אויך זיין דאזיקע חיבה צו ארץ-ישראל האט זיך גימוזט, אין הסכם מיט דער גיזונטער און ריינער יהדות-השקפה, בייגן פאר דער אבסאלוטקייט פון זיין רעליגיעזע הכרה! דערפון נעמט זיך זיין ניכטערער פארבאהאלט און קריטישער קוק אויפן היינטיקן ארץ-ישראל-אויפבוי, אזוי אז אין חרדישן לאגער איז ער גראד פון די ווינציקסטע וואס ציטערן אממייסטן, נתפעל צו ווערן תמעוואטע און שעדלעך פון דעם מאדערנים פאלעסטינישן ציוויליזאציע-פראגרעס ביי דער זייט פון זיין קלאגידיקן יהודותדיק-קולטורעלן רעגרעס. ער שפירט מיט זיין גיזונטער, אינטואיטיווער יהדות-הרגשה וואסערע גרויסע סכנות ס׳וואקסן ארויס פאר דעם גורל פון אבסאלוטן יידישקייט פון דער ג—ט-לאזער פאלעסטינישער ציוויליזאציע אין הייליקן לאנד,—אין דעם לאנד, וואס דארף דאך אייגנטלעך, לויט דער יידישער השגה, זיין באשטימט אלס הייליקע שויס פאר דעם לעצטן אנטגילטיקן אויפבלי און נצחון פון דעם יהדות-כוח אויף דער וועלט.

א גאר וויכטיקער הויפט יסוד פון זיין גלות-נאציאנאל פראגראם איז גיוועזן פאר בירנבוימען דאס פלעגן און קולטיווירן די מאדערנע יידישיסטישע קולטור און קונסט. ער, דער אויסגיצייכנטער קונסט-פיינשמעקער און ענטוזיאסטישער עסטעט, וואס האט אויסער זיינע פילצאליקע עסייאיסטישע ארביטן איבער פארשידענע קונסט-פראבלעמען אפילו אליין אויך גישריבן אמאל חיבורים פון דעם אזוי גירופינים סארט "שיינע ליטעראטור" — האט עס גיהאלטן טאקי בשעתו די מאדערנע יידישיסטישע קונסט פאר א נויטווענדיקייט און גליק פארן יידישן קיבוץ אין מזרח-אייראפא. אבער ווי האט ער שפעטער אונטער דער השפעה פון זיינע רעליגיעזע השקפות ראדיקאל גיביטן זיין באציאונג צו דער דאזיקער מאדערנער, פסיידא "יידישער" קונסט? — אין "ג—טס פאלק" און אין אנדערע פארשידענע מאמרים טרעט ער ארויס מיט דעם איידלסטן פאטאס און דרייסטצארן א קייגן דער דאזיקער קונסט "וואס ג—טס אומחסד ליגט אויף איר" און וואס פארנעמט זיך מיטן "דערטרינקען דאס שיינקייט און די פרייד אין בלאטע" און פון וועלכער "ס׳שפארט ארויס א וויסטער המונדיקער ריח" אין געגנזאץ צו אן-עכט יידישער דערהויבינער קונסט, וואס דארף "אויסקומען נישט מער נאר נאך א קלאנג צווישן די אלע וואונדערלעכע קלאנגען פונים יידישן לויב

צו י—״

אזא טיפע און גרינטלעכע איבערוויגדונג האט עס זיך ביי אים אויסגישאפן אויך אין באצוג צו די אנדערע פארשידענע פרטים פון זיין אמאליקער קולטור-פראגראם און שיטה, אויף וויפל זיי זענען גיקומען אין סתירה מיט זיין יעצטיקן רעליגיעז-יהדותדיקן, וועלט-קוק און לעבנס הבנה. פארשטייט זיך דאגעגן אז די נאציאנאלע יסודות פון זיין אמאליקער שיטה און פראקטיש-פאליטישעקאנאמישע פראגראמען אין יידישן כלל לעבן, וואס זענען גיוועזן מסוגל איינצושטימען מיט זיינע נייע השקפות און זיך זיי אונטערצוארדנען — זיי האט ער נישט נאר כלל נישט מבטל גיוועזן, נייערט אפילו אריינגינומען אלס ווינקל-שטיינער

הודפס מתוך הארכיון היהודי

נתן בירנבוים רעט צו אונדז...

פון הרב מ. י. גוטמאַן

דאָס אָרטאָדאָקסישע יידנטום פייערט אַצינד דעם 70-יעריקן יובל פון איינעם פון אירע פירער און קעמפער, נתן בירנבוים, — אין נאָמען פון גרויס-רומעניענס רעליגיעזן יידנטום דערלאַנג איך אים אַ וואַרימע און האַרציקע ברכה: עוד ינוב בשיבה דשן ורענן יהיה! זאָל אים גאָט באַנייען זיינע כוחות, דערפרישן זיין ענערגיע און מוט, ער זאָל קאָנען ווייטער פירן דעם קאַמף קעגן אַלע מאָדערנע עובדי עבודה-זרה וואָס באַדעקן זיך אונטער דעם בלענד-מאַנטל וואָס הייסט צייט-גייסט.

*

ביי דער געלעגנהייט מוזן מיר זיך אויך אָפּשטעלן אויף דער טעמע פון דעם חתן-היובלס אומקער צו גאָט און רעליגיע, צום טראַדיציאָנעלן יידנטום און צו זיין אַלטער אמונה. דאָס דאָזיקע פּראָבלעם האָט שוין אַרויסגערופן זייער פיל און פאַרשידענע דיסקוסיעס. איך זאָג אַז דאָס איז גאָר נישט קיין חידוש. ס'איז אַן אַלטע דערשיינונג. „משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת. אמר תאמר שבירה זו בלא מנהיג? הציץ עליו בעל הבירה ואמר אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אברהם אבינו אמר תאמר שהעולם בלא מנהיג? הציץ עליו הקב"ה ואומר לו אני בעל העולם!" (ב"ר).

די זעלבע געשיכטע איז פאָרגעקומען ביי בירנבוימען. ס'איז געווען בחינת „הציץ עליו". ער האָט אין אַ געוויסער צייט באַקומען די התגלות. דאָס וואָס ס'איז אין אים געווען איינגעשלאָפן האָט זיך פּלוצים אויפגעכאַפּט. „ויקץ כישן ד'"...

דאָס באַשטעטיקט בירנבוים ווען ער זאָגט אַזוי שיין און מייסטערהאַפט: „איך האָב נישט „געזוכט" גאָט, ווי מע רופט דאָס היינט אָן אַזוי שיין און שקרדיק, און איך האָב אים נישט גידאַרפט געפונען. ער האָט זיך גיהאַט אָנגערופן אין מיר און שפּעטער פּלוצלינג זיך באַוויזן אין מיין באַוואוסטזיין. גאָר אָן פאַרמיטלונג האָב איך דערקענט דעם, וואָס אין אים זענען איינגעוואָרצלט די רוחניותדיקע אַקסן פון אַלע פעלקער, וואָס צייכנט אָן אַנטוויקלונגען דעם וועלט-פּלאַנער און וועלט-בויער, סבת כל הסבות ועלת כל העלות".[1]

עס איז זייער אינטערעסאַנט ווי ער שרייבט, אַז תחילת האָט ער זיך געשעמט, מודה צו זיין אויף דעם דאָזיקן דערקאָנען. „נאָר באַלד האָב איך גובר געווען די פאַלשע בושה און איר אָרט האָט פאַרנומען אַ נייע, אַ ברענענדיקע בושה, וועלכע האָט מיך נישט פאַרלאָזט עד היום — די בושה וואָס כ'האָב אַזוי לאַנג געקענט זיין צווישן די, וואָס ווייסן נישט פון אים; וואָס די הכרה פון מיינע אבות אבותי — די גראַנדיעזסטע, וואָס איז ווען געווען אויף דער וועלט, — האָט זיך אַזוי לאַנג דערוועקט אין מיר; וואָס דאָס קול פון מיין פאָלק האָט אַזוי לאַנג געשוויגן אין מיר".[2]

אָט אַזוי באַשרייבט בירנבוים אַליין דעם פּראָצעס פון זיין גרויסער און הייליקער

1) גאָטס פאָלק צד צ. 2) דאָרט.

תשובה, ווי אַזוי ס'איז פאָרגעקומען און פון וועלכן מקור ס'נעמט זיך. מיר ווילן דעם פאַקט נאָך מער באַלויכטן, לויט דעם כלל אַז ביי דעם פּרט און דעם כלל קומען פאָר אַלץ די זעלבע דערשיינונגען, און טאַקי ווידער מיט בירנבוימס ווערטער:

אין זיין מאמר „וואָס דאַרפן מיר אויפטוען" שרייבט בירנבוים מיט אַ סגנון פון אַ חוזה וועגן דעם עתיד פונים מין האנושי: „דער ניצוץ נשמה טאָר נישט תמיד מוזן באַגנוגען זיך דערמיט, צו טון אַמאָל אַ שיין, נאָר ס'וועט מוזן קומען אַ צייט, וועט ער אָנהויבן צו לייכטן מיט אַ שטראַלנדיק און אייביק ליכט. פּונקט ווי ס'טרעפן זיך גרויסע איבערקערענישן פון וועלטן, ביי וועלכע ס'שווימען אַרויף נייע וועלטן פונים קאָכידיקן וועלטן-שוים, פּונקט אַזוי וועט אַמאָל אויך מוזן זיין אַן איבערקערעניש אינים רשות פונים מענטשלעכן גייסט, אין אחרית הימים, די מענטשן וועלן באַקומען אַ ניי הארץ-ולא על ידי אַנטוויקלונג ולא על ידי צייט, נ א ר ד ו ר ך ד ע ם א י ן ס ו ף א ל י י ן — וועלן אַריינקוקן אין דער וועלט מיט אַ געטלעך קלאָרקייט, וועלן דערגיין צו אַ קדושה אָן אַ פּגימה, צו אַ דעת, אַ רחמים און אַ תפארת אָן באַדינג ונגין"...[3]

מיר זאָגן דאָס זעלבע וועגן בירנבוימען. דורך דעם אין-סוף ב"ה אַליין, האָט ער באַקומען אַ ניי הארץ און אַ לויטערן גייסט, אַ דאַנק וועלכן ער איז געוואָרן פעאיק אַריינצוקוקן אין דער וועלט מיט אַ געטלעך קלאָרקייט. אור שגנזו הקב"ה לצדיקים לעתיד לבא...

די תשובה פון בירנבוים איז אַזוי און נישט אַנדערש ווי דער פועל יוצא פון אַ דערהויבענער „א ת ה נ ג ל י ת" דערשיינונג. עס האָבן זיך אין די טיפענישן פון זיין נשמה דערוועקט די קולות וברקים פון הר סיני און די אַלע שאָטנס פון דעם מאָדערנעם היידנטום זענען זיך צורונען, ווי וואַקס זענען זיי צוטאָפּיעט געוואָרן און ער איז געבליבן זויבער-ריין. ס'איז געווען „פסקה זוהמתו"...

ווען איך האָב גענומען אין דער האַנט מיט אַ צענדליק יאָרן צוריק זיין „גאָטס פאָלק", האָב איך נאָך נישט גענוג געוואוסט פון בירנבוימס מהפכה פנימית. איך האָב געמיינט אַז ער איז נאָך אַלץ דער „אחר" פון פריער, דער הציץ ונפגע. איך האָב גענומען דערין איינקוקן נאָר ווייל ס'איז מיר געווען אויפּ-פאַלנד דער טיטל. ס'האָט אין מיר דערוועקט אַ גרויסע קוריאָזיטעט. ווען איך האָב עס דורכגעלייענט האָב איך געהאַט דעם איינדרוק אַז מיר האָבן דאָ פאַר זיך איינעם פון די וואָס מע קאָן אויף זיי זאָגן לויט דעם סיגנון פון תלמוד „נכנס בשלום ויצא בשלום"... ס'איז מיר געקומען אויף דער מחשבה דער ספּור וועגן ספר „התניא". ווען מ'האָט געבראַכט דעם תניא פאַר רבי ברוכל מעזיבושער האָט ער אויסגערופן מיט התפעלות: ווי אַזוי האָט ער אַזאַ גרויסן גאָט* און אַזאַ קליי ספרל אַריינגעשטעלט?! אויף דעם סיגנון האָב איך אויסגערופן ביים ענדיקן „גאָטס פאָלק", „ווי אַזוי האָט ער אַזאַ גרויס פאָלק אין אַזאַ קליין ספרל אַריינגעשטעלט"?!..

ווען איך האָב געענדיקט דאָס לייענען פון „גאָטס פאָלק", האָב איך מיך אָוועק-געזעצט טראַכטן איבער די אידעאַלן וואָס איך האָב דאָ דורכגעלייענט. איך האָב געמאַכט אַ רעפלעקטירונג איבער דעם תוכן פון געלייענטן. און אָט איז דער תמצית פון זיינע השקפות איבער דעם פאָלק ישראל בכלל, איבער דעם באַזונדערקייט פון זיין מהות און פון זיין לעבן, איבער ארץ ישראל, איבער דער שפה העברית און לעצטנס איבער אונדזער נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע אין גלות. דאָס אַלץ וועלן מיר איבערגעבן מיטן מחברס לשון אַליין:

„אוודאי האָב איך געזען אַז אויך ביי די אומות העולם—נאָך איידער יידישע השפעות האָבן דערגרייכט צו זיי, — זענען אויסגעוואַקסן מענטשן, וואָס האָבן דערקאָנט ג—ט, אָדער זענען כאָטש געווען נאָענט דערצו, צו דערקענען אים. אָבער ער האָט זיי נישט געשיקט, צו ברענגען די בשורה פון אים צו זייערע פעלקער און זיי אַריינצופירן אין דער וועלט אים. זיינע שלוחים זענען זיי נישט געווען, ליב האָבן זיי אים נישט געהאַט... נאָר מיר זענען מיט אים אַריינגעטרעטן אין דער וועלט, כדי צו זען זי דורך אים, און אין דער היסטאָריע כדי צו בויען זי לויט זיין רצון. נאָר מיר האָבן איינגעאָרדנט אונדזער

3) דאָרט צד 27.

אין פאָליץ פון זיין נייעם אויפגעלויכטענעם אמת און דערמיט זיי באַשאָנקען מיט אַ נייעם כוח און חשיבות, לויטן מוסטער פונים יהדות, וואָס האָט שטענדיק געצילט אין איר אַבסאָלוטקייט אַרונטערצונעמען אונטער איר השגחה די גאַנצע יידישע קולטור און טאָג-טעגלעך לעבן, עס באַדינגען און לייטערן און נישט דערלאָזן צו אומגעצוימטער זעלבסשטענדיקייט און צולאָזנקייט אָבער דערביי קיינמאָל נישט עס מבטל זיין און גרינגשעצן אין זיינע נאָרמאַלע דערלויבטע ראַמען.

פון דעם אַלים איז שוין אָבער אוודאי באַשיימפּערלעך קלאָר, צו וואָסערער טיפקייט און פאַרוואָרצלטקייט אין דער אַלטער סובערענער סיני-אַבסאָלוטקייט ס'האָבן זיך דערשלאָגן די יסודות פון בירנבוימס יידישקייט-תשובה צום אומגליק פון זיינע „פרייע" קריטיקער, וואָס וואָלטן נעבעך אַזוי גערן געוואָלט ז' זען נישט מער ווי אַלס שפּלדיק פוס-בענקעלע צו זיינע אַמאָליקע און זייערע הייליקע כסא הכבודס פאַר די פאַרשידענע האַלבע און גאַנצע נאַציאָנאַל-שקרדיקע געטשקיס, וואָס ער האָט זיי אייגנטלעך מיט זיין סיני-גבורה און סיני-פּאַטאָס אַזוי דרייסט און פרוכפּערדיק אַרונטערגעשליידערט פון זייער הויכן אַבסאָלוטן זיך-אָרט, באַצווינגען און איינגענומען.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

קליינים ציבור פאר אים, נישט פארבענקט זיך נאך גבורה, נישט גיזוכט פאר זיך קיין קליינטשיקן ריוח... [4]

„איך זע אז זייער ארץ ישראל, לויט ווי זיי פאדערן עס, און לויט ווי זיי בענקין נאך דעם, איז נישט דאס ארץ ישראל, וואס גאט האט גיגעבן זיין פאלק, כדי ס־זאל דארט לעבן פאר אים, נאר פשוט א היסטארישע היים, וואס מע דארף זי באקומין איבער א נייעס, כדי צו לעבן דארטן א נאציאנאל לעבן „מיט פעלקער גלייך".

„איך זע אז זיי זענין פארברענטע חובבי שפת עבר נישט דערפאר, ווייל העבּרעאיש איז דאס לשון, וואס אין אים איז גישריבן גיווארן די תורה הקדושה, און וואס עס האט די זכיה, אויסצודריקן דעם פאטאס פון אייביקייט, נאר דער עיקר דערפאר, ווייל עס דאס לשון פונים העבּרעאישן פאלק".

„איך זע, אז זיי שטרעבן צו נאציאנאלע רעכט און צו דער נאציאנאלער אויטאנאמיע אין די גלות-לענדער נישט דערפאר, ווייל זיי ווילן זיך דערמיט פאר שאפן די מעגלעכקייט, צו לעבן אין דער תורה-קולטור, טאקי ווי גאטס פאלק נאר דערפאר, ווייל זיי ווילען זיך דערמיט איינארדינין לויט דער לעצטער אייראפעאישער מאדע. [5]

מיר זעען אז ביי בירנבוימין איז דער עיקר העיקרים די געטלעכקייט. דאס איז דער תכלית כל התכליתים. אן דעם קומט צו יענער „ענטווערטונג אלער ווער־טן". אלץ ווערט חולי חולין, די גאנצע וועלט א תהו ובוהו, דאס לעבן א חלום שוא, דאס פאלק ישראל מיט זיין לאנד, שפראך און גלייכבארעכטיקייט פוסטע פוקציעס וואס האבן קיין זינין און קיין ציל.

*

דער גולת הכותרת, דער קרוין־פונקט אין בירנבוימס תורה איז די משיח-אידעע, דאס איז זיין ליבלינגס-בשורה. ווען ער קומט דערצו באקומט ער פליגל, ער ווערט הויך, זייער הויך דערהויבן, און עס הערט זיך פון זיין נשמה מוזיק־טענער, הימלישע מעלאדיעס אזוי שיין און אזוי פראכטפול:

„אנדערש קאן אויך נישט זיין, נאר א בשר ודם וועט עס מוזן זיין, א מענטש וועט דאס מוזן ברענגין די ישועה די מענטשן, איין מענטש, א גדול שבגדולים, א נעלה שבנעלה, וואס גאט וועט אים איבערגעבן דאס איינציקע אייביקע שליחות פון דער היסטאריע, וואס מיט דעם ריזיקן שטארקייט פון זיין נשמה וועט ער גובר זיין די נשמות פון מיליאנין מענטשן און פון אלע דורות נאך זיי, וועט ער אויסלייזן איטלעכע נשמה באזונדער און אלע נשמות אין איינים. — — — און דער איינער, דער איינער פון אחרית הימים, וואס וועט קומין כדי צו טון דעם גרעסטן און דעם איינציקן אייביקן אויפטו פון אלע אויפטוען, וועט זיין א שפּיץ-פונקט פון די דאזיקע מענטשן, וועט זיין א זון פון דעם דאזיקן פאלק, וואס מיט זיין אויפטו וועט ער עס אויך אופ־ריכטן פון זיין שפלות". [6]

פון דעם שטאנדפונקט פון משיחן קוקט בירנבוים איבערן גאנצן וועג פון פאלק ישראל. א וועג וואס פירט פון דער תורה הקדושה און מיט איר דורך קדושה צו משיחן. דען דאס אויסדערוויילונג ישראל האט זיך נישט געענדיקט מיט מתן תורה נאר עס נעמט ארום דריי תוכנס:

דעם תוכן פון בסיס, די תורה;

דעם תוכן פון וועג, דאס הייליקן זיך

און; דעם תוכן פון ציל, משיחן! [7]

די משיח-אידעע ביי בירנבוימין איז נישט נאר א דבר שבאמונה אליין, א זאך וואס מע קאן יוצא זיין מיט דעם זאגן פון „אני מאמין". ניין, מע דארף אר־ביטן דערויף. מע דארף זיך מכשיר זיין דערצו. דען משיח וועט קומין נאר, „אז מע וועט זיך אים פארדינין. בפרט אז זיי, פון וועלכע ער דארף ארויס־קומין, וועלן ראוי ווערן דערצו נישט נאר דורך פארנעמין זיך מיט דער תורה, נאר אויך דורך הייליקן דאס גאנצע לעבן זייערס". [8] מיר דארפן אר־ביטן אויף אים, צו ברענגין איהם דורך אונדזערע מעשים, דורך פארזיכערן אונדזער יידישקייט און דורך עולה זיין בקדושה. [9]

יא, דאס עולה זיין בקדושה, הייליקן זיך דאס גאנצע לעבן, לויט בירנבוימין איז עס די פרינציפיעלע מצוה פון פאלק ישראל. דאס איז דער יסוד היהדות. אויב איינער וועט זיך ווענדן צו אים מיט דער בקשה: למדנו כל התורה כלה כשאני עומד על רגל אחתו וועט ער אים ענטפערן: קדושים תהיו! דאס איז די גאנצע תורה פון יהדות.

---

4) דארט זייט 3. 5) דארט זייט 17. 6) דארט זייט 28. 7) דארט זייט 29. 8) דארט.
9) דארט ד' 42.

„אמת, אלע יראים ווייסן, אז גאט האט ארויפגילייגט דעם חוב אויף זיין פאלק, צו זיין אים א פאלק פון הייליקע מענטשן — ס־שטייט דאך בפירוש אין דער תורה. נאר קיינים ארט נישט וואס ביז היינט האט קיינער נישט מקיים גיוועזן דעם דאזיקן חוב... און איך קאן נישט גלייבן, אז גאט זאל האבן ארויסגיגעבן לבטלה אזא באפעל, דעם באפעל וואס — אין אים, אין איינים מיט מתן תורה און מיט דעם צוזאג פון ביאת המשיח דרוקט זיך אויס אונדזער אויסדערוויילטקייט". [10]

דא ליגט דער שליסל צו פארשטיין בירנבוימס גרויסקייט, זיין הארצנס אידע־אל און זיין נשמה-שטרעבונג. העכער און בעסער קאן שוין נישט זיין.

פון דעם מאמענט און ווייטער, זייט דער הייליקער התגלות דקדושה אין זיין נשמה, קאן ער נישט בלייבן רואיק, אויף אלע וועגן, מיט אלע מיטלין, מיט ווארט און שריפט טרעט ער אזוי שיין ארויס אין אלע גרעסערע צענטערס, מעורר צו זיין צו קדושה, ער תאלט אין איין רופן מע זאל עולה זיין אין די דריי קדושות: דעת, רחמים און תפארת. דאס וואלט באמת גיוועזן א ברכה משולשת פאר דעם יידישן פאלק. דאס וואלט אונדז גיברענגט די אמתע ברכה און ישועה. ווייל זייענדיק א פאלק מיט א גייסטיקן יסוד, קאנין מיר אויך נישט האבן קיין וועלטישע הצלחה נאר פון צונויפנעמין זיך אויף דעם סמך פון אמונה און פירן א הייליק לעבן. [11]

צום סוף וויל איך נאך ציטירן פון זיין ספר דברי העולים, א זאץ פון וועלכן ס-איז בולט זיין גאנצע ארביט, אדער ריכטיקער גיזאגט זיין גאנץ פראגראם:

„און גישם מיט אונדזערע ווערטער אליין קומין מיר צו אונדזערע ברידער און שוועסטער, נאר אויך מיט אונזער לעבן און מיט אונדזערע מעשים, און זייער לעבן און זייערע מעשים פאדערן מיר פון זיי. און שטארק איז אונזער האפי־נונג, אז זיי וועלן קומין צו אונדז, וואס אמאל מער און מער, ביז די גאנצע כנסת ישראל וועט זיין איין איינציקע אגודה פון עולים, ניהיט פון זייערע שומרים, איין איינציקע אגודה גיטרייע צו דער תורה, פון אזוינע וואס שטרעבן צו גירעכטיקייט און קדושה און וואס זענין זיך מתכוון אויף צו ברענגין משיחן". [12] מיר קאנין דערויף נאר אויסרופן: אשרי המחכה ויגיע לימים אלה!...

פארצייטיקע גדולים האבן גיעצהט צו לערנין שטענדיק אין א גיוויסן ספר. צב״ש חובת הלבבות, ספר הישר, ראשית חכמה, מסלת ישרים וכדומה. צדיקים פלעגן האבן א גיוואוינהייט צו האלטן תמיד פאר זיך אויף דעם טיש א גיוויס ספר. „גאטס פאלק" מעג אויך ארייגיגומין ווערן אין כלל פון אזעלכע ספרים. ס-איז איינס פון די ספרים וואס קענין און דארפן זיין בבחינת „והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו"...

---

10) דארט ז. 40. 11) ז. דארט זייט 43. 12) מאמר דברי העולים ד'.

רבי ישראל סאלאנטער / מוסר-ווערטער

דער שרעקלעכסטער גזר־דין אויפן מענטש איז, אז ער זאל פארבלייבן ביי זיין רגילות.

* * *

דער מענטש קאן גיפינין א הכשר אויף גילעכטער און קלות ראש, און די קאנין גיפינין אן־עבירה און גיוויין און אין צופיל ערנצייט.

* * *

לויט די סטאטיסטיק, באשטייט די היינטיקע וועלט פון א רוב, קראנקע, א רוב ארימע-לייט און א רוב שוטים. נו צו־וואס זאלן מיר זיך רעכינין מיט די היינטיקע וועלט וואס זענין קראנקע, נארישע ארימע-לייט.

* * *

דער בעל-גאה איז אין גרויסן מיט א ביסל עניוות און דער עניו האט א צו־בראכן הארץ ביי א ביסל גאות.

* * *

ווי מע דארף נישט פאריבל האבן, אז איינער ווארפט ארויס, דורך פאטשן, א צווייטנס ארימדיקן, צאן, אזוי דארף מין נישט בייז זיין אויף דעם וואס פארשעמט מיך און ווארפט ארויס דאט ביסל גאות אין מיר, וואס כ־וואלט עס סיי ווי סיי גימוזט, און ווער ווייס מיט וויפיל אנשטרענגונג — ארויסווארפן.

* * *

אג-אניווארפינער אויף א ציבור הייסט דער, וואס איז אין זיין האנדל, נישט גיהיטן פון גזל און אפנארעריי...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ד"ר נתן בירנבוים און זיינע תלמידים

(זיין 70-טן געבוירן-טאג געווידמעט).

פון מאיר שווארצמאן

א) תשובה

ס־איז זיכער נישט קיין צופאל וואס ד"ר נתן בירנבוים פארלאזנדיק דייטשלאנד צוזאמען מיט אלע גולי-אשכנז האט זיך באזעצט אין שוועניגען ביי די ברעגן פון נארד-זעע.

ס־האט אים נישט געצויגן נאך דעם אלטן היסטארישן אמסטערדאם, אויך נישט נאך דעם געשמאקפולן עלעגאנטן האאג די אייגנטלעכע האלענדישע רעזידענץ, צום ים האט דאס הארץ פון גרויסן דענקער געצויגן, צום שטורמישן ים און צו זיינע ברויזנדע כוואליס. דא שפאצירט ער פון צייט צו צייט און זיינע טיף דורכדרינגנדיקע אויגן זענען געווענדעט צו לב ים, זיין פאטריאכאלישע זילבער ווייסע בארד ווערט צערפלאשעט און צוטיילט זיך דורך די שטענדיק העראשנדיקע ווינטן ביי די ים-ברעגים —

דער ברויזנדיקער ים האט אויך אויפגעברויזט זיין גרויסע נשמה, און גלייכצייטיק אויך געווען די סיבה פון זיין צוריקקער צום לעבעדיקן ג—ט — ער האט דערהערט דעם „קול ה' על המים"... ער האט פלוצלינג דערזעען — פארנדיק אויפן ים א ג—טלעכע אנטפלעקונג, ער האט דערזעען דעם ים „דומה לרקיע און דעם רקיע דומה לכסא כבוד"...

„אויפן ים האב איך באקומען דעם ערשטן שטויס צו תשובה" אזוי זאגט ד"ר נתן בירנבוים אליין...

ב) אגודה

דער האלענדישער יוגנט-פארבאנד פון אגודת-ישראל רופט זיין לאנד-צוזאמענפאר נאך שעוועניגען. איך נעם געדן אן די איינלאדונג שוין דערפאר, ווייל ד"ר נתן בירנבוים נעמט אין אים אנטייל און וועט אויך האלטן זיין רעפעראט.

די צייט איז ערנסט, טויזנטער דייטשע פליטים באלאגערן די האלענדיש-דייטשע גרעניצן, אויף אלעמענס פנימער דערקענט מען מרה-שחורה, די שטימונג איז א געדריקטע, ס־איז א שעת-חירום פאר אחינו בני-ישראל אין אשכנז, אלץ איז אויפגערעגט און דענערווירט.

אלע דערווארטן מיט שפאנונג צו הערן בירנבוימס רעפעראט, געוויס וועט ער אויסשיטן זיין כעס און צארן אויף די נאציס אין דייטשלאנד, געוויס וועט שטורמען און דונערן זיין שטום: שפוך חמתך אל הגויים אשר לא ידעוך ועל ממלכות אשר בשמך לא קראו, כי אכל את יעקב ואת נוהו השמו...

ד"ר נתן בירנבוים שטעלט זיך אויף, זיינע בליקן ווארפן זיך און טרעפן זיך אין בעין מיטן פובליקום. זיין זילבער־ווייסע בארד באצירט זיין ברוסט, ער טוט איר א גלעט מיט זיינע בלאסע אויסגעדארטע פינגער, דאס גיט אים צו נאך מער מאיעסטעט און פראכט, דאס פובליקום איז עלעקטריזירט, ער דערט וועגן אונטערגאנג פון דער קולטור ביי די פעלקער — וועגן דייטשלאנד רעט ער דיפלאמאטיש צוריקגעהאלטן און ברמיזא.

אלע פרעטענציעס ווארפט ער אבער אויף דער אגודה און אויף איר אנפירנדער לייטונג...

ער האט געגלייבט, אז די אגודה וועט זאגן דאס שטארקע ג—טלעכעווארט דער מענשהייט. ער האט געגלייבט, אז די אגודה וועט לאזן הערן איר שטום אין דער גרויסער מדבר־וועלט: שובו בנים שובבים!

ער האט געגלייבט, אז די אגודה וועט זיך ווענדן צו אלע פעלקער — אלס קינדער פון די נביאים — און זיי אויפפאדערן וועגן צדק און יושר און מלכות שמים.

די אגודה האט זיך אבער איינגעשלאסן אין די ד' אמות פון א פאלקס-פארטיי, מיט פאליטישע אייגנשאפטן. און ליידנשאפטלעך פאליטיקירט זי און מאכט נאך דאס זעלבע שפיל ווי אלע אנדערע [נישט-יידישע ריכטונגען און אונזער פאלק. די אגודה איז בארופן געווארן צו פיל גרעסערס און גראנדיעזס — שרייט אויס ד"ר נתן בירנבוים — אירע מיטגלידער זענען שליחים פון דער השגחה עליונה צו זיין „וילמדו תועים בינה" „וימללו את גבורת ה'"... אזוי לאנג ביז ס-וועט זיין: „ישמעו רחוקים ויבואו"... „ויתנו לך כתר מלוכה"...

אזוי פארשטייט דער גרויסער דענקער די אויפגאבן פון דער אגודת-ישראל און די פליכטן פון אירע מיטגלידער.

ג) זיינע תלמידים

ד"ר נתן בירנבוים איז געבוירן און דערצויגן געווארן אין מערב-אייראפע, דארט האט ער געלעבט און דארט האט ער אנטוויקלט זיין ליטערארישע און פאליטישע טעטיקייט, דארט האט ער געזינדיקט און דארט האט ער תשובה געטון, דארט איז ער געווען דער מקלקל און דארט האט ער מתקן געווען. דא אין מזרח־אייראפע האט בירנבוים פארערער און סימפאטיקער, אבער ווייניק תלמידים. פיל מענטשן וועלכע אכטן אים און פארשטייען אים, אבער ווייניק חסידים...

פארוואס?

ווייל די מזרח-אייראפעישע ארטאדאקסישע יוגנט רעקרוטירן זיך על פי רוב פון תורה עלימענטן און פון חסידישע קרייזן.

די גייסטיק-דורשטיקע און ליכט־זוכנדיקע בני עלי' זענען דאך אנגעזאפט פול מיט תורה, און באגייסטערט פון די הימל־הויכע בליציקע און שארפזיניקע הייליקע אידעען פון חסידות, יעדער יונגערמאן ווערט דאך אן-עולה פון טאג צו טאג פון שעה צו שעה, ווען ער איז נאר עוסק אין דער הייליקער תורה און ווען ער פרואווט נאר זוכן די תהומות-טיפע און הימל-הויכע חסידישע לערע וועלכע אנטפלעקט פארן זוכער נייע עולמות, און נייע האריזאנטן. די מזרח אייראפעישע בעסערע יוגנט באוואונדערט בירנבוימען, זי האט פאר אים רעספעקט און דרך-ארץ, נישט פאר זיין בילדונג און נישט פאר זיין דענקן נאר פאר זיין ערלעכקייט און פאר זיין צוריקקער צום אלקים חיים ומלך עולם... פאר זיין ערלעכקייט! — ווייל אזוי האט געזאגט דער גרויסער רבי ר' בונם זצ"ל: ער נעמט זיך אונטער דעם גרעסטן רשע צו מאכן פאר א בעל תשובה, בתנאי ער זאל נאר קיין ליגן נישט זאגן...

דאגעגן די מערב-אייראפעישע ארטאדאקסישע יוגנט, וועלכע זענען ראשית־כל אייראפעישע אין פולן זין פון ווארט און — דאן רעליגיעז-געזאנגענע מענטשן וועלכע היטן טאקע די תורה און אלע אירע מצוות, אלע אירע כללים או פרטים, ס-פעלט זיי אבער די אינערלעכע באגייסטערונג פאר דעם פנימיות פון דער תורה און פארשטענדיקייט פאר די לערע פון חסידות, א פשיטא שוין פאר חסידות אליין, דא איז ממש: „עין לא ראתה"...

ס-איז דאך אויך זעלבסט פארשטענדלעך. די מערב-אייראפעאישע יוגנט ווידמעט זיך דאך נישט די תורה, זי גיט זיך דאך איר נישט אפ אינגאנצן, זי מאכט דאך נישט פאר א לעבנס-אויפגאבע תורה און יראה, ווי מע טרעפט כסדר אין מזרח-אייראפע. ממילא זענען זיי דאך נישט טיף פאראנקערט און פארווארצלט אין די תהומות-טיפע תורה-קיואלן. און אויך נישט מקושר בקשר עליון אין די הימל-הויכע בליציקע חסידות אידעען — זייענדיק דורות לאנג פארפלעכט אין אמונה און בטחון, נישט האבנדיק קיין מאל קיין התחדשות און באנייאונג, קיין השתוקקות און בענקשאפט. פאר זיי איז ד"ר נתן בירנבוים ווי אן-אאזע אין דער מדבר און ווי א קוואל פון מים-חיים אין דער וויסטע, און זיי גייען אים טאקע נאך, ווי חסידים גייען נאך זייער רבין. זיי ווערן באגייסטערט פון זיין לערע און פון זיין גאנץ התנהגות. זיינע תלמידים רעקרוטירן זיך ארום אים, לעזן אדער לערנען זיינע שריפטן, פרעגן אים שאלות און זיי באקומען אויך תשובות. ס-וועבט זיך א גיי חסידות, א נייע שיטה און א נייע אידעע, די שיטה פון עולים און די אידעע פון אויפשטייג...

ד) „דער רוף"

אויף דער כענטשעסטראאט 62 אין שעוועניגען זיצט זיך דער זיבעציקיעריקער ד"ר נתן בירנבוים און רעדאקטירט זיין נייע צייטונג „דער רוף".

כשמו כן הוא, „דער רוף" רופט צו דער גאנצער מענטשהייט פון דער גארער וועלט, צו פארשטיין דאס יידנטום און זיין תורה, די לערע פון די ג—טלעכע נביאים און פון די חכמי ישראל בכל דור ודור.

דער איטאליענישער ריכטער פאציפיצי און דער פראנצויזישער אמי פאליער, ביידע זענען זיי הייסע איבערגעגעבענע אנהענגער און מיטארבייטער פון ד"ר נתן בירנבוים און פון זיין „דער רוף", דער ערשטער כמעט פון איין שורש נשמה מיט בירנבוימען, געלעבט אין א פארפרעמטער סביבה זיך נישט פאר־

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דאָס וואונדער פון יענים דור...

שמואל פליסקין

דעם בן־עלי׳ ד״ר נתן בירנבוים ניי־געווידמעט

איך האב אים קיינמאָל נישט יזעֶען. איך — ווי נאך צענדליקער טויזנטער אונדזערע ארטאדאקסישע יידן, קענען אים נאר, מפי הכתב והשמועה.

אָבער, דווקא דערפאר מיין איך, וועט אונדזער באַשיידינע אָפשאצונג, אויס־דריקן דעם דעת הקהל, אט אזוי ווי ס־שאצן אים אָפ, אט די אַלע הונדערטער טויזנטער פארערער, פאַר וועמען דאָס ווארט „בירנבוים", עקזיסטירט אַלס אַ סימבאָל, אן־אַבסטראקטע אידעֶ, אט פונקט ווי מיר שאַצן אָפ, אט די אַלע גדולי ישראל פון די אַלע דורות וואָס ביז אונדז. און טראַך דעם וואָס מיר האבן זיי קיינמאָל נישט גיזעֶען און נישט גיקענט פערזענלעך, און דאך ,ווייזן מיר זיי; מיר שפירן זיי און פאַרשטייען זיי. מיר לעבן פשוט אין זייערע באַ־גריפן, מיר דענקען מיט זייער מוח און מיר קוקן מיט זייערע אויגן. און אפשר טאקי דערפאר; ווייל אונדז פערזענלעך בינט מיט זיי גאָר נישט, אַחוץ דאָס גייסטיק אידעֶ אַלע. און אויך אַלס אַזעלכן, קענען מיר, אונד־זער ליבנס־ווירדיקן דעם גרויסן ייד, דעם זקן שקנה חכמה, ר׳ נתן בירנבוים.

איך — ווי נאך הונדערטער טויזנטער — האב גיזעֶען אין אים, יענע אידעאַלע פיגור, וואָס שטעלט מיט זיך פאר אײנע פון די הערלעכע גישטאַלטן, וואָס האבן דערשיינט אין יעדן דור, אַלס די גרויסע יידן, הונדערט־פראצענטיקע יידן; וועלכע האבן זיך דערהויבן צו זיין די לערער פון זייער דור, לאַנד און תקופה.

און אויך אַזעלכן קענען מיר אויך אונדזער חשובן בעל היובל: מיר קענען אים אַלס אײנים פון יענים דור...

מיר קענען דעם בירנבוים, וואָס האט פון זיין מענטשלעך לעבן און חירקן, אין זיין תקופה, אין זיין קרייז, פון דעם גאַטירלעך לעבן, האט ער זיך זעלבסט אויסגיפארימט אַלס אַן־אַבסטראַקטע פיגור, וועלכע שטעלט מיר זיך

[redacted]

אינטערעסירט מיטן יידנטום, אינערלעכע רעוואָלוציע, התגלות־אמונה, אהבת ה׳ און יעצט אַ שומר תורה ומצוה, ער קומט פיל נאך מאנטרעי און לערנט מיט שיעור אין דער ישיבה עץ־חיים.

דער צווייטער אַ גר תושב,

ער רייזט איבער דער וועלט און ער אַגיטירט פאַר אחדות־אלקות און פאַר די אידעען פון די יידישע נביאים, צו זיינע ווערטער הערן זיך טאַקי צו די אָפגישטאַגינע „יאהודים" און די גענצלעך אַסימילירטע יידן. מע זאָגט אַז אמי פאליער איז אַ גלענצנדער אראַטאריקער און ער באַגייסטערט צענטליקער טויזנטער צוהערערס — בירנבוים, פאַציפיצי און אמי פאליער, זענען די הויפט־מיטאַרביטער פון דער צייטשריפט „דער רוף".

ס־נעמען אבער אויך אנטייל אין דער רעדאַקציע נאך פאַרשידינע אַזעלכע שטייגער עלימענטן פון דעם שניט, אַדוו. שנורמאַן פון שטראַסבורג, פאַן לעצוועַן פון שוועניגן און מענקא פון האַאג, דאָס זענען אויך באַגאַבטע אינטעלעקטועלע כוחות וועלכע שטאַמען ממש פון פושעים גמורים און די יונגע לייט האבן דורכגימאכט דעם עלי׳־וועג און זענען טאַקי פרום גיווארן, פרום מיטן פולן זין פון ווארט שומרי תורה ומצוה — מיט אינערלעכער וואַרימקייט און גיטריישאַפט.

מיר אין מזרח־אייראפע טרעפן זיך כסדר מיט קינדער פושעים פון חסידישע עלטערן. און אין מערב־אייראפע טרעפט מען כסדר קינדער יראים ושלמים, וועמענס עלטערן זענען נאך היינט פושעים גמורים, דאָס איז זייער כאַראַקטע־ריסטיש, דאָס זענען די תלמידים און חסידים פון גרויסן יידישן דיכטער און ערלעכן בעל־תשובה, דעם גרויסן עולה, וועלכער האט אויך מעלה גיוועֶן פיל, פיל נשמות נדחות.

איך ווינטש אים דעם גרויסן בעל־יובל ער זאל זוכה זיין מיט אונדז צוזאַמען צו פייערן זיין הונדערט יעריקן יובילעאום פריש און מונטער לטובת היהדות החרדית.

פאר גייסטיקס — אידעאַלס, און אַלס אַזעלכער, האט ער אָפגישטראַלט וויט ווייט איבער די גרעניצן פון זיין ווירקונגס־קרייז.

מיר קענען דעם בירנבוים פון יענים דור...

* * *

ד״ר בירנבוים, איז דער וואונדער פון יענים דור.

מיר טאָרן אים נישט איינגלידערן, אין אונדזער געגנוואַרטס־לעבן, ער איז נאך פון יענים דור...

און טראַך דעם, וואָס יענער דור, יענע תקופה, איז אַזוי נאָנט אין איינים גי־בונדין מיט אונדזער געגנוואַרט־צייט, און דאך ליגט אַזא ווייטער מהלך צווישן אט די ביידע באַזונדערע תקופות. מיר לעבן אין אַזא וואונדער צייט, וואָס פשוט איין טאָג לעבן פון צווייטן, ליגט אויף אַ מרחק פון דורות און צייטן.

איז עס נאך אמאָל... גאָר אמאָל... מיט אַ האַלבן יובל־יאָרן, אדער אַפילו אַ שמיטה יאָרן צוריק...

— און אפשר, וואָס ווינציקער צייט צוריק, איז דער מרחק נאך ווייטער. דאָס איז דער פאַראַדאַקס פון אונדזער צייט! —

ווען די קולטור און ציוויליזאַציע האט גיבליט. ווען אַ נייע זון האט פון מערב אַרויסגישיינט — אַזוי האט מען גיוואָלט איינרעדן, אַז פון מערב קען זיין אַ נייע זריחה. עס איז העכסט סימבאָליש!

— ווען ביי די אומות־העולם, די פאַרטרעטער פון די נייע קולטור און ציוויליזאַציע, איז גיווען די טענדענץ, מכניס צו זיין תחת כנפי הקולטורע, אויך אונדז יידן, און דווקא אונדז. ווייל ווער נאך ווי מיר, האבן זיך גינייטיקט אין עפיס איין הילף, וואָס זאל אונדז פון אַכוריות רעטן. און גילאָפן זענען טאַקי אונדזערע ברידער מחנות־ווייז, צו די נייע באַגליקער. אבער זיי האבן נישט באַגוגנט זיך מיט דעם אַליין, וואָס זיי האבן שוין גיפונין זייער שוץ אונטער די פליגל פון די פרעמדע. זיי האבן אויך פון די אייגינע מחנה גיוואָלט אַנט־לויפן. און זיי האבן מיט צוגיאײלטע טריט, — און טאַקי מיט רעשדיק גילויף! — גינומען אַרויסלויפן פון די אייגינע מחנה. זיי האבן גינומען אָפנייגן פון אייגינים וועג און אַרומשניידן דעם אייגינים לבוש, און מהות. אַ פערטל רעפאַרים, האַלב רעפאַרים, גאַנץ רעפאַרם...

און וואָס מערער מ־האט גישניטן דעם אייגינים איך, אַלץ שמעלער און די־נער איז מין גיוואָרן, אַז מע זאל קענין אַריינשפאַרן זיך דורך דעם שפאַלט פון צוים, אין דעם פרעמדן ווייגאָרטן — דערמאַנט זיך אָן דעם באַוואוסטן פאַבל, וועגן דעם מאָגערן פוקס וועמין ס־איז גיווען זייער שווער דיקערהייט אַרויסצוקריכן — אין דעם פאַל: אַנטלויפן — דורך די שמאַלע צוים (אין דעם פאַלן: דעם מיט אַ כיוון פארשמעלערטן)!

— און גילאָפן זענין אונדזערע ברידער מאַסן־ווייז.

און אין יענים־דור, אין יענער צייט, האט זיך אויפגיהויבן איין מאַן, איין פיגור, וועלכער האט אויף אַ וואונדער אופן, זיך אויסגיטיילט פון די גאַנצע מחנה.

אין אַ פרעמדער סביבה, דורך דעם גידיכטן נעפל פון דעם פרעמדן גייסט, האט זיך יענע פיגור דערהויבן גיוואָרן מיט איין קאָפ העכער איבער יענע גאַנצע מחנה, און דעם קאָפ אַרויסגיהויבן איבער דעם וואָלקן־נעפל און האט גיקוקט דאָרט וואו די ליכטיקע זון האט גישיינט...

יאָ, וואונדער איבער וואונדער! אין אַזאַ צייט פון תהום־ירידה!

און יענער קאָפ — וועמינס פיגור עס איז גיווען איינגיוואָרצלט אין דעם באָדן, וואו „החושך יכסה ארץ וערפל לאומים" — האט זיך צו די איבער וואָלקנדיקער הויכקייט זיך דערגרייכט, און האַט מיט אַ מעכטיקער חכמה־שטים גידונערט: — ווערט נישט באַרוישט פון דעם מערב־אָפגלאַנץ אין פארדעטערישער שקיעה־זון. פאַלטש איז איר הבטחה. אונטערגייענד זענין אירע שטראַלן! אט באַלד — און זי גייט אונטער!..

און דאָס ביסל וואָס גלאַנצט — שיריים פון טאָג־זון.

וויפל שירה עס וועלן נאך אויסזינגין דיכטער און קאַמפאָזיטאָרן, האט עס דער פאַסטעך־דוד פון זיין פידל אַרויסגיזונגין און האט עס אין אַן־אונ־שטערבליכן תהילים אויף אייביק פאַר אונדז אויסגיגאָסן!

וויפל אייביקע ג־טלעכע ראָמאַנטיק, עס וועלן די מענטשן אויסחלומען. און וועלן עס אין איין אומאויפקלערבדיקער מיסטישער בענקשאַפט זייער ליד אויס־

גיסן, האט עס שוין דעם פּאַסטעכס זון אין זיין קודש קדשימדיק ליד אויס־גידרוקט!

װיפל חכמה, דענקן און פאַרנונפט, די מענטשהייט האט נאר װען גישאַפן און װעט נאך שאַפן, האט עס דער זעלבער חכם מכל אָדם אין זיין משלי, און קהלת אויסגיפלאַסטערט!..

װיפל מענטשן קענען נאר, זייער ליידן און װייטיק אין זייערע קראַמפנדיקע קאנוואולסיעס און ראַנגלנישן גישליידערט װערן פון איין עק װעלט צום צװייטן — פון יאוש ביזן טיפן גלויבן — האט עס שוין איוב אין זיין װיי־גישריי אַרויסגיבראַכט!..

װיפל גיזעצמעסיקייט און אמתע משפט, מענטשן קענען נאר פאַרטראַכטן, האט עס רועה משה מפי הגבורה אונדז פון יענעם סנה־פייערל אויף דעם סיני־באַרג פון הימלישן־פייערין צו אונדז גיבידערט און האט עס פאַר אונדז אין אַנ־אייביקן אש דת קודש גישמידט!..

און װיפל פאַרויס באַשטימטיס אַחרית הימים גאולה — װאָס עס האָבן נאך װער נישט גיקענט אַפילו חלומען! — האָבן אונדז די להקת הנביאים מיט משה רבינו וישעי' בראש, שוין פאַר אונדז באַשטימט!.. און די שטים װעלכע איז גיקומען, פון די זון־װייטקייטן, האט מעכטיק גידונערט איבער די קעפּ פון די אָרימע מחנה, בני אָדם יושבי חושך וצלמות, קליין געלט מחנה; און די שטים האט גיװאָרנט פאַר אָפּנויג און אָפּנאַרעניש, האט אַפּגיװיזן דעם טויט־בייט אויף תורת חיים.

און די זעלבע שטים װאָס האט גידונערט, האט אויך אָן אויפהער, גיהאַלטן דאָס אויער צו דער אייגענער מחשבה קאסטן. און זי האט גיהערט שטענדיק דעם קול דממה דקה פון אייגענים. איך האט שטענדיק זיך קאָנטראָלירט און האט דעם אייגענים „איך" צו אומאויפהערלעכע עלי' גישטופּט.

און װאָס מערער אַלץ אַרום האט גינידערט, האט ער זיך דערהויבן... אט אַזוי האָבן מיר גיזעען, דעם בירנבוים פון יענעם דור.

נאך גאָר אין דער גלאַנץ תקופה פון מערב, האט ער פאַראויסגיזאָגט דעם בית הקברות פון דעם יידנטום אין מערב. (און ער האט טאַקי מיט 25 יאָר צוריק גישריבן, יענע װאונדער־שאַפונג, װעלכע זאָגט פאַר די צוקונפט פון יהדות אין דייטשלאַנד).

און אין דער תקופה פון התבוללות אין די מ"ט שערי הקולטורע, איז ער גי־װען פון די איינציקע „בני עלי' שהם מועטים: אם שנים הם הוא ובנו מהם"..

אט אַזוי האָבן מיר גיזעען יענעם בירנבוים פון יענעם דור.

ער איז דער װאונדער פון יענעם דור!.. היינט, נאָך דעם װי די בירנבוים־רייד זענען מקיום גיװאָרן, װאָלטן עס שוין אַ סך גיזען. אָבער מיר קענען בירנבוים דעם װאונדער פון יענער תקופה.

װאו ליגט דער סוד פון זיין קלאָרער השקפה? — מיר האָבן אַ כּלל „חכם עדיף מנביא". און אויב דער נביא איז זיכער אַ חכם אויך („אין השכינה שורה אלא על גבור חכם ועשיר"). איז אָבער דאך דער חכם גרעסער. װייל דער נביא, רעט אַרויס נאר דעם צװי ד'. עס איז נאר „שכינה מדברת מתוך גרונו". און ער פערזענלעך, האט דאָ גאָר נישט מחדר גיװען. דער חכם אָבער, זיינע אַלע רייד, שטראַמען פון זיין אייגענים „איך". עס איז זיין הכרה, װעלכע קומט נאך דעם װען זיין פנים האט אין זיך איינגיזאַפּט די תורה הקדושה, דעם דבר ד'. און זיין גאַנץ עצמיות איז פאַרװאַנדלט גיװאָרן אין דעת־התורה. ער קוקט שוין שטענדיק באַספּקלריא־המאירה. די אויגן פון חכם, זענען „עין ד' אל יראיו" תורה־אויגן. און דערפאַר קען דער חכם עתידות, קומט נישט דורך ספּעציעלע התגלות, נאר דורך הכהרה, דורך אָפּשאַצונג. די תורה רעט, די תורה קוקט, די תורת שאַצט אָפּ און דערפאַר איז עס אייביק „חכם עיניו בראשו".

בירנבוימס אָפּשאַצונג און פאַרויס־באַשטימונג, קומט נאר דורך דעם, װאָס איבער אַלץ האט ער באַשטראַלט מיט זיין ליכט־רעפלעקטאָר דעם דעת־התורה, װעלכער איז אייביק!

•

װאָס פאַר אַ מתנה זאָלן מיר, זיינע אַלע פאַרערער געבן אונדזער חשובן בעל־היובל? מיר מיינען: „רצונו של אדם זהואה כבודו". מיר װייסן אַז אייביק איז גיװען זיין רצון צו דערהויבן צו עלי' זיין דור. און גיטון האט ער זיין אַרבעט, נאך אַמאָל און נאך אַמאָל, בעת די ירידה־עפּידעמיע האט זיך פאַרשפּרייט.

אָבער אויך יעצט אין „טויזנט יאָר אַרום". (גימיינט זיין שאַפונג װעגן דעם חורבן דייטשלאַנד.) װען קולטור האט באַנקראָטירט, װען ציװיליזאַציע ליגט אין חורבות צובראָכן. זאָל ער דער װאָס האט מיט דעם בלוט פון זיין האַרצן פאַרויס גיזאָגט די גרויסע איכה־טראַגעדיע אויף דעם װעלט־גיװיסן און אויף די אַלע נאַכלויפער אפּאַרטוניסטן און אַפּטרייניקע, און װען ער האט מיט װיי־טאָג זיך צוגיקוקט צו דעם גרויסן חורבן אַשכּנז וכל העולם כולו.

לאָמיר אים דערמעגלעכן, ער זאָל טאַקע מיט זיין דונערנד־מעכטיקער „רוף"־שטים זאָגן אויף דאָס אַליס ביזן „קדוש"!... מיר װינטשן אים, אַז ער — צו־זאַמען מיט די אַלע, װעלכע נאר זיין שטים דערהערן, זאָלן זוכה זיין צו „יתגדל ויתקדש שמיה רבא בעלמא"...

נאר ער איז באַרופן, אַריינצובלאָזן רוח־חיים, תפארת שבדעת אין די אַלע עצמות־היפשות, פון אונזערע פאַרפרעמטע ברידער.

לאָמיר אים צוהעלפן און געבן די מעגלעכקייט, אַז ער װעלכער האט גיזען װי ס־איז מקוים גיװאָרן די ערשטע העלפט פון זיין איכה, דעם חורבן, ער זאָל אויך קלויבן נחת פון אַנ־אויפגילעבטע יהדות, צװישן די מערב־יידן, ברוח התורה, װעלכיס װעט דערפירן צום „אַחרית־הימים"...

•

תיקון־טעות

אין דער פּאָעמע פון י. עמיאט „די משוגענע לאה" אין פאַריקן נומר ביי־זשורנאַל זענען פון דער לעצטער שורה צװייטער שפּאַלט ביז דער ערשטער 3־טער שפּאַלט אַרויסגיפאַלן פאָלגינדע שורות:

דער װאָס װיל רעדן אין דער לעצטער מינוט
מיט קינד אירס, איר גילדינע קרוין פון קאָפּ
און רייסט אָפּ, מין שלאָגט, די מיילער פאַרשטאָפּט
נאר לאה די אַלמנה איר לעבן שוין װיסט.
מין שלאָגט איר, מין װאַרפט איר אַלץ אומזיסט
זי האט ערשט איר לעבן גישטעלט אינים קאָן,
װאָס זי האט נאר גיקאָנט זאָל זי האָבן גיטאָן.
אט פאַלט אויף איר לייב אַ האָגל מיט קלעפּ,
אט פאַלן די שטיינער אויף די מוטערשע קעפּ.
זי האַלט פעסט איר בן־יחיד געבן האַרץ ביי דער זייט:
— אַ װייס מיין בן־יחיד דו גייסט אין דער װייט
ביזט נאך אַ יונגיטשקעס שװעלבעלע קינד
ביזט אויף דער װעלט װי אַ קעצעלע בלינד.

*

סאַ װייס־זשע מיין לעבן מיין טייערער זון
אין מינוט פון נסיון װאָס דו האסט צו טון
דיין לעבן דיין פריילינג פון צען קינדערשע יאָר
זאָלסט פון תורה נישט אַראָפּגיין אַ האָר
ביזט אַ שװעלבעלע קינד מיינס, דו װייסט נישט קיין סך
דאך זאָל ביי דער פּרובונג דאָס האַרץ דיינס נישט שװאַך
און װאַקלדיק זיין חלילה; צום שמד
גייען די שװאַכערע אַלע פּמעט.
זאָלסט אָפּהיטן שבת, קיין טריפות נישט עסן
אין ג־־ט פון די עלטערן דו זאָלסט נישט פאַרגעסן
די זיידיס דיינע אַלע יידן צו בלייבן
האָבן זיך לעבידיק אין פייער גילאָזט טרייבן.

.4

מער האט שוין לאה קיין װערטער פאַרמאָגט
צװיי שומרים דער מוטער ס־האָבן פאַריאָגט
פאַרחלשט זי איז אין איר שטיבל גיפאַלן
קיין האָר אין איר מויל, נאר גישפּייזט זיך מיט גאַל
אין אַנמאַכט שוין טעג דריי זי ליגט אויף דער ד[illegible]
עפּעס װאָס פליסטערט זי װילד אין דער שטיל
װער קאָן דערגיין װאָס צאַפּלט אין האַרץ
פון אַ מאַמין צובראָכין פון גורל דעם שװאַרצן.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

גיקליבינע פערל

גיזאמלט פון
א. שנור
(נאכדרוק פארבאטן)

תורה־ווערטער, גידאנקען און אפאריזמען
דעם גרויסן ייד און מענטש ד"ר נתן בירנבוים
צו זיין זיביציקסטן יובל.

דעת

א'

ווי א בליץ וואס באלייכט אין א סעקונדע אלע ווינקעלעך, אזוי אויכעט קומט דעת מיט אמאל, אפט גאר אומגיריכט, און אנטפלעקט אין זיין גאנצע אפגבארקייט דעם מהות פון בורא.
(בעש"ט)

ב'

אהבה מיט דעת, מוזן הארמאנירן. ביי דעת־מענטשן איז אייביק דא אהבה. נאר ווען מ־איז אן דעת ־איז פאראן פלאץ פאר שנאה.
(רבי נחמן בראצלאווער)

ג'

גרעסטער יחוס איז — דעת. נאנטסטער קרוב — אהבה.
(הפניני)

ד'

יעדע זאך, אויב ס־פארמערט זיך, איז עט ביליקער. דעת — טייערער.
(צמח צדיק)

ה'

הרהורי עבירה קשין מעבירה:
דערפאר ווייל צו די עבירה, באנוצן־זיי ס־שענצטע און איידלסטע — דעת.
(ספרי מוסר)

ו'

בכל „דרכיך" דעהו
אויב האסט שוין דרכים, אויסגיטרעטינע און אויסגיגליטשטע וועגן, זע־זשע אז זיי זאל אויך זיין פון דיין דעת.
(התניא)

ז'

כי יודע ה' — דרך צדיקים
דער דרך צדיקים איז נאר צו זיין א יודע ה'.
(דער בעלדזער ז"ל)

ח'

וידעת — דיין דעת זאל זיין — כי ד' הוא האלקים — אז ג־ט איז א ג־ט. אין עוד — מיין דארף א ייר נישט ווייסן.
(דער „יוד" הקדוש)

רחמים

א'

דרך ארץ קדמה לתורה
דרך ארץ איז אן־הקדמה צו די תורה
(דער קאצקער)

ב'

ואנשי קדש תהיו לי
מענטשלעך היייליק, זאלט איר מיר זיין.
(ה. ז.)

ג'

דער מענטש, וואס קאן נישט אויסנאגן די אייטערנדיקע גישווירלעך פון יידישע קינדער, דער ווייס נישט וואס מע מיינט אהבת ישראל.
(רבי ר' משה לייב)

ד'

והוי דן את כל האדם לכף זכות, באטרעפט די זעלבע צאל ווי שמע ישראל ה' אלקינו, ה' אחד.
איינס הארמאנירט מיטן צווייטן.
(דער קאליווער זצ"ל)

ה'

ואהבת לרעך כמוך—אני ה'
אויב צוויי מענטשן האבן זיך ליב, איז צוויי מאל אהבה וואס באטרעפט די צאל פון שם הוי'.
(רבי חיים וויטאל)

ו'

אנו מלאי עון—ואתה מלא רחמים.
באשעפער!
מיר זענען פול מיט עהנות און וויפל מישטיינס גיזאגט קען שוין אין אזעלכע מענטשעלעך אריין. דו ביסט מלא רחמים און ביי אזא אין־סוף איז דאך דיין רחמים אויכעט אין־סופיק.
(דער בארדיטשעווער)

ז'

ויִרא את ענינו—זו פרישת דרך ארץ
אונדזער ארימקייט באשטייט אין דעם, וואס מ־האט פורש גיווען דרך ארץ, מענטשלעכקייט פון די תורה. מע קאן זיין א שיינער בן־תורה און נישט זיין קיין פריינטלעכער מענטש. דאס איז נעבעך אונדזער ארימקייט.
(רבי משה מקאזשניץ)

ח'

שלום רב לאוהבי תורתיך.
ס־וואלט — רבש"ע — גיוועז א סך שלום צווישן דיינע תורה־גיטריייע, נאר ואין למו — דאס וואס זיי האבן נעבעך נישט קיין פרנסה, מכשול — אין די איינציקע שטערונג.
(אבן עזרא)

ט'

אין עשרת הדברות איז דא תרי"ג אותיות, א קייגן די תרי"ג מצוות א חוץ די לעצטע זיבן, וואס זענען אין די ווערטער „אשר לרעך". ווייל די לעצטע ווערטער, די באציאונג צו חברים איז דער כלל, אויף וועלכן ס־שטייען די אלע תרי"ג מצוות.
(של"ה הקדוש)

י'

הוא הי' אומר:
מע דארף אוועקלייגן אלע מצוות און זען ס־זאל נישט זיין קיין פירוד־לבבות צווישן יידן, א ייד איז אן־אות פון דער תורה, און אן־אות פאר זיך, באטייט גארנישט.
(רבי ר' פנחסל קאריצער)

י"א

כל ישראל „ערבים" זה לזה
יידן דארפן פארזיסן איינער דעם צווייטן.
(ישמח משה)

י"ב

גידענק, ווען איינער בייגט זיך אונטער א משא, קאן איר אפילו איינער אויפהייבן. ווען ער פאלט אבער, קאנען אים אפילו דריי קוים אויפהייבן.
(רבי מנחם דו לונזאנו)

י"ג

אין גיבוירן־טאג פון א פריינט, איז דער מנהג אויסצודריקן פריינטשאפט דורך מתנות, א סימן דערצו: אני היום ילדתיך, שאל ממני ואתנה (תילים ב').
(ר' יחיאל מקאזשניץ)

י"ד

ואהבת לרעך כמוך
ליב דעם וואס טוט דיר שלעכטס (פון לשון רעה) כמוך—ווי וואלסט דורך אן־אומפארזיכטיקייט אליין דיר עפ"ס גיטון, וואס דיין זעלבסט־ליבע, וואלט דערפון נישט גיליטן.
(רבי משה חאגיז)

תפארת

א'

כל שהיא תפארת לעושי' (אבות)
יעדער אפצווייג פון תפארת דארף מען מעלה זיין לעשי', צום באשעפער, ווייל אלץ שטאמט דאך פון אים. שיינקייט פון זיין תפארת.
ותפארת לו — דער וואס נעמט תפארת צו זיך, צום נידריקן איז א סימן — מן האדם — ס־איז פון חטא אדם* הראשון.
(רבי ר' ברוכל)

ב'

כל ת"ח שאין „בו" דעה
יעדער ת"ח וואס אין „אים" אין זיין פנימיות, איז נישט פאראן קיין דיעה ס־איז נישט תוכו כברו. — נבילה טובה הימנו.
(דער ריזשינער)

ג'

והי' עקב — תשמעון את המשפטים האלה.
מענטשן אין דיין יעדן שריט (עקב) אין דיין יעדן טריט קאנסטו דערהערן און פארשטיין פון יעדן שריט און טריט — את המשפטים האלה.
(יירי לצדיק)

ד'

הנמצא כזה איש, אשר רוח אלקים בו
יוסף מסלסל בשערו היה (חז"ל).
פרעה האט גיזען ווי יוסף קעמט זיך אזוי די לאקן, ער האט גימיינט אז א חסיד דארף זיך אין גאנצן פורש זיין, פארנאכלעסיקן אלע עניני עולם הזה, האט ער זיך טאקי פארוואונדערט:
הנמצא קאן מען טרעפן — כזה איש, ווי אזא מענטש מיט אזא נקיות און עסטעטיק און דאך—רוח אלקים בו!
(רבי ר' בונם)

ה'

אז א מענטש מאכט א פנים, פאר אזא פנום וואס האט נישט קיין פנים, הייסט עס: עבודה זרה.
(דער קאצקער)

ו'

יפה את—כתרצה
קאנסט זיין שיין, ווען דו ווילסט נאר דיין רצון איז שוין שיין.
(דער זבאראווער)

ז'

יפת עינים וטוב רואי
א שיינים בליק און ס־האט הארמאנירט מיט זיין אבסטראקטן חוש הראות—טוב גוטסקייט.
(אברבנאל)

ח'

אוירא דארץ ישראל — מחכים, ווייל ס־שטייט ארץ אשר עיני ד' אלקיך בה און אין אויג—ליגט חכמה.
(רבי נחמן בראצלאווער)

י"א

א תלמיד חכם מוז האבן שיינע לבושים, אפילו השי"ת ווען ער זיך באווייזן פאר די וועלט איז ער זיך מתלבש מיט א סך לבושים, אלע ניסים זענען — לבושים, דורך וועלכע מע קאן דערקענען ג—ט. א לבוש איז א פרוכת אויף די נשמה, וואו ס־ליגט א ספר תורה:—הארץ.
(ד. ז.)

וואס האסטו שוין גיטון אויף צו פארשפרייטן דאס „בית־יעקב" זשורנאל?

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אלימלך שטייער — און ער איז צו אונדז געקומען...

נצום יובל פון
נתן בירנבוים

א'

בעל תשובה

אזוי האט מען אים ביי אונדז אנגירופן.
און באלד האט זיך גישאפן אן-אסאציאציע.

ביי אונדז זענען פאראן איינגעבירגערטע באגריפן, בילדערישע פארשטעלונגען,
וואס זענען אומטיילבאר.

בעל תשובה — מוז האבן א באגלייט-דערשיינונג אט אזא, א ייד אייבגיהויקערט
מיט א זאק אויף די פלייציס, מיט א שטעקן אין האנט, וואס נעכטיקט אין
בית מדרש אונטער דער הרובע, עסט ברויט מיט קנאבל און שעמט זיך אויפצו-
הייבן די בליקן אויף מענטשן.

האט די דאזיקע פארשטעלונג — איר פסיכאלאגישע באטראכטונג אינם מהות
פון בעל תשובהדיקייט.

אין דער פאלקס-פאנטאזיע איז דאס א מענטש, וואס איז אוועק פון דרך הישר,
אראפ פון אויסגיטרעטענים וועג — און מיט אמאל כאפט אים ארום א ברענענדיק
חרטה-גיפיל, קומט ער צוריק א צוקנייטשטער אינערלעך, א צובראכענער.

ער קומט צוריק — אין דער טייטש, אז ער אנערקענט אז ער האט גיהאט
פארלוירן די ריכטיקע ריכט-שנור אין לעבן—און איצט האט ער זי צוריק גי-
פונען, קערט ער צוריק צום מקור — ווי ס-שמעקט מיטן אמתדיקן אמת.

איז דאך ממילא פארשטענדלעך, אז אזא מענטש שעמט זיך צו קוקן אין פנים
די, פון וועלכע ער איז אוועק, צו העכערע, די בעסערע, די אויסגילייטערטע,
ייצט ער אזוי אין א ווינקל—מיטן קאפ אראפגיבויגן און ווארט ער וועט זוכה
זיין צו צוקומען צו דער מדרגה פון אספסוף, וואס ארום אים.

איז בירנבוים — א בעל תשובה אין פאלקס-אויפפאסונג באגריפן, וואס קענען
זיך נישט צוזאמפאסן.

ב'

מוכיח.

כ־האב אים גיזעען מיט אפאר יאר צוריק.
ד״ר נתן בירנבוים.

ס־איז גיוועזן אין ווין אויף דער כנסי׳ גדולה. ער איז גישטאנען אויף דער
טריבונע און גירעט.

א הויכער, א מאגערער מיט אן־עטוואס-איינגיפאלן פנים אין ברענענדיקע אויגן,
מיט א לאנגע שיין ווייסער בארד.

אן-אויסגיגלייכטער איז ער גישטאנען. גיפאכיט מיט די לענגלעכע ביינערדיקע הענט.
ער האט גירעדט נישט הויך און נישט אנגיצונדן זיך.

אבער בלויז זיין אנבליק האט גיוועקט דרך ארץ, ער האט גיווארפן אמתן אין
ליפטן מיט טויזנט-פראצענטיקער איבערצייגונג. נישט אלע האבן אים פאר-
שטאנען—אבער אלע האבן אים ארויסגיפילט.

זיין גאנץ אויסגיהעמערט גישטאלט האט פארקערפערט ווי א סטאטוע, ווי א
סימבאל—דערהויבונג.

ער האט מבליע גיוועזן דאס גאנצע אומנארמאלקייט און דורכגישימלטקייט פון
יידישן לעבן.

גישטאנען אזוי ווי די סאמע פארקערפערונג פון שטרענגע, בייזע אן פשרותדי-
קייט—וואס איז גיקומען צו אונדז מאנען דעם עלבון פון יידישן מהות—וועלכע
מוז ארויס פון די גלייזן.

און אזוי איז ער גישטאנען און גימאנט.

גימאנט דעם עלבון פון אונדזער וואכידיקייט, וואס איז שוין גיווארן צו-וואכ-
כידיק, אויסגיהוילט פון יעדן טיפערן זין און אינהאלט.

גימאנט דעם טאפלטן עלבון פון אונדזער הייליקייט—וואס איז גיווארן פארוואכ-
כידיקט, פארטאג-טעגלעכט — אן קראפט אין שוואונג.
און ווייטער גימאנט.

דאס באליידיקטע צווישן—מענטש—און ג—ט-גיפיל וואס איז גיווארן אויסגי-
דראשן, אן אינערלעכן ציטער—אן דער הבנה פון אונדזער גרויס שליחות אין
דער היסטאריע איז אן דער מיט הארץ-ציטער דערוואַרטעט ער — דערלייזונג.
און די באליידיקונג גימאנט פון „צווישן מענטש און מענטש" וואס איז גיווארן
אפגיטעמפט, צוריטלט, גרויסשטעטיש-צונראכמאליט.

קען נאר דאס צוריקקערן צו נאטור-לעבן ברענגען צוריק זיך אליין, צום איי-
גינים מהות (תפארת) און ממילא צו ג—ט און מענטש (רחמים).

אזוי איז ער גישטאנען אויף דער טריבונע—און גירעט.

און אין זאל האט מען דעמלט, גידענק איך, גיטיילט א פראספעקט פון בירנ-
בוימס נייעם זשורנאל דער „אויפשטייג".

איז דארטן גיוועזן אויפגיצייכנט א טורימל מיט שטאפלין און שטיגן, וואס גרייכן
וואס אמאל העכער.

האט זיך ביי מיר דעמלט גישאפן אן-אנדערע אסאציאציע, אן-אנדערע פאר-
בינדונג.

און תמיד האב איך אים שוין אזוי גיזעען און פארבינדונג מיט א טורימל וואס
קלעטערט אין דער הויך.

בירנבוים — איז נישט גיקומען ווי א בעל-תשובה אין דער פאלקס-פארשטעלונג.
ער איז גיקומען מיט שטורים און דראנג פון א פרעמדער וועלט און איז באר-
אריינגיפאלן אויבן-אן ווי א שליח-ציבור.

נישט אז דאס איז די אויסגילייטערטע גיזעלשאפט, צו וועלכע ער האט גי-
שטרעבט און צו וועלכע ער איז גיקומען מיט א גיבויגינים קאפ.

נאר מיט אן׳אויפגיהויבינים קאפ איז ער גיקומען.

שטראפן, מאנען.

דער מוכיח:

ער איז צוריק גיקע־ט צום יידישן מהות, אבער נישט צום יידישן לעבן פון
היינט, וואס איז ארויס פון די גלייזן, וואס איז אנטארט.
ער מוז רופן און וועקן און מאנען —
צוריק צום מקור.

ג'

היטער פון ווארט

און אז כ־לייען איצט אמאל עפיס פון זיינע שאפונגען — שטייט פאר מיר
אויף זיין גישטאלט.

דאס אויסגימאגערטע פנים און ברענענדיקע אויגן, זיינע אויסגיברייטערטע הענט
און ברייטע אויסגיהעמערטע בארד.

און ער שטייט אויפן העכסטן שטאפל ביים טורימל — און ער רעט אראפ.

און די ווערטער זענען אויסגיצײלטע, גילייטערטע פון דער טיפיניש אויסגישעפטע.
זיינע ווערטער — נוסח בירנבוים.

נאך יונג זענען מיר גיווען, ווען ער איז צו אונדז גיקומען, שוין א דערפארינער
מענטש, וואס האט אלץ איבערגילעבט און צונישט גימאכט, צו הבלי־הבלימט.
פאר אונדז איז עס גיוועזן אן־אנטפלעקונג — מיר האבן גישלונגען יעדיס
ווארט — מיר די יוגנט.

אבער די גאנצע באוועגונג אונדזערע איז דעמלט יונג גיוועזן, אין די וויקעלעך.
מיט די מוטערס מילך אויף די ליפן.

און ווי א קינד האט אונדז גיפעלט לשון — אויסדרוקס־פארים. די גאס האט
אונדז אויפגיהערט צו פארשטיין.

מיר האבן אנגיוואוירן די בשותפותדיקע שפראך.

און דעמלט איז גיקומען בירנבוים מיט זיין נוסח, מיט זיין אין „גלות ביי יידן"-
לאזונג, אויסגיהעמערט נייע טערמינען — וואס זענען שוין היינט צו טאג
גיווארן א קנין-הכלל.

ער האט מיט מאדערניסטיש לשון באקעמפט און צו נישט גימאכט אלערליי
מאדערניסטישקייט, וואו ער אליין האט מיט א פוס גיטרעטן.

און נאך — ער האט גילערנט שעצן דאס ווארט.

אין צייטן, ווען ווערטער זענען גיווארן ביליק, אויסגיהוילט, פוחות־משווה־
פרוטהדיק — ווי אידעען און לאזונגען ווערן מיט א לייכט גימיט גיווארפן ווי
פסולע מטבעות.

האט נתן בירנבוים גילערנט הייליק האלטן דאס ווארט. דאס ווארט געבן
אן־עליה, אריינגעבן אן־איניווייניקסטן מיין.

דער, וואס איז גיקומען פון דער פרעמד, דורכגימאכט אלע עטאפן אויפן וועג
צו אמת־יידישקייט און צוקומינדיק, נישט גיטראפן אזוי ווי ס־גיהער צו זיין
פארשטויבט, אנגיכוימעלט — נישט ווי ער האט עס גיזעען אין זיינע טרוימין־
זוכינישן — האט ער זיך צובייזערט, אבער ער איז גיבליבן פעסט אין
אליין שטרעבן — און אנדערע מאכן שטרעבן צו תיקון.

און דאך בעל־תשובה

אין ספרים שטייט ערגיץ גישריבן אזוי צו זאגן:

יעדער ייד איז פארקניפט צום הימל מיט א פאדים. אויב ער זינדיקט ווערט
דער פאדים איבערגירייסן. און אויב ער קערט צוריק, טוט תשובה, ווערט דער
פאדים צוריק פארבינדן — אבער דעמלט איז ער שוין קורצער דער פאדים.
בלייבט דער בעל-תשובה נענטער צום הימל.
אויפן שפיץ טורימל.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ד"ר יצחק ברויער

דער נייער כוזרי

יידיש: ק. נעמיראווער

אַ וועג צום יידנטום

ערשטער בוך

(דאָס ערשטע קאַפּיטל)

אַלפרעד איז גיוועזן דער זון פון באַנק-דירעקטאָר מאַקס ראָזענ-שטאַק, וועלכער האָט נאָך פיל יאָרן פאַר דער וועלט-מלחמה, מיטן חסד פון אַ דייטשן פירשט, גיענדערט זיין ביינאָמען און דעם נאָמען פון זיין גאַנצער פאַמיליע אויף ראַדען. אַלפרעדס יידישער נאָמען אברהם איז דערמאָנט גיוואָרן בלויז אַן-איין-איינציק מאָל, אויפן ברית און מער שוין קיינמאָל נישט. דאָס מלה-זיין איז גיוועזן אַלפרעדס ערשטער אָנריר מיטן יידנטום — אַ באַרירונג אַ שמערצלעכע, וואָס האָט איבערגילאָזן אַ חותם אויף שטענדיק, אָבער גלייכצייטיק אויך די לעצטע. לויטן דערציאונגס-פּלאַן פון זיין טאַטן איז שוין מער קיין צווייטע נישט גיקומען. מאַקס ראָקען האָט גיגלייבט, אַז פאַר זיינע אָבות האָט ער שוין גיבּרענגט אַ גינוג-גרויסן קרבן, אויב ער האָט דעם קערפּער פון זיין זון פאַרזען מיטן צייכן פון יידנטום. מיט אַלים איבּריקן ווידער האָט ער גיזאָרגט דערפאַר, אַז אַלפרעד זאָל אויסוואַקסן אַלס דייטשער מלוכה-בירגער מיט אַ פּאַרטיקן אומגלייבן.

אַלפרעדס קינדער-יאָרן האָבן נישט גיקאַנט נישט קיין שבת און נישט קיין יום-טוב. אַפילו יום-כיפּור האָט ער נישט גילערנט בכּבוד צו האַלטן. דער מקוריותדיקער טעקסט פון די כתבי-הקודש האָט זיך קיינמאָל נישט אָנגישלאָגן אין זיין אויער. די קריסטלעכע חגאות האָט מען אים גילאָזט פייערן דורך בעסערער הלבשה, דורך אויספלוגן און דורך באַזוכן אין טעאַטער, — אָן אי-בערצוגעבן אים אָבער עפּיס אַ טיפערן אַנטייל אין זיי.

און בכלל איז אַלפרעד קודם-כל גיוועזן אַן־אמתער זון פון זיין צייט. אַ גרויסן אינטערעס האָט ער פּריצייטיק אַרויסגיוויזן פאַרן ספּאָרט. אין די געמין פון די ערשטע באָקסער, שווימער, פוטבאָליסטן און לופט-פליער איז ער גיוועזן בקי, נאָך איידער ער האָט גיהאַט די מינצטע אַנונג אַפילו פון שילערן און געטען. דע פוטבאָל-שפּיל האָט אים באַזונדערס שטאַרק גירייצט און ער האָט זיך דערשלאָגן ביז צו דער מדרגה פון אַ „בראַמקאַזש". פריש, גיזונט, שטאַרק, זאַכלעך, אָן פאַנטאַזיעס — מיט די אַלע מעלות האָט ער אויסגיוויזן צו דערפילן די דערוואַרטונגען און האָפינונגען פון זיין פאָטער. ביי דעם אַלימין איז ער נאָך גיבענטשט גיוועזן מיט אַ גיכער תפיסה, ער האָט לייכט גילערנט און נישט אַזוי שנעל פאַרגעסן. ער האָט גימאַכט גוטע פאָרטשריט אינים לימוד פון פרעמדע שפּראַכן און אויך אַרויסגיוויזן אַ דעדפרייעדיק פאַרשטענדיניש פאַר גישעפטלעכע ענינים, וואָס דער טאַטע האָט אים קלאָר גימאַכט.

אַ שינוי אין דעם מצב איז גיקומען ערשט ווען אַלפרעד איז אַריינגיטרעטן אין די בחורשאַפט-יאָרן. און גיוועזן איז דער שינוי גינוג איבּעראַשנד: דער, וועל-כער האָט זיך ביז איצט גענצלעך גיהאַט אַוועקגיגעבן דער וועלט — האָט זיך און איר פּלוצים אָפּגישלאָסן און אויפמערקזאַם זיך צוגיהאָרכט בלויז צו זיי אינגערלעכער שטים, צום קול פון זיין רעטזעלהאַפטן, וואונדערלעכן תוך-תוכיות.

פון וואַנין דאָס איז צו אים גיקומען האָט ער אַליין נישט גיוואוסט. ס־איז פּשוט: ס־איז דאָ — און ס־איז אין אַ גרויסער מאָס גיפערלעך. אין גאַנצן נישט-זאַכלעכע ענינים, אַ שטייגער דער צוועק פון דאָ זיין, דאָס שטאַמין פון שלעכטס, דער זין פון גוטס, דאָס באַרעכטיקן די נישט-דערמעסטבאַרע מענטש-לעכע ליידן אויף דער וועלט, די אייביקע מלחמות אין דער וועלט-גישיכטע, די שרעקלעכע סתירות צווישן רייך און אָרים, דער קאַמף פון אַלע געגן אַלע אין דער קולטור — אַלץ אַזעלכע זאַכן פון וועלכע אַן-אונטערוואַקסנדיקער באַנק-דירעקטאָר האָט צו שעפּן גאַנץ קנאַפּע ידיעות, האָבן אַלפרעדן גענצלעך גיפּאַקט אין זייער באַזיץ און אים שוין מער נישט אָפּגילאָזט. זיי האָבן אַלפרעדן דערפירט צו אַזאַ מצב, וואָס קאָן נישט אַנדערש באַצייכנט ווערן, ווי אַ צושטאַנד פון אַלגימיינער פאַרוואונדערונג און אַלגימיינער בענקשאַפט. ער האָט זיך גיוועגדיט אויף דער פּלוצים-ענטדעקטער אָנהאַלטלאָזער, יאָ, גענצלעך נישט-דערהאַלטבאַרער עקזיסטענץ פון מענטש, ווי ער אַליין האָט דאָס ביז איצט אַלץ גיפּראָוויט און ווי ער זעט דאָס ווייטער פּראָווין אין זיין סביבה. זיין בענקשאַפט איז באַשטאַנען אינים בענקין נאָך אַ גראָדן און זיכערן וועג, וואָס זאָל אים אַרויספירן פון די דאָזיקע אומדערהערטע קוואַליפישונג ער האָט גיבענקט נאָך אַ גיטרייען און באַגלייבטן מענטש, וואָס זאָל אים קאָנין ווייזן דעם וועג — צום אינערלעכן פרידן.

ווי אַלפרעד ראַדען איז אָבער אַלץ כסדר טיפער אַראָפּגישטיגן אינים טונקל-קייט פון זיין פנימיות, האָט ער גלייכצייטיק דערמיט סוף-כל-סוף זיך גימוזט אָנשטויסן און וועלן אויפקלערן אויך דאָס שייכות פון אים מיטן יידנטום.

אַז ער איז אַ ייד — דאָס האָט ער שטענדיק גיוואוסט. פריער האָט ער אָבער דערוועגן נישט מער נאָכגיקלערט, ווי אַ שטייגער, וועגן דער פאַרים פון זיינע אויגן. באַזונדערס שרעקלעכע סיבות האָבן גורם גיוועזן, אַז אין זיינע קינדער-יאָרן איז ער גיהאַלטן גיוואָרן אין דער ווייטנס פון שנאהדיקע אויפטרייסלונגען לגבי יידן און ס-איז אים גיזיכערט גיוועזן אַ נישט-גישטערטע רו. אויפגיצי-טערט האָט אים ערשט די שטים פון זיין אייגינים פנימיות. נישט גיוועזן קיין גרעניץ צו זיין דערשטוינונג, ווען ער האָט אין אַ געוויסע מאָס, אַנטדעקט זיין יידנטום, זיין יידישקייט. וואָס ווייניקער ער האָט אַלץ גיקאָנט וויסן מכּח זיין גאַנצן „איך" און וואָס אייגנטלעך דאָס דאָזיקע זיין אַ ייד באַטייט, וואָס גיהיימניספולער ס־האָט אים אַזוי אַרום גימוזט דערשיינען זיין אייגינע אָפּשטאַמונג, — אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער איז ער גיוואָרן אין זיין איבערצייגונג, אַז ער איז איצט שטיין גיבליבן פאַר אַ טויער צו וועלכן ער האָט, וואָס אַן־אמת, קיין שליסל נישט, פון דעסט וועגן מוז אים אָבער בכל-אופן גילונגין דאָס טויער צו עפינין, אויב ער וויל זיך נישט בכלל שוין איצט אָפּזאָגן פון זיין בענקשאַפט נאָך פרידן.

גראָד אַזוי ווי ס־זענין פאַראַן קינדער, וואָס אין זייער כאַראַקטער ליגט עס שוין, אַז זיי האַלטן זיך אין איין פרעגן וועגן זייער קערפּערלעכער אָפּשטאַ-מונג און זיי האָבן פריער קיין מנוחה נישט, ביז ס־ווערט פאַר זיי אויפגי-קלערט דאָס דאָזיקע גיהיימניש, — גראָד אַזוי איז אין אַלפרעד ראַדען גי-וואַקסן דער זייער-שטאַרקער, איבער-מעכטיקער, חשקדיקער וואונטש צו באַקומין אַ פולשטענדיק קלאָרע ידיעה מכּוח זיין זיין אַ ייד — אַ שטייגער זיין אָפּשטאַמונג וואָלט גיהאַט צו אַנטשיידן וועגן זיין צוקונפט.

אַלפרעד ראַדען האָט זיך אַ נעם-גיטון צו די כתבי הקודש, אין דער דייטשער איבערזעצונג. דאָס האָט גיצויגן צו זיך און — גלייכצייטיק אויך אָפּגישטויסן. ער האָט בחוש מרגיש-גיוועזן, אַז מיט זיינע אייגינע כוחות וועט ער זיך צום זין פון די כתבי הקודש נישט קענין דערהייבן. ס־האָט אויסגיוויזן, אַז אַלץ איז ער זיך משער און גאַרנישט ווערט באַוויזן. „אין אָנהויב האָט ג—ט באַ-שאַפן דעם הימל און די ערד". ווער איז גאָט? וואָס איז אָנהייב? וואָס איז הימל? וואָסאַרע ערד? די היינטיקע? יעדעס וואָרט — אַ באַזונדערע שאלה, אַ באַ-זונדערע פראַגע.

יאָ, און קודם־כל: ווער איז ג—ט? איז ער בנמצא? איז ער באמת, אָן שום חששות און גאַנץ באַשטימט נתגלה גיוואָרן? איז פאַראַן אַ קרייז פון מענטשן, וועלכע באַזיצן דעם נישט אָפּוועגדבאַרן, זיכערן אמת? פאַר וואָס האָט מען אים

אויף די וועגן פון ארץ-ישראל

פון **משה מאַרק**

40 אַרטיקלין און פעליעטאָנין און 28 בילדער און אילוס-טראַציעס.

פּרייז 4 גילדן מיט 80 גראָשן נאָר במשך נאָך אַ חודש ספּע-ציעל פאַר אונדזערע אַבאָנענטן איז גילטיק דער הנחה-פּרייז

3 גילדן מיט 40 גראָשן

שוין מיט פּאָרטאָ.

צו באַקומין אין אונדזער אדמיניסטראַציע.
אָן געלט ווערט נישט גישיקט.

ארכיון תשובות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביז איצט, ווי ס־האט אים אויסגיוויזן, מיט א ביזון גיהאלטן פון דער ווייטנס פון יענים קרייז מענטשן און פאר וואס האט מין פאר אים דעם דאזיקן אמת פלאנמעסיק פארשוויגן?

וואס איז פאר אים ביז איצט גאט גיוועזן? אין תוך גינומין, אין בעסטן פאל, אן־השגה־גרעניץ, וואס האט באצייכנט דאס ארט פון וואנין די מענטשלעכע ידיעה, די השגה האט שוין נישט גיקאנט גיין ווייטער: ס־רוב אבער — א ליידיק און אפגיריבן ווארט. און פון דעסט וועגן האט אים א זיכערע שטים גיזאגט, אז אלע זיינע שמערצלעכע פראגן וועגן זין פון זיין זיין א מענטש בכלל און זיין זיין א ייד בפרט, לויפן זיך צוזאמין און האבן זייער בשותפותדיקן ברען־פונקט אין גאט, און אז נאר פון גאט קאן ער גיפונין אויף זיינע פראגן א תשובה.

ווער קען דען האבן דאס פולע פארשטענדיניש אריינצוברענגין אינים גרויסן וואונדער, וואס טוט אין א פארלוירינים זון פון יידישן פאלק פלוצים דערוועקן, מיט אן־עלימענטארסטן כח, דעם אויסגיהונגערטן גישריי נאך גאט און נאך גאטס ווארט?

פאראן יידישע עלטערן וואס טון זיך מיט אן־איבערגיגעבינע זארג באמיען, איינצופלאנצן זייערע קינדער אין גאטס גארטן און ס־גילונגט זיי נישט. און פאראן קינדער, וואס פון א ווילד־פרעמדן באדן, וואו זייערע עלטערן האבן זיי ארייגישטעלט, טון זיי זיך אליין ארויסרייסן, כדי צו שלאגן ווארצלין אין גאטס גארטן, גאטס סוד, גאטס גיהיימניש.

אלפרעד ראדען האט פארלאזן די ספארט־פלעצער און פארגעסן די גרויסע ספארט־העלדן. ליידנשאפטלעך האט ער זיך מתבודד גיוועזן און אין דאזיקן התבודדות, אין דאזיקן איינזאמקייט האט ער כסדר אלץ מער גיפילט דאס צורייסן די פעדים, וואס די גיוואוינהייט פון לעבן האט פארקניפט צווישן אים און דער וועלט. דער אבער, פאר וועמין דאס לעבן איז נישט מער קיין בלויזע גיוואוינהייט, דער קען עס מער נישט נעמין אזוי ווי ס־קוקט אויס און ווייל ס־קוקט טאקע אזוי אויס, אזא איינער ווערט פונים לעבן ארויסגי־טריבן, אויב ס־גילונגט אים נישט גאט אריינצופירן אינים לעבן.

א פלאדיקע זאכן: דער ווי־גישריי צוליבן זיין א מענטש טוט גיכער און הארטער זיך ארויסרייסן פון יונגע מענטשן, ביי זייער נישט דערפארנקייט אין לעבן, ווי ביי רייפע און פארטיקע מענטשן. די אוצרות פון השגה, דאס עשירות פון גיפיל איז ביי יינגע מענטשן על־פי־רוב אן א גרעניץ. נישט זעלטן מאכט דאס דעם איינדרוק א שטיינער אין די יארן ווען זיי אנטוויקלין זיך אלס פערזענלעכקייטן, טוען זיי אין זיך גופא ביז א גיוויסער מאס, מיט פולער שנאה פונאנדערלייגן די גאנצע אנטוויקלונג פון דער מענטשהייט.

ווי א לונאטיק, ווי א נאכט־וואנדלער, האט זיך אלפרעד ראדען גישלעפט ד ם גאנצן טאג. אהונט צייט פלעגט ער שטהן לאנג זיך דרייען ארויף און אראפ ביים ברעג טייך און גיפילט, אז ער ווערט צוריסן פון ווייטיק. דאס זינלא־זיקייט פון לעבן האט גיהויערט אויף אים, ווי א נישט־דערטראגבארע משא און זיינע גידאנקין האבן זיך נישט גיקאנט אויסגלייכן. דערצו איז אים נאך באפאלן א וואגזיניקער פחד, צי ער איז נישט אמאל קראנק, אדער בכלל ארויס פון זיין אמתדיק ארט. ביי נאכט איז ער זייער שפעט איינגישלאפן, באלאדנט מיט אומרואיקע חלומות. באזונדערס האט זיך אים שטענדיק אין חלום איבערגיחזרט: מיט אויסערגיוויינלעכע, נישט דערזאגבארע מי איז אים גילונגין צו גיפונין א מעטאד, לויט וועלכן ער קאן מיט אייגינע כוחות, אן דער הילף פון א מאשין, זיך אויפהייבן איבער דער ערד און פליען. און אט איז ער גיפלויגן דורכן חלל פון דער וועלט, כסדר אין אן־אלץ גראדליניקער הויכקייט — און א פלא: דער חלל פון דער וועלט איז גיוועזן אן א שיעור ליידיק און וויסט. דא איז אים באפאלן א מוראדיקער טרויער און מידקייט, און לאנגזאם האט ער גיפילט, אז ס־ווערן גילעמט די כוחות פון זיינע פאכעדיקע ארימס. פלוצים האט אבער א קלינג גיגעבן א שטים פאר זיין אויער, א שטים פול מיטלייד און גוטסקייט, און די שטים האט גיזאגט:

די י ן כ ו נ ה א י ז ג ו ט, א ב ע ר ד י י נ ע מ ע ש י ם ז ע נ י ן נ י ש ט ג ו ט!

און ווי ער האט די דאזיקע שטים דערהערט, האט ער זיך מיט טרערן בא־גאסן און דער מיט פון זיין שטאלצן פלי איבער דער וועלט און — ער האט זיך פון שלאף איבערגיוועקט.

און ווי ער האט אזוי אין חלום כסדר פארנומין די דאזיקע שטים, האט זי אים אינגאנצן גינומין גיפאנגין און זיין מצב איז פשוט דערגאנגין ביז צו דער מדרגה פון פארצווייפלונג. אויב דער גוטער ווילן פון זיי שטרעבן רייכט נישט אויס, כדי די מעשים צו רעכטפארטיקן,—סא קען דאך צו א באוואוסט־זיניק לעבן צוהעלפן בלויז דאס אנטפלעקן פאר אים די אמתע גוטע מעשים!— דעסגלייכן האט ער פאר זיך אליין אויך נישט פארהוילן, אז די שטים פון חלום האט ביי אים, אייגנטלעך, בלויז רייף־גימאכט דאס, וואס האט שוין איז אים לאנג גישפראצט. און האט דען באמת די גישיכטע פון מענטשן, לויט ווי ער האט זי אדורכגיקוקט, בעיקר גיליטן פון מאנגל אין ווירקלעכן גוטן ווילן? האט מין דען אין תוך גינומין, גיקאנט זאגן, אז בלויז אויסגישפראכן נידער־טרעכטיקע רשעים האבן באשטימט דאס גישטאלט פונים גורל פון די מענטשן? זענין זיי דען, ס־רוב, נישט גיוועזן פערזענלעכקייטן, וואס האבן באצוועקט גוטס — לויט ווי זיי האבן דאס פארשטאנין? און האט דען נישט אמאל גראד דער ריינסטער גוטער ווילן נאכגישלעפט מיט זיך דאס מוראדיקסטע אומגליק?

גיין, די גישיכטע פון מענטשן איז א וודאי נישט די גישיכטע פון זייער רשעות — און פון דעסטוועגן איז פאר אים די גאנצע דאזיקע גישיכטע מיט די אייביקע צווישן־מלוכהשע מלחמות און די אייביקע אינערלעכע מלוכה־קאמפן מכוח מאכט און הערשאפט אויסגיקומין ווי א שרעקלעך בלאנדזשיניש אין וועלכן די מענטשן זענין פארקראכן, און פון וועלכן זיי וועלן זיך קאנין בא־פרייען ערשט דעמלט, ווען זיי וועלן זייער גאנצן ביז־איצטיקן וועג צוריק־גיין ביזן ארט, וואו זיי זענין אוועקגיקראכן פון אמתדיקן וועג.

וואו איז אבער דער פיסער אויפן וועג צוריק — און וואו איז דער וועגווייזער אויפן ווייטערדיקן וועג? — —

„דיין כוונה איז גוט, אבער דיינע מעשים זענין נישט גוט". אלפרעד ראדען האט משיג גיוועזן, אז די דאזיקע שטים קערט זיך קייגן אלים, וואס די מאָ־דערנע דענקער האבן גיטראכט און גילערנט וועגן מהות פון גוטן ווילן, וועגן גוטסקייט. גוט אדער שלעכט איז ביי זיי שטענדיק גיוועזן ב ל ו י ז דער ווילן. און אט־א־דאס גוטסקייט אדער שלעכטס פון די מעשים. וועגן די מעשים גופא אבער, האבן זיי גאר נישט גיהאט וואס צו זאגן. צי זיי האבן גיברענגט א ברכה, אדער א קללה — דאס איז שוין מיין נישט גילעגן אין כוח פון זייער ווילן. זיי האבן נישט גיזאגט, אז א גוטע כוונה, דער גוטער ווילן קען גורם זיין בלויז ברכה־ברענגידיקע מעשים. צו שטארק האט זיך אקייגן דעם ארויס־גיזאגט די גישיכטע פון די פעלקער און די טאג־טעגלעכע דערפארונג אין לעבן פון מענטשן. איבער די מעשים פון מענטשן און זייערע פאלגן הערשט דאס גיזעץ פון דער נאטור, וואס קאן נישט, נישט קיין גוטס און נישט קיין שלעכטס, נאר די באשערטע נויטווענדיקייט.

און גראד דער ג ו ר ל פון מענטשן, דער מענטש איז עס גיוועזן דאס, וואס האט אלפרעד ראדען אנגיפילט מיט פחד — דער גורל, וואס כנגד דעם שכל, מיט זיין גאנצער גרויזאמקייט, מיט זיין הארטער נישט־אפוועגדבארקייט. דער גורל פון מענטשן האט זיך אים אויסגיוויזן, א ש טייגער ער וואלט זיין א צו־נויפמישונג פונים הערשן פון דער נאטור און פון די מעשים פון די מענטשן. דאס הערשן פון דער נאטור, האט זיך אים אויסגיוויזן, איז צי קיין שינוי נישט פעאיק. אפהענגיק מוז אלץ זיין בלויז אין די מעשים פון די מענטשן. די מעשים פון די מענטשן מוזן זיין נישט גוט, מוזן זיין נישט ריכטיק, מוזן זיין שלעכט, רשעותדיק. איז נישט גיוועז קיין שום לימוד, קיין שום וועג־ווייזן פון גוטע מעשים?

אלפרעד ראדען איז גיווארן וואס אמאל אלץ בלייכער און בלאסער, ביז ס־איז ענדלעך גיקומין דער טאג וואס אפילו זיין פאטער, ביי זיין גאנצן גישעפטלעכן אומרו, האט דאס אויך באמערקט. נו מסתמא איז ער נאך נישט „אויפגי־קלערט" — איז גיוועזן זיין ערשטער גידאנק. האט ער זיך פארגינומין מיט אים ביי דער ערשטער גילעגנהייט צו רעדן דערוועגן. אפשר נעמט ער צו טראגיש די נאטירלעכקייטן פון אונטערוואקסנדיקן מאנדזביל. אדער, אפשר איז שוין גאר א שטיקל ליבע באהאלטן דערונטער.

איין מאל אין א זונטיק האט ער אים מיטגינומין אויף אן־אויספלוג אין די בערג. עפיס „צופעליק" האט ער דעם שמועס ארויפגיפירט אויף זיינע אייגינע יוגנט־יארן און מיט פארגניגן באמערקט, אז אלפרעד הערט אים אויס מיט אינטערעס. ס־איז אים נישט גיגאנגין אזוי לייכט, דעם טאטן, ווייל ער האט זיך ערשט דערהויבן פון ענגע דארפישע פארהעלטינישן ארויס, נישט גערן האבן אים זיינע עלטערן אוועקגילאזט אין דער גרויסער שטאט אריין, וואָרן זיי זענין נאך גיוועזן האלבוועגס פרום, בעיקר די מאמע זיינע. ס־איז אום אבער שוין אין זיין בלוט גילעגן, אז נאר אין דער גרויסער שטאט קען מין קומין ווייטער, קען מין מאכן דאס ריכטיקע לעבן. און דאס גליק האט אים באלד פון אנהייב צוגישפילט, די באנק, וואו ער איז איצט דירעקטאר, האט אים דעמלט גיהאט צוגינומין אלס פשוט לערן־יינגל. יא, ביידע האבן דערויף קיין

ארכיון אסופות

הארכיון היהודי

הודפס מתוך הארכיון היהודי

חרטה נישט. פאַרשטייט זיך, ס-איז נישט אַזוי לייכט זיך אַדורכצושטופּן, און אין זיינע בחורשאַפט-יאָרן האָט ער אויך גיהאַט פאַרשידינע מכשולים און קאַמפן, וואָס זענען עלול גיווען, אַנ־אויסלאַדונג פון שטאַרקן ווילן, אים אַוועק-צושלעפּן פון גישעפט און אָפּצואווענדן זיינע פעאיקייטן פון מסחר—פון וועלכן ס־איז אַלץ אַזוי אָפּהענגיק. — און פריינטלעך, אויפמונטערנדיק האָט ער דער-ביי גיקוקט אויף זיין זון.

אַלפרעד: דו אויך?

טאַטע: הער נאָר אַמאָל, וואָס ט־זאָגט איינער פון די יוגנט! יאָ, מיינסט טאַקע אַז איך בין צו דער וועלט גיקומען אַלס אַלטיטשקער זקן, אַלס עבר ובטלניק. די פּרויען האָבן מיר גינוג דעם קאָפּ פאַרדרייט.

אַלפרעד: אַ, אַזוי!

טאַטע: וואָס הייסט: „אַה, אַזוי״? קוקט אויס, אַ שטייגער דו וואָלסט שוין לענגסט דערפון אַרויס! פאַר מיר דאַרפסטו זיך נישט פאַרשטעלן, דאַרפסט נישט זיין קיין צבועק. איך וועל דיר נישט קאַליע-מאַכן. כ-האָב צו דיר דעם פולן צוטרוי: טאַ לאָמיר זיך אויסשמועסן ווי צוויי מאַנדזבילן. נו, אַרויס מיט לשון! ווי הייסט זי?

אַלפרעד: ווער?

טאַטע: „ווער?״ דיין מיידל! — וואָס קוקסטו מיך עפּיס אַזוי אָן? מיינסט טאַקע, איך האָב שוין נישט די גאַנצע צייט באַמערקט, אַז דיר גישעפט עפּיס וואָרן סוף-כל-סוף, איז מען דאָך אַ מענטשן-קענער!

אַלפרעד: וואָס וואָלסטו זאָגן, ווען כ-זאָל דיר דערציילן, אַז כ-וויל חתונה האָבן מיט אַ קריסטין?

*

טאַטע: אָבער, אין הימלס ווילן, נישט באַלד חתונה האָבן! דערצו איז נאָך צייט.

אַלפרעד: נו, כ־מיין נאָר אַזוי. נעם אָן, אַז כ-בין שוין אפאָר יאָר עלטער און כ-וויל חתונה האָבן דווקא מיט אַ קריסטין. טאָ וואָס וואָלסטו דערצו גיזאָגט?

טאַטע: אויב ס־וואָלט, שליסליך, גימוזט זיין, וואָלט איך גאָר נישט גיהאַט געגן דעם. נאַטירלעך, אַז זי וואָלט גימוזט זיין פון אַ שיינער פאַמיליע. ביי גימיש־טע חתונות מוז מען שטענדיק זיין פאָרזיכטיק.

אַלפרעד: טאַטע, פאַרוואָס זענען מיר אייגנטלעך, יידן?

טאַטע: אַ קאָמישע שאלה! האָבן מיר זיך דען אַליין פאַר אַזעלכע גימאַכט?

אַלפרעד: אָבער מיר וואָלטן זיך דאָך גיקאָנט לאָזן אָפּשמדן?

טאַטע: גלייב מיר, ס־העלפט גאָר נישט. העכסטנס וועלן מיר דעמלט זיין גי־שמדטע — יידן.

אַלפרעד דאָס איז אמת. מען זעט דאָס יעדן טאָג. — —'טאַטע, דו ווייסט עפּיס פון יידנטום. פון יידישקייט?

טאַטע: דעם אמת גיזאָגט, האָב איך אפילו דאָס ביסל. וואָס כ-האָב אַלס קינד גיהערט, שוין לאַנג פאַרגעסן. דיך האָב איך שוין באַצייטנס נישט גיוואָלט באַ-לאַדינין מיט דעם באַגאַזש. בין איך נישט גירעכט גיווען?

אַלפרעד: כ־ווייס נישט, — איז דאָס נישט אַ פּלא: אַ ייד צו זיין און פון יידנטום גאָר נישט צו וויסן? כ־מיין נאָר אַזוי.

טאַטע: וואָס ווילסטו דען וויסן וועגן דעם? ס־אַ־גאַנצע סדרה מיט ימים-טובים, אַ גאַנצע סדרה מיט תעניתים, אַ גאַנצע סדרה מיט גיזעצן וועגן דעם, וואָס מע מעג יאָ עסן און וועגן דעם וואָס מע טאָר נישט עסן; שפּעטער ווידער איז דאָ דער שבת, ווען מע טאָר אפילו אין גישעפט אַריין נישט גיין. ס-אַלץ אַזעלכע ענינים, מיט וועלכע מע קאָן היינט מער נישט האָבן צו טוען. לויטער גיוועזיגע זאַכן. פאַרשוואונדענע.

אַלפרעד: אויב דאָס יידנטום איז שוין פאַרשוואונדן, טאָ פאַר וואָס זענען מער בכלל דאָ יידן אָן יידנטום: וואָס איז דער זין דערפון?

טאַטע: איך גלייב גאָרנישט, אַז אַלץ מוז האָבן עפּיס אַ זין. דער גורל אַט־אַזוי, האָט אַ סך דערביי צו זאָגן. אַט איז דאָס גישעען. דאָ קען מען נישט שטענדיק פרעגן פאַרוואָס, פאַרוואָס און פאַרווען. און אַ פשיטא נישט אין דייטשלאַנד, דעם אייגנטלעכן לאַנד פון גישעענים. דער עבר איז זייער אָפט אַ סך שטאַרקער, ווי דער הווה. און סוף-כל-סוף, קען מען דאָך נישט באַ-שטרייטן דעם אמת, אַז מיר יידן זענען עפּיס אַנ־אייגנאַרטיקער מין מענטשן. פאַרוואָס רופסטו דאָס עפּיס אָן „יידן אָן יידנטום״? מיין יידנטום איז מיין באַזונדערער אופן פון רעאַגירן אויף דער וועלט. דאָס ליגט אין אופן פון דענקן. פון פילן — און, אפשר, נאָך גיכער אין אונטערבאַוואוסטזיין. אַמאָל, פריער,

האָב איך נאָך גיגלייבט, אַז איך וועל דאָס אַלץ קאָנען אויסטון, אַזוי ווי אַ קלייד. היינט אָבער ווייס איך דאָס שוין בעסער: אויב ס-איז פאַר אונדז באַשטימט, למשל, זיך צונויפצומישן מיטן דייטשטום — האָב איך גאָרנישט קעגן דעם. אַזעלכע זאַכן לאָזט מען אָבער אָמבעסטן איבער פאַר דער אַנט-וויקלונג גופא. נאָך וואָס זאָלן מיר זיך בכלל ברעכן דעם קאָפּ דערוועגן?

אַלפרעד: אָבער, אפשר, ליגט אינים זיין־אַ ייד גראָד עפּיס אַ זעלכיס — ווי זאָל איך זאָגן, ווי זאָל איך דאָס אָנרופן? — ווי אַ באַשטימונג? אָדער פאָרט, לכל־הפחות, אַ באַשטימטער מעטאָד פון פירן זיך אין לעבן?

טאַטע: ע, וואָס.

אַלפרעד: כ־מיין נאָר אַזוי. ס־וואָלט דאָך זיין שיין, ווען ס-זאָל אַזעלכיס זיין בנמצא. לכל-הפחות וואָלט מען דאָס גידאַרפט אַמאָל אויפּראָוון. אַ חוץ דעם, ווייסטו באמת גאָרנישט מער פון יידנטום? און דאָס, וואָס דו האָסט מיר דאָ גיזאָגט איז שוין טאַקע אַלץ?

טאַטע: נו, הער, אַלפרעד, וואָס גישעט דאָס עפּיס מיט דיר אייגנטלעך? ביסטו קראַנק?

אַלפרעד; כ־ווייס נישט. לאָז מיך נישט אויס — אָבער כ-גלייב, אַז כ־האָב מורא פאַרן לעבן. מעגלעך, אַז דאָס איז, אפשר אויך אַ יידישע אייגנאַרטיקייט. און, אפשר, איז דאָס גאָר אָפּהענגיק פון דער צייט. די היינטיקע יוגנט וואָלט זיך גערן גילאָזט פירן, אויב זי וואָלט נאָר גיפונין אַ פירער, אַ וועג-ווייזער. אַ, טאַטע, פיר מיך דאָך!

הארכיון היהודי

טאַטע: וואו-אַ־הין?

אַלפרעד: קודם־כל צום יידנטום. אַז כ־זאָל וויסן, פון וואַנין איך קום, און כ-זאָל וויסן ווער איך בין.

טאַטע: דאָס קאָן איך נישט. וועגן דעם ווייס איך אַליין צו ווייניק. אין מיינע צייטן איז דאָס אַלץ נישט גיווען.

אַלפרעד; אַ שאָד.

טאַטע: אין מיינע צייטן האָט מע דאָס אַלץ נישט גיקומען אַזוי שווער.

אַלפרעד: — — —

טאַטע: טאַ האָלטסטו מיך מסתמא פאַר אַ זייער אויבערפלעכן, — האַ, אַלפרעד?

אַלפרעד: ס-וואָלט דאָך זיין אַזוי שיין, טאַטע, ווען כ-זאָל פון דיר קאָנען עפּיס הערן וועגן דעם גינויען מקור, וואוהין איך געהער!

טאַטע: דיין פּלאַץ, דיין אָרט איז ביי מיר!

אַלפרעד: טאַטע, זיי מיר מוחל: ווייסטו דען, וואו דיין אייגן מקום איז? — — —

טאַטע: ס-ווערט שפּעט. מע מוז זיך צואיילן.

אַלפרעד: וואוהין?...

(צווייטער פּרק קומט)

ארכיון אסופות

דאָס יובל־העפט פון קינדער־גאָרטן

נומער 50

איז אַנ־עשירותדיק ליטעראַריש לייען־בוך פאַר יעדן יידישן קינד!

עס איז דער חוב פון יעדער לערער צו פירן אַ גרויסע אַגיטאַציע, אַז קיין איין יידיש קינד זאָל נישט פאַרפעלן צו האָבן דאָס יובל־העפט.

אינטערעסאַנט, צוציענד, באַלערנד פאַר יעדן יידישן קינד ביז גאָר!

אַ חילול־יום־כיפור אין אַלטן פוילן און זיין סוף

היסטאָרישע סקיצע

פון **יצחק לעווין**

בליים איבערברוך פון די יאָרן תקל״א און תקל״ב האָבן לעמבערגער יידן אַדורכגימאַכט צווישן זיך אויפגירעגטע צייטן. י״ג תמוז פון יאָר תקל״א איז נפטר גיוואָרן דער אַלטער, גרייז־גראָער, פון אַלימין פאַרערטער רב, ר׳ חיים כהן ראַפּאַפּאָרט, וועלכער האָט דורך גאַנצע דרייסיק יאָר אָנגיפירט מיט דער לעמבערגער קהלה און גינאָסן אַ פאַרדינט אָנזעען נישט נאָר ביי זיך אין שטאָט, נאָר אין דער גאַנצער רייסישער וואָיעוואָדשאַפט, וואָס איז גיווען אונטערגיוואָרפן זיין מאַכט, זייענדיק „גענעראַל־לאַנד־רב״. שווערע קאַמפן און מחלוקתן האָבן זיך אָנגיהויבן באַלד נאָך יענים תמוז־טאָג, ווען ר׳ חיים כהן האָט אייביק צוגימאַכט די אויגן. ס׳איז אַנטשטאַנען אַ קאַמף ערשטנס צווישן די לעמבערגער יידן גופא, ווער ס׳זאָל זיין דער ממלא מקומו פון פאַרשטאָרבינים רב, און אין דער זעלבער צייט האָט זיך אויך גיפירט אַ פאַרביטערטע מחלוקה צווישןביידע לעמבערגער קהלות פון איין זייט און די יידן פון זשאָלקווע, בראָד און טיסמעניץ פון דער אַנדערער זייט, וועלכע האָבן זיך צובונטעוועט און נישט גיוואָלט אַנטייל־נעמען אין די וואַלן פון נייען „גענעראַל־לאַנד־רב. האָבנדיק מסתמא בדעה אָפּצוטרעטן זיך לגמרי פון דער לעמבערגער צענטראַל־קהלה. ס׳האָט זיך דעמלט ממש גישפּירט אַ רעוואָלוציאָנער ווינטל, וואָס איז נאָך גרעסער גיוואָרן דורך דער מרידה־אַטמאָספערע אין לעצטן יאָר פון דער פוילישער אומאָפּהענגיקייט, פאַר דער ערשטער צוטיילונג. ס׳איז גיוואָרן הייס אין לעמבערגער יידישן וועלטל.

הארכיון היהודי

ווי דער שטייגער איז אין אַזאַ צייט, האָבן די ערשטע קולות פון שופר נישט אַרויסגירופן ביי די קעמפנדיק פאַרטייען קיין איבריקע התעוררות לתשובה. די אלול־טעג זענען פאַרביי ביי אַן־אומאויפהערלעכן גיפילדער. די גישרייען פון די קריגערס זענען טיילמאָל גיגאַנגען עד לב השמים. גיקומען איז ראש השנה תקל״ב און ס׳איז נישט גיוואָרן בעסער, ס׳האָט זיך דערנענטערט דער הייליקער יום כפור און די שטימונג איז נאָך אַלץ גיווען מוראַדיק גירייצט. זעלבסט־פאַרשטענדלעך, אַז ביי אַזאַ מצב איז דאָס רעליגיעזער לעבן שטאַרק צוריק־גיגאַנגען, ס׳האָט גיפעלט די גייסטיקע אויטאָריטעט, און גיוואַקסן איז דאָס הפקרות. קיינער האָט זיך נישט אומגיקוקט אויפן מעמד פון דת און יידישקייט, וועלכע זענען שרעקלעך גיפאַלן.

אבער אַז ס׳קען פּאַסירן עפּיס אַזעלכיס, ווי דאָס, וואָס איז גישעען אין יענים יום כפור תקל״ב, האָט זיך קיינער נישט גירעכט, דאָס האָט מען זיך באמת נישט גיקענט פאָרשטעלן. אַזאַ פריצות איז נאָך אין לעמבערג ביז דעמלט נישט גיזעען גיוואָרן. אָט וואָס עס האָט פּאַסירט:

* עס לאָזן זיך יידן צום דאַווינען, יעדער אין זיין מקום קדוש, און גייען פאַרביי אַ הויז פון אַ גיוויסן איציק יאַקובאָוויטש. דערהערט מען פון דאָרט עפּיס נישט גיוויינטלעכע קולות. טייל בלייבן שטיין פאַרוואונדערט און חידושן זיך, וואָס קען דאָ עפּיס פאָרקומען אין אַזאַ הייליקן טאָג ביי יאַקובאָוויטשן און טייל גייען ווייטער און קלערן נישט קיין סך אַריין, אבער טייל זענען נאָך דרייסטער און פאַרגעסן אויף אַ ווייל, אַז דער בעל תפילה וועט נישט וואַרטן; זיי עפינען דאָס טויער און לאָזן זיך אַריין אין הויף. פון וואַנעט די קולות לאָזן זיך הערן, דאָרטן דערזעען זיי פאַר זיך אַן־אומגלייבלעך בילד: אַ גאַנצע גרופּע קריסטלעכע אַרביטער זענען גישמאַק עוסק און פאַרשידינע מלאכות:

עטלעכע גראָבן אַ ברונים, עטלעכע האַקן האָלץ א. א. וו.

די יידן זענען נאַטירלעך איבערצייגט, אַז ס׳איז דאָ אַוודאי עפּיס אַ טעות מצד די אַרביטער און אַז דער בעל הבית האָט זיי פאַרגעסן אָנצוזאָגן, אַז זיי זאָלן היינט צו דער אַרביט נישט קומען. אָבער די אַרביטער באַהויפּטן, אַז נישט.

ניין, אויסדריקלעך אויף היינט האָט מען זיי אַהער באַשטעלט.

מע לויפט זוכן דעם בעל־בית, טאַקי איציק יאַקובאָוויטשן אַליין, דער תכשיט ווערט באַלד גיפונין און מ׳הייבט אים אויפצוקלערן, ווען מע פרעגט, מע בעט מע שמועסט מיט אים לאַנג און ברייט. אבער איציק איז שטום. ס׳חלומט זיך אים אַפילו נישט, די אַרביטער אַוועקצושיקן.

ווערט באַלד אַן־אויפלויף אין אַלע שולן און אַנדערע מקומות קדושים: איציק יאַקובאָוויטש איז בפרהסיא מחלל דעם הייליקן יום כפור! אַזוי ווי קיין רב איז נישטאָ שיקט אים דער דיין און ריש מתיבתא, ר׳ בעריש, מתרה זיין אין זיין נאָמען און אין נאָמען פון קהל. איציק לאַכט זיך אויס און ענטפערט: „איך מעג טון וואָס איך וויל, ווייל קהל האָט אויך אַמאָל גילאָזט פאַר זיך אַרביטן

אין שבת״... ווען און וואו, האָט איציק יאַקובאָוויטש נישט מוסיף גיווען. די תשובה איז גיווען סתם מיט חוצפה און גינוג, גיטון זיך דאָס זייניקע און אַלע לעמבערגער יידן האָבן זיך מצער גיווען, צוקוקנדיק זיך צום שרעקלעכן חילול השם.

אבער גלאַט האָט אים דאָס נישט גיזאָלט אָפּלויפן. דאָס הפקרות איז גיווען צו גרויס, אַז מע זאָל עס אים קענין מוחל זיין. און באַלד נאָך יום כפור זענין זיך צונויפגיקומין די ראשי הקהל פון ביידע לעמבערגער קהלות מיט ר׳ בערישן בראש און מ׳האָט דן גיווען, וואָס דאַ צו טון. אמת, עטלעכע פון די ראשי הקהל האָבן סתם נישט גיהערט צו איציק יאַקובאָוויטשס גוטע פריינט, אבער אויך אָן דעם וואָלט ער נישט גיווען גוט אָפּגישניטן. ס׳זענין גיווען פאַרשידענע עצות, ווי אַזוי עוקר מן השורש צו זיין דעם רשע, און דער סוף איז גיווען, אַז מ׳האָט אים צוגיפּסקנט אַ גאַנץ קיילעכדיק יאָר קרימינאַל, אַ חוץ אַ באַדייטנדן געלט־קנס. זאָל דער חברה־מאַן וויסן, אַז די וועלט איז נישט הפקר און זאָל עס זיין, למען ישמעו ויראו!

איציקן איז גיוואָרן נישט באַטעמט, נאָך דעם ווי מ׳האָט אים אויסגיזאָגט דעם פּסק. אַ געלטשטראָף—מהיכי תיתי, אבער דאָס אַנדערע חלק איז גיווען מיאוס. ער האָט אָנגיהויבן אַנדערש צו רעדן. אַרויפגיטראָגן אין קהל אַ היבשן סכום, אַלס פּיוס, אויפן שפּיטאָל און די שול, אבער ווער האָט דעמלט גיוואָלט הערן. קהל איז גיווען אומברחמנותדיק, ניין, נאָר דעם גאַנצן פּסק מוז דער רשע מקיים זיין...

באין ברירה, איז איציק יאַקובאָוויטש אַריבערגילאָפן צום העכסטן גיוועלטיקער איבער די לעמבערגער יידן, צום פאַד־וואָיעוואָדע אָרלעווסקי, און פאַר אים פאַרקלאָגט קהל מיטן רב־פאַרטרעטער, אַז זיי האָבן אויסגינוצט אַ פּערזענלעכע שנאה צו אים, כדי אים מזכה צו זיין מיט אַזאַ שרעקלעכע שטראָף פאַר אַ קליין „עבירהלע״. דער פאַד־וואָיעוואָדע האָט צו זיך גילאָזט רעדן. אין יענע צייטן האָבן זיך די גיוועלטיקער איבער יידן אויסגיצייכנט מיט אַ וואונדערבאַרן חוש הראי׳ און חוש המישוש. זיי האָבן אַ סך מאָל מער גיזעען און מער גיהערט, ווי ס׳איז גיווען אין דער ווירקלעכקייט. האָט אויך אונדזער איציק אויסגיפועלט, אַז דער פאַן אָרלעווסקי האָט דעם 28 סעפּטעמבער 1771 אייגנגייענדיק אונטערגישריבן אַן־אויפטראַג צום אינסטיגאַטאָר (אָנקלאָגער) פאַהאַרעצקין און אים בעפוילן, אַז ער זאָל תיכף ומיד פאַרלאַדן גאַנץ קהל (דעם דיין ר׳ בעריש האָט מען דערווייל אויסגילאָזט) און פאַרלאַנגען אַ רעכטפאַרטיקונג פאַר דער באַגאַנגינער „עוולה״. ווי ווייט ערנצט ס׳איז גיווען דער שמועס צווישן דעם פאַן פאַד־וואָיעוואָדע און איציק יאַקובאָוויטש, קען מין דערקענין פון פאַקט, אַז אין אויפטראַג פון 28 סעפּטעמבער איז גיווען באַשטימט: 1) מע זאָל אויפפאָדערן קהל פאַרצולייגן דעם פּסק, 2) פאַרלאַנגען אַ רעכטפאַרטיקונג, 3) אויספרעגן דעם תובע (ד. ה. איציקן) 4) אויספרעגן דעם נתבע (ד. ה. קהל), 5) פאַרהערן די עדות פון ביידע צדדים—און דאָס אַלצדינג במשך דריי טעג, ביז צום 2 אָקטאָבער! אַזאַ טעמפּאָ האָט דער פאַד־וואָיעוואָדע גיהייסן נעמין. מסתמא האָט ער בחוש איינגיזעען, אַז די זאַך קען נאָך חלילה אַנטלויפן!

נו, האָבן זיך דעם 2 אָקטאָבער 1771 פאַרן ריכטער כשאָנסטאָווסקי גישטעלט אַלע צדדים בכבודם ובעצמם: דער אינסטיגאַטאָר, דער תובע יאַקובאָוויטש, און אַלס נתבעים: ר׳ יאסל נעכליש, דער פאַר־שטעטישער ראש־הקהל, ר׳ מרדכי פייגליש, דער שטעטישער ראש־הקהל, און די פּרנסים ר׳ דוד סאַבילס, ר׳ זלמן פינחס. ר׳ יוסף העשליס, ר׳ אַנטשל יאַקובאָוויטש, ר׳ ישראל רייס און ר׳ חיים טאַרניגראַדער. מ׳האָט פאָרגילייענט דעם אויפטראַג פון פאַד־וואָיעוואָדע און מ׳האָט אויסגיפרעגט די צדדים. דאָס אויסהערן די עדות איז נדחה גיוואָרן אויף צומאָרגנס. דערנאָך האָט מען אַלצדינג שיין אויפגישריבן, אַלע פּאַפּירן גיחתמט און איבערגישיקט צום פאַן פאַד־וואָיעוואָדע, אַז ער זאָל אַליין אין אַזאַ וויכטיק ענין אַרויסטראָגן דעם ענטגילטיקן פּסק.

ס׳וואָלט זיך גיקענט דאַכטן, אַז אויב דער פאַד־וואָיעוואָדע האָט אָנגיזאָגט קודם כל אַזאַ לויפן און כאַפּן, אַז ס׳איז ממש נישט גיווען קיין מינוט צייט, וואָלט ער דאָך זיכער גידאַרפט דעם פּסק אויסזאָגן אָן אַ שום דחיי׳ בעלמא. אבער ניין. אַזאַ גיוועלטיקער אין יענע צייטן האָט ליב גיהאַט צו וואַרטן מיטן לעצטן וואָרט. זאָל דאָס צד שכנגד זיך נאָך באַזינין און אויך קומען אויף אַ שמועס

פ

איז עס אַ ספק, דערמאָלט ווייס ער, וואָס ס-גיהערט צו אים און פאַרשטייט רמזים. טויב נישט, איז אויך נישט קיין אומגליק...

אַ גאַנצע וואָך איז דער אַקט מיט די חקירות ודרישות מיט די כל מיני פּאַפּירן, דאָקומענטן, לעגאַטן, גילעגן ביים פּאַן פּאַד-וואַיעוואָדע. און קהל איז אין יענע צייטן נישט באַשטאַנען פון טפּשים, די פּרנסים פון פּאַרשטאַטישן קהל האָבן פאַרשטאַנען דעם וואונק. מסתמא זיך גיזעען מיטן שר השופט און אים גיגעבן צו פאַרשטיין, וואָס דאָ האַנדלט זיך. און אוי ווי גערן האָט ער גיוואָלט פאַרשטיין...

דער סוף איז גיווען, אַז דער פּאַד-וואָיעוואָדע האָט פאַרשטאַנען ביידע צדדים און אַרויסגיטראָגן אַזאַ פּסק:

אמת איז, אַז איציק יאַקובאָוויטש האָט מחלל גיווען דעם יום כפּור (דאָס איז גיווען צוליבן „פאַרשטיין" קהל) און דעריבער קומט אים אַ שטראָף. אמת איז אָבער אויך, אַז קהל האָט איבערגיטרעטן די גרעניץ און אַרויסגיוויזן אַ שנאה ביים באַהאַנדלין דעם ענין (דאָס איז גיווען צוליבן „פאַרשטיין" יאַקובאָוויטשן) און דעריבער קומט אויך אים אַ שטראָף.

וואָס פאַר אַ שטראָף קומט יאַקובאָוויטשן? ער איז מחויב, האָט גיפּסקנט דער פּאַן פּאַד-וואָיעוואָדע, אַרויפצוגיין דעם ערשטן שבת נאָכן פּסק, אין שול פאַרן אָרון הקודש, איידער מע וועט לייענען די פּרשה, און זאָגן כּהאי לישנא: „איך בין מודה פאַר אַלע דאָ זייענדיקע, אַז איך האָב עובר גיווען אויפן דין און אויפן גיזעץ בשעת איך האָב יום כפּור גיהייסן אַרבּיטן, איך האָב מבזה גיווען אַ מועד, דעריבער בעט איך אייך, איר זאָלט מיר מוחל זיין און זיך פון מיר נישט נעמען קיין ביישפּיל!" חוץ דעם דאַרף ער ביילייגן אַ קנס פון הונדערט גילדן אויפן שפּיטאָל און דאָס תּיכף ומיד.

און קהל? קהל האָט באַקומען ערשטנס אַ שטאַרקע נזיפה, אַז מהיום והלאה זאָל עס משפּטן אַלצדינג נאָר לויטן דין און לויטן יושר, אָן וועלכע ס-איז פּני, אָדער נטי' חס ושלום, ווייל אויב אַזעלכעס וועט זיך נאָך איבערחזרן, וועט מען זיי מיטן גאַנצן חומר הדין, און דאָס שטעטישע קהל באַזונדער, ווייל דאָס גיריכט האָט אָנגינומען, אַז ס'איז מער „שולדיק", האָט באַקומען נאָך אַ קליין קנסל צולאָג: 14 גזשיוונים זאָל עס באַצאָלן איציקן און דעמזעלבן סכום דעם הויכן גיריכט, און דאָס אָן אַ שום אָפּשלעפּן — מיט אַן-התראה פון אַ גיפערלעכער עקזעקוציע. נו, אוודאי, די פּאָר שטעטישע פּרנסים זענען גיווען קלוגער און צווישן 3-טן און 11-טן אָקטאָבער נישט גיזעסן מיט פאַרלייגטע הענט...

אָט אַזעלכע פאָלגן האָט גיהאַט אַ חילול יום כּפּור אין אַלטן פּוילן.

ס'שטעטל וואַרט...

ישׂראל שמיאַט

פראַגמענט

...זענען אָנגיקומען רעגנדיקע טעג.

בלאָ דייניקע וואָלקנס האָבן זיך איבערן שטעטל צוליגט און אָנגיוואָרפן אַנ־אומיט און מרה שהורה, וומער האָט מען דאָך פאָרט אַזוי נישט דערקענט דאָס אָרימקייט אַז סך הכּל איז מען דאָך אויפן גאַס און מע שמעקט נאָר אַריין אין די שטובן ביינאַכט, און די גאַס איז דאָך די זעלבע גיווען וואָס אַמאָל, אַמאָל... אין די גוטע צייטן: די זון מיט איר גאָלד אָן אַ מאָס איבערן ברוק, און דער טיפער בלייער הימל האָט ווילד אַראָפּגיבליקט מיט זיין פאַרטראַכטקייט און אַזוי גירעט צום האַרץ און גיטרייסט...

מ'האָט פאַרגעסן דאָס אָרימקייט, פאַרגעסן אַז אין די גיוועלבער קומען גאַנצע טעג קיין קונים נישט אַריין, אַז די שטייערן עסן אויף דאָס גראָשן לייזעכץ און עס איז אויף קיין מלבוש נישטאָ און דאָס ביסל ריוח קלעקט קוים אויף ברויט מיט וואַסער — מ'איז די זומערדיקע טעג גישטאַנען אויפן מאַרק און זיך גיאַמפּערט איבער כלל-ענינים. חיים זייצלס דער לעדער סוחר מיט נחמן שלמהס דער פון דער שפּייז-קראָם, צוויי שכנים פון כּמה יאָרן האָבן אַ גיאַמפּעריש פאַרפירט איבערן נייעם שוחט, וועלכן מ-האָט צוגינומען; עס האָט זיך אַרום זיי גיבערגלט מענטשן און שעהן אין מען אַפּגיקומען אין פרידלעך פאַרברענגין אויפן מיטן גאַס.

נאָר מיטן אָנקום פון די רעגן־טעג האָט זיך אַ מאָדנער ערנסט פאַרגנבעט ביי אַלימין.

און ווי אַ חולה, וועמען מע וועקט אויף פון אַ שלאָף־גיטראַנק נאָך דער אָפּעראַציע האָט יעדער אָנגיהויבן מיט אַמאָל דערפילן זיינע ווייטיקן און קוועלנישן.

מ-האָט זיך אָנגיהויבן אַרומקוקן אין די ווינקעלעך און ערשט דערזען דעם אמתן דלות.

יעדער האָט זיך גינומען מאַכן חשבונות און אויסגיפונין, אַז ער איז אונטער־שטעליק מיט הונדערטער, מיט טויזנטער...

חיים איצלס האָט ניהאַלטן אין איין איבערוואַרפן זיינע „בלעכן" — לעדער און מעדיטירט איבער זיי שון אויסגירעכנט די הכנסה. פאַרגלייכט דאָס מיט די' אויסגאַבן און אָנגיהויבן צו שפּאַנין הין און צוריק איבערן גיוועלבל פאַריאושט' אַריינוואַרפנדיק אַלע מאָל צו זיך אַליין:

— נו קאָן איך דערפון לעבן און נאָך קינדער חתונה מאַכן...

יעדער האָט זיך זיין חשבון גימאַכט און גיזעען אַז ער גייט אונטער.

יעדן האָט מען אין דער גרויסער שטאָט דעם קרעדיט אָפּגישטעלט און אַלע טאָג איז אַראָפּ גיקומען אין שטעטל איינער מיט אַ טעקע אונטערן אָרים מיט אַ קאַפּעלושל, אַ מענטש פון אַ פירמע, אַריין אין דעם און יענים גיוועלבל און גיוואָרנט, גיהאָרנט און גימאַכט דערווייל אַ רשימה פון איגווענטאַר, וועלכן ער האָט גיטראָפן אַ צובראָכינים טונבאַנק מיט אַ פּאָר שקאַרמיצלעך קאַלאַניאַל, גירעם לאַנג, זיך גיבייזערט אַז מע פאַרבאַהאַלט, וואָרום היתכן פאַר אַ יאָרן האָט ער גיטראָפן אַ גיוועלב מיט סחורה און היינט זאָל שוין פּוסטיווין.

גיבייזערט זיך און אַוועקגיפאָרן לסוף מיטן זעלבן, וואָס ר-איז גיקומען...

יעדן טאָג איז מען פון שטייער־אַמט גיקומען נעמען פאַר פאָדאַטקים יעדן טאָג צו אַנדראַנדערן, װער ס'האָט גיקענט רעדן, האָט אַוועקגילייקט זיין ביסל רייד, אַז ער האָט היינט נישט און זאָל זיך דערבאַרימען איבער אים, ער האָט היינט נישט, ער וועט צאָלן... מאָרגן... איבערמאָרגן... נאָר דער שטרענגער סעקוועסטראַטאָר איז גיזעסן און רואיק אויסגיהערט און זיך דערפון נישט גימאַכט, אַ וואונק גיטון צו אַ בעל־עגלה און ס'האָבן אָנגיהויבן צו פעלן אויף דער פיר מעבל־שטיק פון אַ סאָפע, אַ קאָזעטקע און פאַרשידינע ספרים.

יעדן טאָג איז די פור פאַרפאָרן צו אַנ־אַנדערן און דער גיוויין פון אָרימן סוחר און זיינע ווייב און קינדער האָבן דער פור באַגלייט לאַנג, לאַנג אויפן גאַס רעגן, לאַנג האָט זיך דאָס גיוויין גיהערט אויפן גאַס, ווי מע וואָלט באַגלייט אַ בר מינן...

די איינציקע טרייסט איז גיווען דער בית־מדרש בין מנחה למעריב, יידן האָבן פאַרגעסן די אַלטע אַרומרייסינישן און תּרעומותן וואָס איינער האָט צום צווייטן גיהאַט, אַפילו פאַלעקל דער בית־מדרש גבאי, מיט זיין דם־שונא חנהלע דער שטול-מאַכער האָבן זיך איבערגיבעטן, פאַרגעסן וואָס מ'האָט זיך אַלץ אויסגירעכנט פאַרן גבאות וואָס חנהלע האָט גיוואָלט אַרויסרייסן.

חיים איצלס דער לעדער סוחר, האָט פאַרגעסן די שנאה צו משה נחומס דעם האָלץ־סוחר אַ שנאה, וואָס ציט זיך שוין כּמה יאָרן, אייגנטלעך קיין גרויסע זאַכן איז דאָס נישט גיווען, מער נישט, איינער דעם אַנדערן האָט נישט גיקענט פאַרשווייגן: חיים איצלס האָט נישט גיקענט צוזען ווי משה נחומס אַן-עם-הארץ מישט זיך ביים אַריין נעמען אַ רב און זאָגט דעות. חיים איצלס האָט מיט וואָס גרויס צו זיין, ערשטנס איז ער אַ ייד, אַ בן תורה און שטאַמט טאַקע פון לוטער רבנים און שיינע יידן. האָט מען זיך טאַקע צעוואָרטשלט בשעת מעשה און איבערבעטן זיך איז שווער גיווען די גאַנצע יאָרן. חיים איצלס האָט דער האָנאָר נישט צוגיפּאַסט און משה נחומס איז דאָך דער גביר און כבוד ביי אַזעלכע יידן איז נישט קיין קלייניקייט — האָט זיך עס אַזוי יאָרן גיצויגן, מ'האָט קינדער חתונה גימאַכט און זיך נישט גיבעטן, אַפילו ראש-השנה ביינאַכט צום ווינטשן איינס דעם אַנדערן נישט צוגיגאַנגען, נאָר היינט אין דער שווערער צייט האָט מען אַלץ פאַרגעסן: חיים איצלס איז שוין לאַנג גיפאַלן ביי זיך, אַנדערע צייטן! עטלעכע קינדער דערוואַקסינע וואַרטן אויף שידוכים ביי אים און מיט זיין יחוס רעכנט מען זיך נישט, מע וויל געלט, און דאָס האָט נישט חיים איצלס, לגמרי נישט, און משה נחומס האָט זיך אויך נישט מיט וואָס איבערצונעמען, פון זיין טאַרטאַק איז גאָרנישט גיוואָרן פאַרקויפט פאַר אַ שיבוש, און דער פּלאַץ מיט האָלץ ווערט אויך איינגישרומפּן

(סוף אויף זייט ל"א)

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביילאגע צום
בית-יעקב-זשורנאל
נומער 116

בנות-בלעטער

סיון
תרצ"ד

די ראל פון דער פרוי אין אגודת ישראל

אגודת ישראל, אין אנהייב פון איר אנטשטייאונג, האט געווארפן א פאראל: צוזאמען נעמען אלע צושפרייטע און צווייטע גלידער פון תורה-געטרייען יידישן פאלק אין גאר דער וועלט, און פון זיי צו שאפן א לעבידיקן כוח. ווידער אים, ישראלן ארויסשיקן מיט זיין היסטארישע שליחות אויף דער ארענע פון דער געשיכטע. ווען די לאזונג איז נאך ווייניק געווען באקאנט אפילו צווישן די רעליגיעזע יידן גופא, האט זיך געפאדערט א שטארקע אפעניסיווע, פשוט אטאקירן און אזוי ארום אויסקעמפן זיך א פאזיציע אין דעם פארכאפטן יידישן כלל-לעבן.

אגודת ישראל האט זיך געשטעלט די אויפגאבע איבערצונעמען, אדער בעסער געזאגט, צוריק צו קערן דאס יידישע לעבן, די קהלות און מוסדות, שולן און די גאנצע חינוך-טעטיקייט, צו זיינע ערשטע פירער צו די גדולי התורה.

אין דער ערשטער תקופה פונים אגודה-לעבן האט די פרוי נישט פארנומען קיין חלק אין דער איבערבוי-באוועגונג, וואס האט געהייסן אגודת ישראל.

אבער ווען אגודת ישראל האט שוין אנגעהויבן צו פארנעמען פלאץ, און א גאנץ חשובן ארט אין דער יידישער געזעלשאפט. ווען די פרייע געגנער האבן אנגעהויבן צו אטאקירן האט אגודת ישראל דערזען, אז צווישן די ערשטע קאדרן פון די קעגנער, געפונען זיך נישט קיין אנדערע, ווי אייגענע טעכטער. טעכטער, וועלכע האבן אויפגעהערט צו זיין זיינע טעכטער, וועלכע האבן פארלייקנט די פאטערלעכקייט. און — א סך, א גרויסער טייל — האבן דערזען אין דעם „נאציאנאליזם" אדער „יידישיזם" — דאס וואס זייערע עלטערן האבן געמיינט מיטן שטרעבן צו דערציען זיי אלס „יידישע קינדער".

ווי אזוי דערקלערט מען זיי דעם אונטערשיד פון אזעלכע „יידישקייטן"? און דא פאלט דאס ווארט — בית-יעקב! אין תרע"ז.

מ'איז אפילו צוגעטרעטן צו דער ארבייט מיט א סך חששות. מילא, פאר די מענער-יוגנט איז דאך דא אן-אוצר פון מאטעריאל, תלמוד, מוסר, ספרים. אבער פאר זיי איז דאך גארנישט פאראן.

דער עיקר איז אבער מוט.

ביים שאפן די ערשטע שולן פאר קינדער „בית-יעקב" איז עס געווען א רעליגיעזע אינסטיטוציע, גלייך ווי פיל אנדערע, מיט איר כאראקטער און אויספערלעכקייט. אבער די קינדער האבן זיך געהאלטן אזוי לאנג ביז זיי זענען נישט געקומען פנים אל פנים מיטן לעבן. ארויסגייענדיק אין גאס, באגעגנדיק די פארטייאישע מהומה. דאס הפקרות און דעמאראליזאציע איז זי, די דערוואקסענע יידישע טאכטער געווען מיט איר יידישקייט איזאלירט, געמוזט אויסמיידן געזעלשאפט פון חברטעס, וועלכע זענען ע"פ רוב געווען פון גאנץ אנדערע מחנות. איז א פאר יאר שפעטער געקומען דער רוף פון שאפן בנות אגודת ישראל.

די שנת תרפ"ו — איז געווען די גרינדונג-קאנפערענץ פון בנות אגודת ישראל אין לאדזש.

די ערשטע אויפגאבע איז געווען, ארגאניזאציע, צוזאמען זאמלען אלע תורה-געטרייע יידישע טעכטער, פארייניקן זיי, שאפן זיי א סביבה, א היימיש פאמיליארישע, וואו מע זאל צוזאמען פארברענגען, לערנען און דערציען די יידישע פרוי.

מיר שטרייכן אונטער דעם לעצטן זאץ דערפאר, ווייל באמת איז דאס, וואס די יידישע פרוי איז פארפרעמדט געווארן פון יידישקייט, געווען נאר א דאנק דעם, וואס דעם יידישן אוצר, איז געווען פאר איר אין גאנצן — אפגעשלאסן. בעת אנדערע היסטאריעס און ליטעראטורן האט זי געקענט פון אויסנווייניק, וועלכע האט האבנדיק די השפעה און איינפלוס זיי ביסלעכווייז דערווייטערט פון יידישקייט.

בנות אגודת ישראל איז טאקי געקומען דערציען די יידישע פרוי, די יידישע באוואוסטזיניקע פרוי דורך לערנען, לייענען, אויפקלערן און געוויזן וואס מיר יידן פארמאגן אין אונדזער דורות-אלטער קולטור.

בנות אגודת ישראל איז געקומען צוריקגעבן וואס, וואס די יידישע פרוי האט, זייענדיק אויף פרעמדע פעלדער פארלוירן. צוריקגעבן איר יידישן מהות, איר אייגנארטיקייט און דאס אין אן-ארגאניזאציאנעלער פארים.

ביי די ארטאדאקסישע פרויען-ארגאניזאציע איז איר ערשטע אויפגאבע געווען זעלבסט-דערציאונג, זעלבסט-השלמה אין ענגע קאנצענטרירנדיקע קרייזן. אזוי דאס איר וואס השפעה אין אלגעמיינעם אגודה-לעבן האט זיך ווייניק וואס געזען, ווייל אגודת ישראל האט זיך פארנומען אין די ערשטע צייטן אין אויסקעמפן איר רעכט און איר געהעריק ארט אין דער יידישער געזעלשאפט.

ביי אזעלכע ענינים האט מען זיך נישט באנוצט מיט די פרוי און די פרוי האט געהאט א קליינע מאס אריענטאציע אין די אלע פראבלעמען, וועלכע האבן, לויט א סך ידיעות, נישט געהאט קיין שייכות צו איר ראל אלס פרוי.

לעצטנס אבער, ווען די פרויען און באזונדערס די יידישע מיידלעך האבן זיך באגעגנט פנים אל פנים מיט די רעאלקייט, די צייט האט געצוואונגען צו קלערן וועגן תכלית. דא ווי די יידישע פרוי האט זיך געטראפן א ביסל אפגירוקט אין דער זייט. ארץ-ישראל, וויכטיקע עקאנאמישע און סאציאלע אינסטיטוציעס, זענען געווען מאנאפאליזירט אין פרעמדע הענט. דא האט בנות אגודת ישראל געפילט איר אחריות אז זי דארף צו גארנטירן פאר אירע חברות, גאראנטירן פאר זייער גאנצקייט און אויסגיהאלטנקייט אויף אלע געביטן און דאס קאן מען נאר, אויב מע זאל איבערנעמען אויף אייגענע הענט, די אפינע געזעלשאפטלעכער טעטיקייט. אויב זי וויל באהיטן און באשיצן דעם איינגנארט פון דער יידישער פרוי, די דערפילונג פון די צוגעטיילטע ראל — מוז זי ווערן עקספאנסיוו. ארויס אין גאס, איבערנעמען אלע צווייגן פון טעטיקייט און אייגענער האנט, קוקן אויף פראבלעמען אין יידישן ווי אין אלגעמיינים לעבן מיט אייגענע אויגן און דא זעען מיר בנות אגודת ישראל ווי איר נאמען איז: — טעכטער פון אגודת ישראל.

מע דערזעט ערשט לעצטנס וואסערע ראל „בנות אגודת ישראל" שפילט אין אגודת ישראל. מיר באגעגענען זיך מיט א גרויסער מאס שטאלצע באוואוסטזיניקייט. בנות אגודת ישראל דארף טאקי צו זיין און צו זעען צו דערציען באוואוסטזיניקע אגודיסטקעס.

בנות-טעכטער מוזן קאנען זייער פאטער אגודת ישראל. אונדזער אויפגאבע איז טאקי רייף צו מאכן דעם חוש פון אונדזערע חברות, פאר אלע פראבלעמען, וואס פארנעמען אן-ארט אינים אלגעמיינים אגודה-לעבן.

ביים שטייען פנים אל פנים מיט אלע לעבנס-פראגן מוזן מיר זיי מעסטן מיט יידישע אויגן, מיט א ריינער אגודיסטישער השקפה וואס הייסט: אויך אין די פראגע ווערן אומאפהענגיק, אויך אויף דעם געביט ווערן אויטאנאם. אזוי ווי ביי ארץ-ישראל מוז אגודת ישראל צוזאמען מיט בנות אגודת ישראל ארביטן געמיינזאם אין אלע אקציעס, אזוי ביי סאציאלע אוןווירטשאפטלעכע ענינים, צו לעזן זיי מיט אייגענע השקפות און ריכטן זיי אין הארמאניע מיט די הוקי התורה-והמצוות.

אבסאלוטע אפהענגיקייט, אליין נעמען אונדזערע אינטערעסן, גייסטיקע ווי מאטעריעלע אין דער האנט אריין.

דאס איז דער פראגראם פון אגודת-ישראל.

דאס איז דאס פראגראם פון בנות-אגודת-ישראל.

*

די ראל פון „בנות" איז נאך נישט פארענדיקט. די בנות גרייט זיך פון איר היינטיקער אויפגאבע אלס „טאכטער" פון אגודת ישראל, צו ווערן די „מאמע" פון אגודת ישראל. בנות אגודת ישראל מוז אונדז געבן די צוקונפט. דעם אוואנגארד פון אגודיסטן און זיי דערציען מיט איר באוואוסטזיין, מוטערלעכקייט, זי, די טאכטער און די מאמע פון אגודת-ישראל.

פארטיילט די בנות-לעגיטימאציעס!

יעדע אפטיילונג איז מחויב במשך דעם היינטיקן חודש צו פארטיילן די בנות-לעגיטימאציעס און אפצושיקן אין צ.ס. דעם באטרעף צו 20 גראשן פאר יעדער קארטע. די, וואס וועלן נישט באזיצן קיין פארטייל-לעגיטימאציע וועלן נישט אנערקענט ווערן!

הודפס מתוך הארכיון היהודי

שרה שעבירער

דורך שלום צו ישועה

ויסעו מרפידים, ויבאו מדבר סיני ויחנו במדבר ויחן שם ישראל נגד ההר (שמות י"ט, ב.) — ישראל האט גיצויגן פון רפידים, גיקו. מין אין מדבר סיני, דארט האט ישראל גירוט קייגן דעם בארג.

ויחן — א לשון יחיד, אין דער צייט חען ביז איצט ווערן יידן דערמאנט בלשון רבים, ווייל — דערקלערט רש"י — כאיש אחד בלב אחד — אלע יידן ווי איין מאן, איין הארץ צו הקב"ה. דער ווארקער רבי זצ"ל האט גיזאגט: ויחן — איז פון לשון חן, דאס אבסא. לוטע שלמות, די פאלקאמינע הארמאניע פון גידאנק האט ווי מזכה גיוועז מיט „חן" צווישן זיך און צווישן זיך מיט הקב"ה. ווארן דער שלום גיט דעם אמתן „חן".

מיר לערנין און אבות: ר' שמעון בן גמליאל זאגט: על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום... אויף דריי זאכן האט די וועלט א קיום, אויף דין, אמת און שלום.

ביים ערשטן אויגנבליק איז עס א סתירה צו די ווערטער פון שמעון הצדיק, וועלכער זאגט, אז אויף דריי זאכן שטייט די וועלט, על התורה, ועל העבודה ועל גמילת חסדים.

נאר — דער בר-טנורא דערקלערט — צוליב תורה, עבודה און גמילת חסדים איז די וועלט באשאפן גיווארן, זיי זענין דער יסוד פון דער וועלט. אבער ווען אפילו איינמאל פעסטן פונדאמענט מע שטעלט שוואכע מויערן, פון שוואכע ציגל, צופאלט עס זיך, קומט ר' שמעון בן גמליאל און זאגט, אז דער קיום פון דער וועלט איז דין, אמת און שלום. גוטע און שטארקע ווענט פון בנין.

מיר וועלן אנאליזירן א ביסל ברייטער די משנה:

אז דער יסוד פון דער מענטשלעכער גיזעלשאפט איז דין, אן רעכט וואלט א גיזעלשאפט נישט גיקאנט עקזיסטירן. דער שטארקערער וואלט דעם שוואכערן אונטערדריקט, דעם שולדיקן וואלט מען דערקלערט אומשולדיק און דעם אומשולדיקן באשטראפט, ביז ס'וואלט גימוזט אונטערגיין אזא לאנד.

„אמת" — איז דאס העכסטע און דאס וויכטיקסטע. יא, אין א גיוויסער מאס, דער איינציקער באזיץ פון פאלק ישראל. פארן אמת האט מען זיך מוסר נפש גיווען אין אלע צייטן, אויך היינט האבן מיר ב"ה יידן, וואס זענין גרייט צו לעבן און צו שטארבן פארן אמת.

וואס איז אייגנטלעך אמת? השם אליין איז אמת ווי ס'שטייט גי־שריבן: „ד' אלקים אמת" און ווי השם איז אמת, האט ער אונדז גיגעבן א לע־רע פון אמת: — אשר נתן לנו תורת אמת — א תורה פון אמת.

ביים צופאסן דעם ריינים אבסאלוטן אמת צו די ערדישע פארהעלטענישן, הייסט עס אין תהילים: אמת מארץ תצמח — די וואָרהייט וועט ארויסוואקסן פון דער ערד.

אזא אמת צוגיפאסט צו די ערדישע ענינים, קענין מיר אנרופן: אמתדיקייט און וועגן דעם שמועסט ר' שמעון בן גמליאל אין דער משנה:

„מיר מוזן היטן אמתדיקייט ביי אנדערע גידאנקין, רעדן און מעשים, ווייל דאס איז דער צווייטער קיום פון דער וועלט. דאס הארץ פון, מענטש איז גינייגט צו ליגנט, אבער ווען דער מענטש וועט זיך פון די טבע נישט אפהיטן — פאר שוואונט דאס פארטרויען, בין אדם לחברו און די וועלט וואלט קיין קיום נישט גיקאנט האבן.

קודם כל אמתדיק קייגן זיך אליין, ריכטן אונדזערע מעשים, גידאנקין און ווער־טער שטרענג לויט אונדזער נשמה־מהות. נישט זוכן קיין באפוצונגין, נאר דעמלט ווען מיר וועלן זיך אמתדיק פירן, וועלן מיר זיך קאנין דערוווייטערן פון שלאכטן. דערנענטערן צום גוטן.

דאן — אמתדיקייט בין אדם לחברו. האלטן א הבטחה. זיין א מודה על הרעה, ווייל אפנהארציקייט איז זאט בעסטע מיטל צו פריינטשאפט און זיך צו היטן פון שלעכטס. נישט רעדן אנדערש ווי מע קלערט. זיין א פריינט מיטן מויל ווי אינים הארץ. נאר דורך אמת-זאגן קויפט מען זיך ס-פארטרויען, די קעגנזייטיקע פריינטשאפט.

און איצט ווי אמתדיק דארפן מיר זיין קייגן השם, וועלכער ווייסט דאך אונד־זערע אינטימסטע מחשבות, פאר וועמין מיר קאנין דאך קיין שום זאך נישט באהאלטן.

דער חותם פון הקב"ה איז אמת. השם האסט די מענטשן וואס רעדן צווייבדייטיק, א מענטש וואס רעט אנ־דערש ווי ער טראכט, אזא מענטש איז אן-עובד עבודה זרה, ווייל מיט אזא דרך, לייקנט ער אפ דעם באשעפערס אל-חיסן.

השם האסט [די ליגנט אפילו ווען ער ווערט באנוצט צו גוטע צוועקן, ווייל ביי אונדז הייליקט נישט דער צוועק די מיטלין, ווי ס'איז ביי אנדערע פעלקער.

אויך די ישועה גדולה קענין מיר נאר דורכן אמת צויאגן. ווי ס'שטייט אין זכריי (ח, ג.) „און איך וועל צוריק־קערן קיין ציון און וואוינין אין מיטן ירושלים, וועט ירושלים גירופן ווערן „די שטאט פון אמת" —

נו, און איצט קומין מיר צום דריטן הויפט-זייל אויף וועלכן ס'שטייט די וועלט דאס איז: שלום. אן שלום קאן נישט זיין מנוחה אין קיין שום גיזעל־שאפט.

אין פאמיליע-לעבן זאגן אונדזערע חכמים — ווען ס-הערשט שלום צווישן מאן און פרוי, רוט די שכינה הקדושה צווישן זיי, ווי ס-ווייזן די אותיות „איש" „אשה", די י' פוןווארט „איש" מיט די ה' פון אשה, געבן דעם נאמין פון הקב"ה, ווען ס'איז אבער נישט קיין שלום ח"ו, גייט אוועק השם בלייבט חלילה „אש" פייער פון מחלוקת וואס מאכט ביידע אומגליקלעך.

שלום צווישן עלטערן און קינדער און גישוויסטער איז א ברכה, ווען ס-הערשט אפילו ח"ו נויט און ארימקייט אין אזא הויז פילט מען צוליבן שלום, — די ארימקייט א סך ווייניקער, און אלע פריידן פון לעבן פילט מען טאפלט.

מחלוקת צווישן פאמיליע-מיטגלידער פארקלענערט דעם וואוילשטאנד און פארשטערט יעדע שמחה. „דער שלום איז דער פאקטאר, וואס קאן אנטוויקלין אלע פעיקייטן פון יחיד און רואיק אויסנוצן לטובת הכלל. דער שלום איז „די כלי פאר די פעיקייט פון דער ברכה" ווי אונדזערע חז"ל זאגן: ס-איז שווער דעם שלום צו דערהאלטן.

לײדער, הער איך צווישן בנות און בת"י־חברות, אז ס־הערשט צווישן זיי נישט קיין שלום, א ציטערניש כאפט מיך אן, ווען כ-קלער, אז אונדזערע קינדער זאלן ח"ו גיהערן צו די, וועלכע מאכן שוואך איינים פון די זיילן אויף וועלכן ס־שטייט די וועלט.

און צוליב וואס?

מערסטנטייל צוליב קלייניקייטן, ווייל ס־מאכט זיך, אז די לערערן צייט פאר א גיוויסע גרופע אדער חברה א. אז. וו. ס־איז נעבעך מעשה יצר, ער קאן נישט רואיק צו-קוקן ווי אונדזער באוועגונג אנטוויקלט זיך מוסטערהאפט ב"ה פרואווט ער אויף דעם אופן, אריינברייסן זיך. צושטערט דעם שלום ח"ו אין אונדזערע ארגאניזאציעס.

אבער ניין! מיר מוזן אים קאנסעקווענט זאגן:

„ווען מ-הייסט אונדז לעבן בשלום מיט אונדזערס א שונא און דערפאר וועלן מיר ווערן עשירים. נו וואלטן מיר אין זיך באהערשט די שנאה־גיפילן און זיי אונטערדריקט ביז מיר וואלטן גיוואר אמתע גוטע פריינט.

ווער ס-וויל שלום מוז אין זיך האבן מענטשן-ליבע.

אונדזערע חכמים הייסן אונדז זיין מתלמידיו של אהרן וואס איז גיווען אנ-אוהב שלום.

השם האט גיגעבן די כהנים אלץ זייער אויפגאבע צו בענטשן ס-פאלק, און אזוי ווי מיר האבן גיזאגט, אז שלום איז די כלי פון „ברכה" איז דער ערשטער כהן גיווען דער אידעאלער מוסטער פון שלום.

אויסגיוואָרצלט די שנאה פון איינים אויפן צווייטן, מיטן זינדיקן זיך פריינט־לעך באגריסט, אזוי אז יענער האט גי־קלערט „ווען דער הייליקער כהן ווייס מיינע חטאים, וואלט ער מיך אויסגימי־טן" און אזעלכע גידאנקין האבן גי־ברענגט צו תשובה, צו שלום בין אדם למקום.

יא, מיר מוזן פעסט ארביטן ס־זאל זיין שלום אין אונדזערע רייען, אמתע שלמותדיקע ליבע און שלום צווישן אונדז, ס־זאל מקוים ווערן „ויחן שם ישראל" מיר זאלן זיין בלב אחד, מיט איין גידאנק לאבינו שבשמים, מיר זאלן זוכה זיין צו גיפונין „חן" בעיני אלקים ואדם.

דער טרוסקער מגיד זצ"ל זאגט: אז די ראשי-תיבות פון שלום זענין „והושיענו מהרה למען שמך". אין זכות פון שלום זאל קומין די ישועה!

פייערונג אין דער ווארשעווער בנות־מחנה

די וואך פאר שבועות איז אין דער ווארשעווער בנות מחנה פארגיקומין א גרויסע פייערלעכקייט צוליבן אפפאר פון דער חברה פרוי בארנשטיין קיין ארץ-ישראל.

ביי פיין סערווירטע מישן האבן גיהאל־טן פייערלעכע גיזעגינונג-רעדים דער „ראש הקבוץ" פרל. גור-אריי און פרל. בורשטין. די שטימונג איז גיווען גאר א גיהויבינע און די באגייסטערונג איז געווען גאר שטארק.

צום אפפארן ביי דער באן זענין גיווען אלע גיווען חברות און פירערינס פון ווארשעווער „בנות".

ארכיון אסופות

הודפס מתוך הארכיון היהודי

די מאמע איז נפטר געווארן

[צו דער פטירה פון דער לובלינער רביצין ע"ה]

די מאַמע פון די, פאַר וועלכע איר גרויסער מאַן איז געווען — דער טאַטע...
און זיי —
זענען היינט פאַרבליבן קיילעכדיקע יתומים...

ס'איז נאָך נישט פאַרהיילט געוואָרן די וואונד, וואָס מיר האָבן באַקומען מיט די פטירה פון איר גרויסן מאַן, דעם אומפאַרגעסלעכן הרב שפּירא זצ"ל און איצט...

[illegible] עלטער פון טכ יאָר, איז אין וואַרשא נפטר געוואָרן, די לובלינער רביצין
הרבנות טאַבאַ שפּירא ע"ה...
זיין געטרייע מיטהעלפערן,
זיין געטרייע באַגלייטערן,
ווי דער פּסוק זאָגט:
בחייהם ובמותם לא נפרדו...
זיין געטרייע באַגלייטערן —

ס'איז נישט טעם אַ פּראָזע, אַלע גוטע און איידעלע מדות פון איר גרויסן מאַן, זיין מסירת־נפש, זיין געטרייקייט און פאָטערלעכקייט פאַר זיינע תּלמידים, האָט באמת געפונען דעם „צווייטן איך" ביי איר.

ביי איר, די געטרייע מאַמע...

איר ירושה - פאַרמעגן, איר צייט און כּוח, איר גאַנצן געדאַנק און זאָרג, איר מוטערלעכקייט, צוזאַמען מיט אַלע יסורים וואָס אַזאַ איינע לעבט אַדורך, אַוועקגע־ שענקט די „קינדער" פון איר גרויסן מאַן.

איר אַליין...

זיין געטרייע מיטהעלפערן.

אין צייטן ווען ער, איר גרויסער מאַן זצ"ל האָט געוואַנדערט נע ונעד פון שטאָט צו שטאָט
און זי...
כבודה בת מלך פנימה.
האָט געטוען איר עבודה אין היים —
עקרת הבית...
אַנגעפירט פערזענלעך מיטן ישיבה־אינ־ טערנאַט, געזאָרגט פאַר זייער אָרנטלעכער הלבשה.

געזאָרגט און פאַרזאָרגט די אָרימע תּלמידים־יתומים, וואָס זי האָט אַליין דער־ צויגן, זיי חתונה געמאַכט און פיל פון זיי זענען היינט באַוואוסטע רבנישע אינ־ טעריטעטן.

אין אונדזער ב"י און בנות־באַוועגונג איז די נפטרת געווען איינע פון די אַקטיווסטע און איבערגעבנסטע עסקנות. אין די שטעט ווי איר מאַן זצ"ל איז געווען רב איז זי, די אַקטיווסטע טוערן פון די דאָרטיקע ב"י שולן און בנות־ אָרגאַניזאַציעס, פאַר וועלכע זי האָט פיל פון איר טעטיקייט, אַוועקגעגעבן.

ס'איז נאָך פריש דער ווייטיק, און דער־ צו איז מיט איר פּטירה אויפגעפרישט געוואָרן די וואונד פון איר מאַנס טראַ־ געדיע. און אין אַזאַ שעה פון צער איז שווער, זייער שווער צו קאָנצענטרירן דעם רעיון אויף געבן אַ געגויע אָפּשאַ־ צונג פון איר איידלקייט און טעטיקייט, מיר וועלן דעריבער בלויז ציטירן דעם מאמר החכם:

אויב ווילסט דערקענען אַ מענטש, זע, ווער ס'איז זיין חבר...

*

נישט בחינם האָט די גאַנצע יידישע וועלט אַזוי זיך פאַראינטערעסירט מיט איר מצב.

אָנגעווענדיט אַלע מעגלעכע מיטלען זי צו ראַטעווען.

אָבער לײדער...

ער, דער טאַטע איז נסתלק געוואָרן ערב שבת,

און אַ ביסל שפּעטער —
אין שבת
ערב קבלת התורה
איז נפטר געוואָרן זי,
זי, די מאַמע...
כבוד לזכרה!

א. ח.

הרבנית שפּירא ע"ה
טיילט זיסיקייטן די תּלמידים פון דער גלינער ישיבה (מיט 20 יאָר צוריק)

ארכיון אסופות

(המשך פון זייט כ"ב)

פון טאָג צו טאָג, אויס גביר, איז מען אַזוי פון זיך אַליין איינער צום אַנדערן צוגעגאַנגען אין אָנהייב מיט קליינקייטן, געבעטן אַ שוועבעלע... ביז מען האָט זיך אַזוי פאַמעלעך איבערגעבעטן און מע זיצט שוין אַזוי ביז שפּעט אין דער [illegible]כט, און מע דערציילט אַראָפּ איינס פאַרן אַנדערן דאָס פעקל צרות...

עפּיס זענען אָפּגעווישט געוואָרן די מחיצות: שוסטערס, שניידערס, בעל עגלהס מיט בכּבודיקע געוועזענע סוחרים זיצן אַרום די טישן נאָך די שיעורים „חברה ש"ס" „חיי אָדם" און „עין יעקב". מע זיצט און מע שמועסט אין איינעם אַריין און מע דערציילט דאָס שווערע לעבן, איינער אַן־אַרבעטסלאָזער בעקער דער־ ציילט ווי ער האָט נעכטן געקאָכט אויף מיטאָג קאַרטאָפל־שאָל, ווייל ער האָט אַפילו די פאָר גראָשן אויף קאַרטאָפל נישט געהאַט. און איינער אַ בכּבודיקער שניידער דערציילט ווי ער האָט אַוועקגעשיקט זיין בת יחידה קיין וואַרשע „דינען", אַן־איידל קינד נאָך קיין 18 יאָר נישט אַלט. וואָס זאָל ער טון, אַז ער האָט פאַרט נישט פאַר איר צו עסן און בסוד גיט מען זיך איבער וועגן דער אַלמנה מיט די 5 פיצלעך קינדער, וואָס האָט זיך בכּבודיק געשפּייזט פון איר שפּייז־ קראָם אין געצאָלט שכר־לימוד די מלמדים ווי מע וועט איר עס מאָרגן עקמי־ סירן מאָרגן אויפן גאַס רעגן, צו וועמען וועט זי זיך קערן און ווענדן? מע דערציילט זיך בסוד און מ'האָט פאַר זיך אַליין מורא: יעדער פון די זיצנ־ דיקע האָט אַן־התראה פון זיין בעל הבית פאַר דירה־געלט וואָס ער איז שול־ דיק געבליבן און האָט נישט אָפּצוגעבן... קיין הלוואות קריגט מען נישט, קיין בענק זענען שוין לאַנג נישטאָ, און מען האָט מורא פאַר זיך, פאַר די שטובן מיט די פּיצלעך קינדער וועלכע עס וואַרטן אָפּ דער זעלבער גורל.

און ווי אַ טרינקענדיקע שיף צווישן צושטורעמטע וואַסערן, האָט אַלעמען אַ בהלה אַרומגעכאַפּט, מ־האָט זיך אָנגעכאַפּט און וואָס מ'האָט געקענט אבי דאָס לעבן צו ראַטעווען מ'איז משפּחותווייז געזעסן און געחשבונט די אַלע קרובים אין נאָכגעזוכט די אַדרעסן, אפשר, אפשר וועט מען זיך דערבאַרעמען און עפּיס אַריינשיקן.

און מיט אַמאָל, אַלע טאָג מער האָבן זיך די פאַרלעך גבאים און גבאיטעס אַי־ בערן שטעטל אַרויסגעלאָזט נאָך צדקה.

און די צענטליקער, אין די הונדערטער האָט מען איינער ביים אַנדערן אָנגע־ הויבן בעטלען נישט איינער פון די ביי וועמען מען איז נאָך צדקה געקומען האָט מיט אַ פאַרפלאָמט פּנים פון בושה איינגערוימט אַ סוד אין אויער:

— כ'האָב נישט... גאָר נישט... אַ פּרוטה אויך נישט... מע גייט היינט פאַר מיר אויך... און ווידער איז מען פון די אָרימע שטיבער אַנטלאָפן אין בית מדרש, די ווייבער—אין ווייבער שול: היינט איז יום טוב אין בית מדרש פול געפּאַקט קיין נאָדל נישט אַריינצושטעקן. אַ מגיד איז אין שטעטל אַראָפּגעקומען שוין אַ סך מאָל דער מגיד אין שטעטל געווען נאָר היינט שלינגט מען זיינע ווערטער פון מויל אַרויס מ'האָט ביי אים געבעטן ער זאָל רעדן וועגן משיחן... וועגן דער גאולה... ווער דאַרף עס נאָך אַזוי האָבן ווי דאָס שטעטל.

— — — — — — — —

דער מגיד רעט און ברענגט מעשיות און משלים, הערט מען, הערן יונג און אַלט, און מע וואַרט מע וואַרט אויף אַ נס. שטעטל וואַרט...

הודפס מתוך הארכיון היהודי

„מצוה גוררת מצוה"...

(פון א באזוך אין דער לאדזשער בנות-מחנה)

עס איז איז מיר אין די לעצטע טעג אויסגיקומין צו ווײלן אין לאדזש און מיך האט דארט אנגיטראפן אן אנגינעמע איבעראשונג. עס ווייזט זיך ארויס, אז אין אונדזער וועלט קומט ווירקלעך פאר עפיס נייעס, עפיס אומוועלצנדיס, וואס וועט האבן א גרויסע באדייטונג פאר אונדזער איינשטעלונג אין דער צוקונפט.

איך האב באזוכט אייניקע אינסטיטוציעס, אבער אפשטעלן וויל איך זיך נאר אויף מיין באזוך אין דער נישט לענגסט גיגרינדיטער בנות-הכשרה, וועלכע איז גישאפן גיווארן דורך דער בנות-צענטער אין לאדזש.

דאס ערשטע, וואס האט גיצויגן מיין אויפמערקזאמקייט, אריינקומינדיק אין דעם הכשרה-פונקט צום אוונט-ברויט, איז גיוועזן די גימיטלעכקייט און די ארדינונג, וואס דארט הערשט. פון דער וואנט קוקט אראפ צו מיר אן אויפשריפט: „עבדו את ד' בשמחה" אבער נאך מער לייען איך עס אראפ פון די הכשריסטקס גופא. יונגע יידישע טעכטער פון אויסגיקיכלטע היימין, אבער דא אין דער נייער הכשרה-היים האבן זיי פארזוכט דעם זיסן טעם פון ארביט, זיי זענין דערגאנגין דעם סוד פון דער שאפונגס-פרייד. עס וועבט זיך א ניי לעבן. די טאג-טעגלעכע הארעוואניע ברענגט ארויס פון די מענטשלעכע טיפינישן נישט-אנטדעקטע ענערגיעס. אונדזערע קינדער לעבן איצט איבער א גיוואלדיקן דראנג צו פראדוקטיוויטעט. עפיס איז נמאס גיווארן די ביז-איצטיקע פוילענצעריי און יעדעס אבר שרייט, ארביט! ארביט!..

דא האבן זיך צונויפגיטראפן צוויי עלימענטן, א פאזיטיווער און נעגאטיווער: וועלכע האבן הארמאניש גיווירקט אויף ארויסצורופן די פסיכאלאגישע מהפכה אין די מוחות פון אונדזער יוגנט: די שטרעבונג צו ארץ ישראל און דער שווערער קריזיס וואס האט בדרך הטבע פארוואלקנט די צוקונפט-האריזאנטן. אונדזער יוגנט קוקט זיך צו צו די גימאטערטע עקזיסטענצן אין זייערע היימין, דארט אפילו, וואו מע שפילט נאך די ראל פון א „שיין הויז", אבער באהאלטינערהייט פארשפרייט שוין דער דלות שווארצע פליגלען. די יוגנט איז מבולבל פון אזא נישט-קלארן, פארצווייפלטן מצב און דא האט אויפגישטראלט א האפנונג-שטראל פון ארץ ישראל, וועלכער ווערט באגלייט פון דער אידעאלער תשוקה צו בויען א הייליק, תורהדיק ארץ ישראל--האט אונדזער יוגנט זיך א ריס-גיטון פון די עצלות-קייטן און מע לויפט מיט אימפעט אין דער ארביט אריין, אין דער שווערסטער, ממש איבערמענטשלעכער ארביט.

קוקט מין זיך צו צו דעם דאזיקן איבערשיכטונגס-דראנג, וואס האט פלוצלינג אזוי אויפגיבראכן אין אונדזערע רייען—אזוי אנטפלעקט זיך פאר אונדזערע אויגן די גאנצע טראגיק פון א יוגנט, וואס באלאנגט צו א גירודפט און גיפלאגט פאלק, פון וועמענס מויל מע רייסט דעם לעצטן ביסן ברויט ארויס.

פון דער אנדערער זייט ווידער באהערשט א גיפיל פון פרייד, זעענדיק וואסערע פאטענציאנעלע, שעפערישע און פראדוקטיווע כוחות עס שטראמין אין אונדזער יוגנט און רייסן זיך מיט גיוואלדיקן אימפעט אדורכצושלאגן זיך א וועג אין לעבן, נישט פארלירנדיק אויף קיין איין רגע די האפינונג, אז דאס וועט גילונגין. און נאך גרעסער איז די פרייד, אז די דאזיקע שמחה פון ארביט האט איר מקור אין דעם ג—טלעכן בטחון, און די לאזונג פון אט דער יוגנט איז „עבדו את ד' בשמחה".

אבער גאר קיין ברעג האט נישט די פרייד. ווען מיר זעען ווי אונדזער מיידל יוגנט, וועלכע האט ביז-איצט לחלוטין גארנישט גיוואוסט נישט פון רעליגיעזן יידישן באוואוסטזיין, נישט פון אינטערעס צו די יידישע אידעאלן און שטרעבונגין און איז בכלל גיוועזן ווייט פון יעדער שעפערישער פראדוקטיוויטעט איז יעצט צו דעם אלים גיקומין. אדאנק די ברכה-פולע ארביט פון בנות און בית יעקב-אידעאל.

אין דער הכשרה פון בנות אין לאדזש. ווען איך האב די איינלאדונג באקומין פון מיין פריינט, רעדאקטאר פרידנזאן—דער שעפער און ארגאניזאטאר פון דער בנות הכשרה אין לאדזש, וועלכער האט א גיוואלט פון כוחות אריינגילייגט אין זייער מוסטערהאפטער ארגאניזירונג, האב איך זי גערן אנגינומין, כדי מיט מיינע אייגינע אויגן צו זעען, וואו און וואו עס שפינט זיך דאס נייע לעבן, וואס זאל דיקטירט ווערן פון דער לאזונג: „לעבודה ולשמרה"...

קרוב פופציק מיידלעך פון פארשידינע קאנטן פון פוילן זענין זיך דא צונויפגיקומין, די בעסטע, ווייל וועגן יעדער איז דא די בעסטע רעפערענצן. צונויפגיקומין, כדי זיך מכשיר צו זיין צו קאנין שפעטער אויסטראגן אויף זייערע פלייצעס די עווענטועלע יסורי ארץ ישראל.

גלייכצייטיק אבער מאכט מין אדורך א גייסטיקע הכשרה, אן איבעראנדערשונג פון לעבן אויף גאר נייע יסודות, אויף די יסודות פון דת.

די גייסטיקע זייט פון דעם לאדזשער הכשרה-פונקט פון דער בנות איז דורך רעד. פרידנזאן אוועקגישטעלט גיווארן אויף א באמת מוסטערהאפטן אופן. די גייסטיקע פירונג גיפינט זיך אין די הענט פון דער פירערין שרה זאנדער, א גיענדיקטע סעמינאריסטין פון קראקאווער סעמינאר, א דערצויגינע פון קינדווייז אן אין א בית יעקב-שול, א בת טובים אין איידלסטן מיין פון דעם ווארט. די באציאונג פון די הכשרהסטקס צו איר איז — גאלע אכטונג. אירע בלויזע אנוועזנהייט ווירקט שוין דערציעריש...

פרל. וויינבערג פון טשענסטאכאוו רעפערירט פאר מיר דעם סדר היום. זעקס באגינען שטיין אלע אויף בזריזות. ביז אכט גידאוונט און גיפרישטיקט. דאן צו דער ארביט. ווער עס ארביט אויפן ארט און ווער עס גייט ארביטן אין פריוואט-הייזער לויט דער אנווייזונג פון דער ארביט-פירערין, פרל. גרינבערג. דערצו דארף מין באמערקן, אז אלע מיידלעך באזיצן א פאך און די ארביטס צוטיילונג. פאר יעדער איז אין די ראמין פון איר פאך. האלב צוויי קומין זיך אלע צונויף אויף מיטאג און נאך דער נאכמיטאג-ארביט ביז זיבן אין אוונט קומט מין זיך צונויף לערנין די שעורים. עס ווערט גילערנט תנ"ך, דת, לשון הקודש און פאלעסטינאגראפיע. אויסער דעם ווערן דורך די רעליגיעזע אינטעלעקטועלע קרייזן אין לאדזש גיהאלטן עטיש-רעליגיעזע רעפעראטן, וואס האבן דעם צוועק צו פארטיפן דאס רעליגיעזע באוואוסטזיין ביי די הערערנס.

דאן די שבתים. דאס איז „כלו לד'". די גימיינזאמע טישן זענין אויסגיפילט מיט הייליקער התלהבות און מיט נשמהדיקער שמחה של מצוה.

— מיר האבן אין דער היים אויך גיפילט א טעם פון שבת—רופט אויס פרל. וויינבערג — אבער דא אין דער חברותא איז אונדז דער שבת אויסגיוואקסן צו עפיס אווינס, וואס גיט אונדז חיות און כוח אויף א גאנצער וואך ארויס...

די דאזיקע פשוטע און הארציקע ווערטער זענין גינוג. זיי זאגן זייער, זייער א סך...

אויך די ווירטשאפט-פירונג וואס ליגט דער האנט פון פרל. יונגסטער פון בענדין איז א מוסטערהאפטע.

ווען איך בין, ווי דער סדר עולם איז, מכובד גיווארן צו זאגן עטלעכע ווערטער, האב איך קודם-כל אנגיוויזן אויף דער באדייטונג פון דער עצם פראדוקטיוויזאציע און רעליגיעזער אויסלעבונג אין א חברישער, אידעאליסטישער סביבה. מצוה גוררת מצוה. ווילן מיר זעען די גרויסקייט און ערהאבנקייט פון א זאך, דארף מי זעען וואסערע גוטע פרוכטן זי גיט ארויס. פון דעם אליין קאן מין זעען, ווי דערהאבן די אידעע פון אויפגילעבטן רעליגיעזן ארץ ישראל איז, אז זי האט גורם גיוועזן צו אזא פראדוקטיוויזאציע-פראצעס, וואס איז, אפילו אן דער פערספעקטיוו פון ארץ ישראל פון די דברים העומדים ברומו של עולם.

און גיענדיקט האב איך מיט אט דער ברכה: פונקט אזוי ווי די הייליקע מחשבה פון ארץ ישראל האט אייך — לויטן כלל פון מצוה גוררת מצוה — גיברענגט צו אזא וויכטיקן פרדוקטיוויזירונגס-טאט, זאל דער טאט אייך ווידער ברענגען צו גרויסע לייסטונגין אין ארץ ישראל, בויענדיק עס סיי פיזיש, סיי גייסטיק ברוח התורה...

א. מ. ראגאווי

וועגן אנגינומין ווערן אין די בנות-מחנות

דער צ. ס. איז דערמיט מודיע, אז קיין שום פלעצער זענין אצינד נישט פאראן אין די עקזיסטירנדע בנות-מחנות. עס וועט מהיום והלאה נישט גיענטפערט ווערן בכלל אויף בריוו וואס פארלאנגין אצינד אנגינומין ווערן. דאגעגן קען יעדע ארגאניזאציע לויט די צאל תרומת חברה — אויף יעדע 25 צושיקן 1 דעקלאראציע.

ווי נאר עס וועלן גיעפנט ווערן נייע מחנות, אדער עס וועלן זיין פרייע פלעצער אין די שוין עקזיסטירנדע, וועלן די אלע וואס וועלן האבן צוגישיקט דעקלאראציעס באקומין גינויע אינפארמאציעס.

די שטעט וואס גיבן אן דעקלאראציעס, מוזן זיין אין אלע ענינים דיסציפלינירט. אין געגן טייל ווערן זייערע דעקלאציעס אפילו נישט באפרידיקט.

די, וואס פארלאנגין וועלכער ס-איז תשובה — מוזן ביילייגן פאר 30 גר. א פאסט-מארקע.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

דריי טעג מיט אונדזערע פירער

ארום דער צענטראל־ראט סעסיע פון דער וועלט־אגודה

פון א״ג פרידנזאן

א׳

„די קליינע כנסי׳״ — אזוי רופט מען די צענטראל־ראט סעסיע, און זי פארדינט עס תמיד אט דעם נאמען. לויטן סטאטוט דארף די „כנסי׳ גדולה״ אפגי־האלטן ווערן יעדע פינף יאר, אין היינטיקן יאר האט אייגנטלעך שוין גידארפט זיין די דריטע כנסי׳, נאר דער יידישער מצב אין דער וועלט איז אזוי פארקלעמט און קאמפליצירט, אז ס׳איז נישטא קיין מעגלעכקייט די „כנסי׳ גדולה״ צוזאמענ־צורופן. האט די צ. ר. סעסיע גידינט במקום דער כנסי׳ און ווערט מיט רעכט אנגירופן „די קליינע כנסי׳״.

פאר אלץ איז מען גיווארן אביסל אויפגיפרישט און דערמוטיקט. יעדן טוער פון דער אגודה שטעלן זיך דאך תמיד אזוי פיל שוועריקייטן און מכשולים אויפן וועג פון זיין ארבייט, ווערט מען נישט איין מאל מיד, פעסימיסטיש און אפילו אנטוישט.

מע פארלירט זיך שיער נישט, און ס׳האלט באלד ביי רעזיגנאציע.

האט מען זיך גוט צוגיהערט צו די פייערדיקע בטחון־רייד פון אונדזערע דייטשע אגודה־פירער, וועלכע לעבן הינטער היטלער־רעזשים און האבן מיטגימאכט אזוי פיל צרות און פיין און פארט זענען זיי ביי זיך נישט גיפאלן. אמת, זיי זענען מער נישט בכוח צו טראגן אויף זייערע פלייציס ווי אמאל, די גאנצע געלט־לאסט פאר די הוצאות פון דער וועלט־ארגאניזאציע. זיי, די ערשטע בויער פון אגודת ישראל זענען אבער ווייטער פול מיט גלויבן אינים אייביקן אמת פון דער אגודה־אידעע, און זייער טיפער הכרה איז, אז אגודת־ישראל קען באשיצן און פארטיידיקן דעם קיום פון יידישן פאלק.

רבי יעקב ראזנהיים, וואס פון זיין מויל רעט דאס ריינע גיוויסן פון דער אגודה זאגט:

„איך זע דאס ערבות, די פולסטע זיכערקייט, אז דער גייסט פון ישראל סבא איז א לעבידיקער פאקט, וואס גייט אומדערשיטערט דורך אלע דורות און צייטן. דאס יידישע פאלק גייט פון אלע ליידן ארויס גישטארקט און גילייטערט מיט בנייטע כוחות. יעדער ייד האט זיך זיין קיפיטל תהלים, וואו ער גיפינט אן אויספיר פאר זיין אינערלעכקייט, פאר זיין נשמה. פאר מיר איז עס היינט דאס קיפיטל כ״ד פון תהלים — „תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה׳ ישפוך שיחו״. דאס יידישע פאלק איז אפגישוואכט פון די פיל צרות און ליידן, איינגיהילט אין טרויער, אבער זיין זיכערקייט איז אין השי״ת, זיין אמונה בלייבט אומדערשיטערט און גאנץ.

דער קריזיס, וואס לאזט זיך פילן אין דער היינטיקער וועלט — לעבט נישט איבער בלויז דאס יידישע פאלק, אלע פעלקער פון דער וועלט ליידן אין א גרויסער מאס פון דעם וועלט־קריזיס.

הגם די דאזיקע פעלקער טוען זיך בארוישן מיט זייער מאכט, מיט זייער הער־שאפט, אבער אינערלעך פילן זיי זיך גיבראכן. דער קריזיס איז נישט בלויז אן עקאנאמישער און פאליטישער נאר בעיקר א מאראלישער. די פעלקער האבן נישט דערגרייכט צו די אמת׳ע אמונה אין די ג־טלעכע גיזעצן וואס רעגירן מיט דער וועלט. טראץ דעם אינערלעכן צוזאמענברוך, וואס זיי לעבן אדורך, זענען זיי נאכנישט צוגיקומען צו דעם ווירקלעכן הכרת־השם, צום דערקענטעניש פון ג־ט, זיי האלטן נאך נישט ביי דער מדרגה פון „וראו גוים את שם ד׳״.

דאס יידישע פאלק האט אלס אויפגאבע צו זיין דער טרעגער פון ג־טלעכן אמת, דאס יידישע פאלק דארף באקאנט מאכן די ג־ט דערקענטעניש צווישן אלע וועלט־פעלקער „הגידו בעמים עלילותיו״, מיר דארפן דערציילן די פעלקער די גרויסע מעשים פון וועלט־באשעפער. דאס יידישע פאלק איז אויסגיוויילט גיווארן אלס עם־סגולה, אלס ווערקצייג פון די השגחה העליונה כדי צו פארשפרייטן די אייביקע ג־טלעכע מתן.

און ווייל מיר זענען א׳ער נישט פעיק גיוועזן צו דערפילן אונדזער גרויסער אחריותפולער אויפגאבע, דעריבער זענען אויף אונדז גיקומען די אלע שרעקלעכע צרות. און ווען מיר הייבן אויף די אויגן צום הימל, און פרעגן פאר וואס איז אונדז גיקומען דאס אלץ, פאר וואס זענען מיר ארייגישליידערט גיווארן אין אזא שרעקלעכן מצב — פאר וואס?

דאן דארפן מיר זיך באוואוסט מאכן, אז אונדזער אייגענע שולד איז דאס, פאר וועלכן מיר ליידן, און מיר דארפן שטעלן זיין אויף אונדזערע ליידן.

ווייל דאס באווייזט אונדז מיט דער גאנצער בולטקייט און קלארקייט אונדזער באזונדערער שטעלונג אלס ממלכת כהנים וגוי קדוש, א פאלק מיט גרויסע פון ג־ט באשטימטע אויפגאבן, צו זיין א נס לגוים, און ווייל מיר האבן נישט באוויזן אונדזער שליחות אויסצופירן, פאר דעם ליידן מיר.

אונדזער פליכט איז עס גיוועזן אויסצופירן דעם „ספרו בגוים את שם ה׳״, אלס פאלק מבשר צו זיין ג־טס גרויסקייט אויף דער גאנצער וועלט. אבער ווען מיר אלס פאלק האבן נישט דערגרייכט די מדרגה אנגירופן צו ווערן ג־טס פאלק, פון וועמען זאלן זיך די פעלקער לערנען?

און דאס איז די אויפגאבע פון „אגודת ישראל״.

דאס וואס רבי יעקב ראזנהיים האט ווידער איבערגיחזרט דאס אגודה־פראגראם איז גיוועזן זייער אויפן ארט. מיר פארגעסן זיך דאך אפט מאל אין גאנצן וועגן אונדזערע עיקר־צילן. מיר נייגן אפ פונים אגודה־פראגראם, איז במילא דערמיט שוין די סעסיע פון צ. ר. גישטאנען אויף איר הויך, ווייל ס׳איז אונדז אלע נאך אמאל דערמאנט גיווארן צו וואס מיר דארפן שטרעבן און אפהיטן דעם מהות פון ריינים אגודה־אידעאל.

ב׳

דער וויכטיקסטער מאמענט אויף דער סעסיע, איז בלי ספק גיוועזן דאס ארויס־טרעטן פון די גדולי־התורה מיט זייערע אנווייזן פאר דער אגודה־ארבייט. די אגודה איז מיט דעם אליין שוין הימל־העכער פון אלע אנדערע פארטייען ביי יידן, וואס ביי אלץ דעצידירט דער דעת־תורה „ובאת אל השופט אשר יהיה בימים ההם״ — ביי יעדער פראגע דעצידירן די גדולי התורה און זייער פסק איז פאר אונדז בינדנד אלס הלכה למעשה. און באזונדער האט גימוטיקט דאס, וואס אין דער אגודה־וועלט ווערט אויך מקוים דער „עד שלא שקעה שמשו של צדיק זה — זרחה שמשו של צדיק אחר״ — איידעו ס׳פארגייט די זון פון איין צדיק, גייט אויף די זון פון א צווייטן צדיק. נאך די גרויסע אבידות פון „אגודת ישראל״ צו־ליב וואס מיר זענען ביי זיך אזוי גיפאלן און נידערשלאגן, שיינען ווידער אויף ליכטיקע גישטאלטן פון גאונים און צדיקים אלס אונדזערע ווארט־פירער.

מיט אן איינגיהאלטינים אטים האט מען גיהערט די תמימותדיקע און גאוניתדיקע רייד פון דעם גאון און צדיק רבי אלחנן וואסערמאן שליט״א. דער וואס האט אמאל זוכה גיווען צו הערן דעם אלטן „חפץ חיים״ זצ״ל און האט אצינד גיהערט רבי אלחנן וואסערמאנען, האט זיך איבערצייגט, אז דער לעצטער איז דער פאקטישער ממלא־מקום פונים ערשטן. מע קען באזונדער זאגן אויף רבי אלחנן וואסערמאן, אז ער איז דער „בור סיד שאינו מאבד טפה״. ס׳וועט גאר נישט זיין קיין גוזמא צו זאגן, אז רבי אלחנן וואסערמאן, גידענקט אלץ וואס דער „חפץ חיים״ האט אמאל גיזאגט, דערציילט און איבערגילעבט. ער גיט אויך איבער די ווערטער פון ח״ח אויטענטיש מיט זיין סגנון און לשון.

באזונדער איז רבי אלחנן וואסערמאן, חוץ צדיק, גאון און ראש־ישיבה אויך אויסגיבינדן מיטן לעבן, ער קען די גרויסע וועלט, אליין שוין באזוכט גאנץ אייראפע, קען אלע אירע פראבלעמען און דערצו נאך א פעדאגאג און פסיכאלאג און דער־גרינטיוויט די יוגנט־נשמה ביז צום דנא.

ווי באלזאם האבן זיך גיגאסן זיינע הארציקע תמימותדיקע ווערטער „אז אין אן עת צרה זוכט מען שטענדיק ארויפצולייגן די שולד אויפן צווייטן. דער איז שולדיק, יענער איז שולדיק, אבער די תורה לערנט אונדז נישט אזוי, — די ערשטע שולד דארף מען זוכן ביי זיך. ביי די שבטים ווען זיי האט גיטראפן אן אומגליק, האבן זיי גיזאגט „אבל אשמים אנחנו״ מיר זענען שולדיק, מיר מיט אונדזער אויפפירונג, און מ׳האט גלייך דערזעען דעם „מה זאת עשה אלקים לנו״, זיי האבן גלייך דער־זעען דעם „יד ד׳״, ווען מע זאל זיך גוט פארטיפן און ארייננקוקן וואלט מען אנ־דערש דערזעען, אנדערע מיטלען אנגינומען צום יעצטיקן שוידערלעכן מצב אין וועלכן דער כלל ישראל גיפינט זיך.

מיר וואלטן דאן די סיבות גיזוכט בלויז ביי אונדז, און אין אונדז, און דאן וואלטן מיר גאר אנדערע מיטלען אנגינומען, כ׳ווייס אז אלע דא פארשטייען און ווייסן דעם „יד ד׳״, וואס ס׳האט אונדז גיבראכט צו אט דעם מצב, אבער ס׳שטייט דאך: „וידעת—והשבות״, מיטן וויסן אליין איז נאך ווייניק, און מע קען אפילו זייער פיל וויסן און פארשטיין, פון דעסט וועגן צום „והשבות״ איז נאך וויט, איך זאג עס נישט בלויז פאר אייך, איך זאג עס פאר מיר אליין אויך...

מיר דארפן גוט דערהערן דעם „אם ד׳ לא יבנה בית״ — און פארשטיין אז אנ־דערש קען נישט זיין, אנדערע עצות ותחבולות זענען אויסגישלאסן, און

הודפס מתוך הארכיון היהודי

שטו־לצעך, ווייל אַזוי ווי ס'איז פאַראַן אין דער תורה „עשהס" און „לא תעשהס", אַזוי איז פאַראַן אין דער תורה עצות סיי פאַרן יחיד, סיי פאַרן כלל, אין וואָס פאַר אַ מצב דער יחיד צי דער רבים זאָל זיך נישט געפינען, איז פאַראַן אין דער תורה אַן־עצה, אַ קלאָרע ריכטונג, אַ־נאויסוועג, אם לא תרעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן, זאָגט רש"י אויפן אָרט אויב דו ווייסט נישט קיין אויסגאַנג, קיין אויסוועג, דאַן — צאי לך בעקבי הצאן, בדרך שדרכו בה האבות, מיר האָבן נישט קיין אַנדערע וועגן נאָר די וועגן פון די אבות, — אַלע אַנדערע וועגן זענען געפערלעך, כל הדרכים בחזקת סכנה·

ווער ווייסט אין וואָס פאַר אַ סכנות מע שטעלט אויס דעם כלל־ישראל מיט די עצות וואָס מע נעמט ביי דער וועלט, מיט איר נייער טאַקטיק, מיט די שטרייקן און פּראָטעסטן, מיר יידן האָבן גאָר צו יעדער זאַך אַן אייגנאַרטיקע שטעלונג מיט אַנדערע מאָסן, אַזוי ווי ס'איז פאַראַן פאַרשידענע מאָסן אויף פאַרשידענע געשטאַנדן, מע קען נישט מעסטן מיט קיין ליטערס מאַנופאַקטור, און מיט קיין מעטער קיין מילך, אַזוי קען מען אונדז יידן נישט מעסטן מיט דער וועלטלעכער מאָס.

דער „חפץ חיים" זצ"ל פלעג זאָגן, אַז דוד המלך ווען ער האָט געזאָגט: „נפשי כגמול עלי אמו", האָט געמיינט: אַז אַ ייד דאַרף זיך שטענדיק געפינען אין אַ מצב פון אַ קינד, ווען ס'פעלט עס נאָר עפּעס, האָט עס נאָר איין און איינציק וואָרט „מאַמע"!!! ביי קיין אַנדערע, ווייל עס נישט קיין שום זאַך, און פון קיין אַנדער אָרט, דערוואַרט עס קיינמאָל נישט קיין הילף· אונדזער מאַמע איז די תורה, שוין 2 טויזנט יאָר אין גלות האָט זי אונדז געראַטעוועט, און אַ דאַנק איר האָבן מיר עס איבערגעלעבט, און מיר טאָרן בשום אופן קיין נייע עצות קיין אַנדערע מיטלען ווי די תורה זעלבסט, נישט זוכן. מעגן יענע נייע תחבולות אויסזען מאָמענטאַל ווירקזאַם און גוט, און ס'דאַכט זיך, אַז מ'האָט ריווח אויך, אָבער מיר ווייסן דאָך, אַז די תורה איז אַ נצחיות און זי האָט אַלץ פאַראויסגעזען און געוואוסט.

כ'האָב פאַר פערציק יאָר צוריק געהערט איבערזאָגן פון ר' ישראל סאַלאַנטער ז"ל, וועגן אָט דעם ענין, אַ משל: אַ מלך האָט אַמאָל אַוועקגעשיקט זיינעם אַ שר אין אַן אַנדערער מדינה, האָט ער אים אָנגעזאָגט, אַז באַזוכנדיק יענע מדינה זאָל ער אין קיין שום פאַל זיך מיט קיינעם נישט וועטן. פאָרן פאָרן האָט ער אים ווידער דאָס זעלבע אָנגעזאָגט און אַזוי האָט ער אים 4 מאָל אָנגעזאָגט וועגן דעם, דער שר האָט זיך געוואונדערט, צו וואָס ער זאָגט עס אים אָן 4 מאָל· און אַז ער איז געקומען אויפן אָרט, און באַזוכנדיק די מדינה, האָט מען אים איינמאָל געזאָגט דאָס ער האָט אַ „הויקער"... ער האָט זיך דערפון אויסגעלאַכט, ער ווייסט דאָך ביי זיך זיכער הונדערט פּראָצענט, אַז ס'איז נישט אמת, האָבן זיי געזאָגט: ווייסטו וואָס, לאָמיר זיך וועטן אין אַ מיליאָן רענדלעך, האָט ער ביי זיך געטראַכט, וואָס קען דאָ זיין פאַר אַ געפאַר, אמת דער מלך האָט אָנגעזאָגט, אַז ער זאָל זיך נישט וועטן, אָבער דאָס איז דאָך אַ זיכערע זאַך, בלויז אַ מינוט ער וועט זיך אויסטאָן און ער פאַרדינט אַ מיליאָן, ער האָט זיך געוועט און געוואונען דעם מיליאָן, זיי האָבן אים גלייך באַצאָלט, און ער איז אַוועקגעפאָרן מיט שמחה אַהיים.

און ווען ער איז געקומען, און דערציילט זיין פרייד דעם מלך, האָט ער זיך זייער אויפגערעגט, און אויסגעשריגן, אַז ער האָט מיט דעם פאַרשפּילט זיין גאַנצן אוצר, ווייל זיי די מענטשן פון יענע מדינה האָבן זיך מיט אים געוועט אין הונדערט מיליאָן רענדלעך: אַז זיי וועלן אויסטאָן זיין שר אַ נאַקעטן...

אַזוי איז אויך ווען אַ מאָמענטאַלער נצחון אָדער גליק פירט אַראָפּ פון דרך התורה, מע ווייסט גאָר אַליין נישט וויפיל עולמות מיט גליקן, מע פאַרלירט דורך דעם". זאָל אונדזער יונג דור די דאָזיקע אמתע ווערטער זיך גוט נעמען אין זכרון אַריין, און די פאַרפירערישע גליקן, וואָס ס'שטייט זיי כלומרשט אָן דאָ און דאָרט, גוט באַרעכענען...

רבי אלחנן וואַסערמאַן האָט פאַרטיפט און אַריינגעגעבן חיות אין ראָזנהיימס פּראָגראַם־רעדע. דער דעת־תורה פאַר דער ריכט־ליניע פון דער אגודה־אַרבעט איז געוואָרן קלאָר און דאָס איז ווידער אַמאָל געווען נייטיק און געזונט פאַרן איצטיקן מצב אין דער אגודה־וועלט. כאַראַקטעריסטיש, אַז זיין שטאַרקן מאמר האָט רבי אלחנן נישט געזאָגט אינם ערשטן טאָג בעתן וויכוח איבער „קרן התורה" נאָר גראָד דעם צווייטן טאָג בעת דער ארץ־ישראל דיסקוסיע, און דער עולם האָט פאַרשטאַנען, אַז אין דעם האָט געשטעקט אַ טיפע כוונה· זאָלן מיר נישט מיינען, אַז ארץ־ישראל איז געוואָרן דאָס איינציקע אגודה פּראָבלעם...

ג'

באַלד אינם ערשטן אָוונט איז שוין געקומען ד"ר יצחק ברויער מיט זיין טיפער און ענטוזיאַסטישער רעדע וועגן ארץ־ישראל. ברויער קומט אַצינד פון א"י און פון זיינע רייד איז געווען צו דערקענען, אַז ער רעדט נישט דילעטאַנטיש אין דעם ענין. צוויי עבודה־זרהס — זאָגט ברויער — פאַרמעסטן זיך אויף דער הערשאַפט די „הסתדרות" דינט צו דער ווירטשאַפט, און די רעוויזיאָניסטן דינען צו דער נאַציע. ביידע גלייך אָבער דינען נישט דעם כביכול· ...די שטים פון „מזרחי" איז אַזוי שוואַך און זיין השפעה איז אַזוי נישטיק, אַז צווישן די ביידע כוחות פון די ביידע עבודה זרהס, ווערט ער פשוט צוטרעטן און צוריבן אויף שטויב. די אגודת ישראל קאָן אָבער די עבודה־זרהס פאַרטרייבן — פאַרזיכערט יצחק ברויער — עס מוז זיין אין א"י אַ שטאַרקע אַרבעטערש פּט, אַ רעליגיעזע, און אירע אַלע פּראָבלעמען זאָלן אַנטשיידט ווערן דורך אַ פסק הלכה. ד"ר ערמאַן אין זיין ארץ־ישראל רעפעראַט האָט אַוועקגעשטעלט דאָס פּראָבלעם פון אַ פאַראייניקונג צווישן אַלטן חרדישן ישוב און דעם יעצט ניי־געשאַפענים דורך דער אגודה. ביי אַן אָנגעשטרענגטער אַרבעט קאָן מען געווינען אַלץ אין א"י, „אָדער אין ארץ־ישראל וועט געפירט ווערן אַ לעבן אין אגודיסטישן גייסט, אָדער עס וועט קיין ארץ־ישראל בכלל נישט זיין" — דאָס איז די הכרה פון אַלע יראי־השם, וואָס זיי זענען תמיד געווען און וועלן אייביק פאַרבלייבן דאָס פאָלק ישראל. אויך ב"י און „בנות" אין א"י האָט די שענסטע פּערספּעקטיוון פאַר אַ גוטן עתיד, און דאָס איז פיל מאָל דערמאָנט געוואָרן פון די וואָס האָבן געבראַכט גרוסן פונים הייליקן לאַנד.

ד'

זייער* אַ חשוב אָרט האָט פאַרנומען די חינוך־פראַגע. ד"ר דייטשלענדער אין זיין רעפעראַט וועגן קרן־התורה, האָט מייסטערהאַפט אַרומגערעדט די חינוך־פראַגן פון דער אגודת־ישראל, וואָס זי האָט אויפגעטון און וואָס זי האָט נאָך אויפצוטון· בלויז 80 טויזנט דאָלאַר האָט קרן־התורה געזאַמלט פאַר דער ב"י אַרבעט. פאַר די ישיבות האָט קרן־התורה אויך אַ סך געטון· עס דאַרף אָבער אַצינד מצד קרן־התורה — לויט די מיינונג פון ה' פרידמאַן — די גאַנצע אויפמערקזאַמקייט געצויגן ווערן אויפן עלעמענטאַרן חנוך. און אויפן אָרט איז באַשלאָסן געוואָרן ענדלעך דעם מחנכים־סעמינאַר אין וואַרשע איבערצונעמען און אים אויסבויען אַלס מרכז פאַרן חינוך־הבנים אין פּוילן.

אויף דער סעסיע איז אויך פיל גערעדט געוואָרן וועגן „בית יעקב" און וועגן פרויען־לעבן בכלל. ה' אָרלעאַן האָט צוויי הויפּט־ענינים באַרירט און טאַקע די צוויי ענינים, זענען אַצינד די ברען־פראַגן פון אונדזער שול־באַוועגונג, א) געזעלשאַפטלעכקייט פון אונדזערע שולן. ב) סטיפּענדיעס פאַר סעמינאַר תלמידות. ביידע ענינים דאַרפן נישט קיין פירושים. די שולן פאַלן אין אַ סך ערטער אַריין אין פּריוואַטע הענט און דערין ליגט אַ סכנה פאַר „בית־יעקב", אַ סכנה וואָס מוז שוין פאַרהיטן ווערן. די סטיפּענדיע־פראַגע איז נישט בלויז קיין מאַטעריעלער ענין, נאָר אַן עיקר פּראָבלעם פאַר גאַנץ ב"י. ס'קומט אַרויס דערפון אַ סך מכשולים, וואָס בעסערע טאַלאַנטירטע יוגנט־כוחות קענען נישט אָנקומען אין סעמינאַר. די קהלות קענען דאָ אַ סך טון, דעפּוטאַט מינצבערג האָט טאַקע גערופן די קהלות צו דעם צוועק זיך צו באַשטייערן.

באַלד נאָך דער רעדע פון ה' אָרלעאַן, האָב איך די בנות־פראַגן רעפערירט. דער צ. ר. האָט באמת געהאַט דאָס בעסטע און אויפריכטיקע וואָרט וועגן שווערן מצב פון דער יידישער טאָכטער· די נויט פון דער יידישער טאָכטער האָט אַלעמען גערירט. אַ חוץ די מאַטעריעלע נויט, איז נאָך גערעדט געוואָרן וועגן דער קולטור־נויט, וועגן דעם דוחק אין אַ יידיש פאָלקס־אָפּפאַר פאַר דער יידישער פרוי. דער רעפעראַט פון טשאָרטקאָווער רבין וועגן טהרת־המשפחה' וועגן שאַפן פרויען־פאַריינען צו דעם צוועק, איז אויך געווען אַ גוטער צושטייער צו די ענינים פון פרויען־לעבן.

דאָס צוזאַמענזיין דריי טעג מיט אונדזערע פירער זענען געווען טעג פון התרוממות. דאָס באַהאַנדלען די פּראָבלעמען פון רעליגיעזן יידישן לעבן, דאָס זוכן עצות און געפינען מיטלען, די שווערע פראַגן צו פאַרענטפערן, וועלן זיכער אונדז בע"ה פירן צום ציל און זאָלן נאָר די אגודיסטן וועלן — וועט אגודת־ישראל איר גרויס שליחות טון בשלימות.

דעם טיפסטן מיטגעפיל דריקן מיר אויס אונדזער טרייע בנות־חברה **טאָלצע גראַנער** צום פריצייטיקן טויט פון איר ליבן **פ אָ ט ע ר**. דו זאָלסט אַ טרייסט געפינען אין דער אַרבעט פאַר אונדזער הויכן אידעאַל.

דאבזשין דרוחענג

בנות־גרופּע

לער. פ. גוטמאַרגען

הודפס מתוך הארכיון היהודי
עמוד 29 מתוך 36

ארטאדאקסישע פרויען־באוועגונג אין ארץ־ישראל

מיר באקומען לעצטנס פסדר־דיקע ידיעות וועגן דער גרינדונג פון בית־יעקב־שולן און בנות־ארגאניזאציעס אין ארץ־ישראל.

ווי עס דערציילן אונדז די קארעספאנדענצן פון ארץ־ישראל, שטייט פאר אונדזער באוועגונג אינים הייליקן לאנד גאר א הערלעכן עתיד.

מיר גיבן דא די בריוו לויטן סדר ווי זיי זענען דערהאלטן געווארן.

א בית־יעקב־שול אין ירושלים.

ר״ח אייר איז פארגיקומען די ערעפנונג פון דער „בית יעקב״־שול אין ירושלים, אונטער דער לייטונג פון ה׳ הלל ליבערמאן. די שול גיפונט זיך אין א זייער פראכטפולן לאקאל פון 7 צימערן, צוליב דעם, וואס די למודים האבן זיך אנגיהויבן אין מיטן זמן, איז דערווייל די צאל קינדער נאך קליין, ביי דער ערעפנונג זענען גיוועזן איינגישריבן 50 קינדער (כ״י). –

אויך גיפונט זיך ביי דער שול א גן־ילדים. ס-איז גיוועלט גיווארן א ועד פון די נכבדי ירושלים, וועלכע פאראינטערעסירן זיך זייער מיטן קיום פון דער שול. די ה״ה הרב יעקב העניך סאנקעוויץ, צבי שצאראנסקי, הלל ליבערמאן, ברוך רבינוביץ, ד״ר שלעזינגערי ד״ר האפמאן, אברהם פיש, יצחק זאלצבערג, ה׳ וועקסלער, אברהם ראסעט און ה׳ א. פינעס, ווי אויך א ספעציעלער קאמיטעט פון די „נשי אגודת ישראל״, טוען זארגן פאר אלע הצטרכותן פון דער שול.

דינסטיק, מיטוואך און דאנערשטיק פ׳ בחוקותי האט די ירושלימער בית־יעקב קינדער באזוכט די תערוכה פון יריד המזרח אין תל־אביב צוזאמען מיט די לערערנס פון תל־אביבער „בית יעקב״ שול און אויך גלייכצייטיק באזוכט עטלעכע נאנטע מושבות ארום תל־אביב, דער ועד פון „נשי אגודת ישראל״ ווי אויך די „בנות אגודת ישראל״ האבן גיזארגט פארן אויפהאלט פון די קינדער און די לערערנס אין תל־אביב.

די אנטוויקלונג פון דער „בית־יעקב״ שול אין תל־אביב

די „בית־יעקב״ שול, וועלכע איז שוין טעטיק ביי אונדז זייט 7 חדשים איז איבערגיצויגן גיווארן אין א גרויסער פרעכטיקער דירה אין צענטרום פון דער שטאט, צוליב דער פארגרעסערונג פון דער צאל קינדער. לעצטנס איז אוועקגישטעלט גיווארן אין דער שפיץ פון דער הנהלה, דער לאנג יעריקער „בית־יעקב״ עסקן פון פוילן ה׳ מאיר שצאראנסקי, וואס א דאנק אים ווערט די שול גיפירט מיט א גיהעריקער ארדינונג און די סימפאטיע פון דער תל־אביבער באפעלקערונג וואקסט פון טאג צו טאג פאר דער שול. לעצטנס ווערט אויך די שול באזוכט פון פיל טוריסטן, וועלכע זענען גיקומען צום מזרח יריד פון תל־אביב, וועלכע טראגן ארויס די בעסטע מיינונג וועגן דער שול. ביז לעצטנס האבן נאך אפילו אונדזערע יידן גיזאגט, אז די „בית יעקב״ שול וועט נישט קענין אין תל־אביב עקזיסטירן, ווייל די עלטערן אין תל־אביב זענען ליידער נאך נישט גיקומען צו דער הכרה, אז מע.מוז די טעכטער אויך געבן אנ־עכט רעליגיעזע דערציאונג. אין די עיריה פון תל־אביב האט שוין פארזארגט אז זיי זאלן אלע קינדער אין זייערע שולן אריינציען, אבער א דאנק די שטארקע איבערגיגעבנקייט פון ה׳ מאיר שצאראנסקי מיט זיין מעכטיקע פראפאגאנדע דורך בראשורן, פלאקאטן און אנדערע פארשידינע מאטעריאלן וואס ווערט דורך אים וואכענטלעך ארויסגיגעבן וועגן „בית־יעקב״ רעיון, הייבן זיך פיל עלטערן אן צו באזינין אין דער וויכטיקייט פון דער דערציאונג פון זייערע טעכטער, און הגם וואס עס איז נישט יעצט די צייט פון איינשרייבונגען, דאך מעלדן זיך פיל עלטערן וועגן איינשרייבן זייערע קינדער אין דער „בית יעקב״ שול, טייל אויף יעצט און טייל שוין אויף דעם פרישן זמן הלימוד.

ס-איז צו האפן אז דער „בית יעקב״־גידאנק וועט זיך אויך זיין ארט גיפונין אין ברייטן מאסשטאב אין ארץ־ישראל. ווי א ייד וועט אויך קענין דערציען זיינע טעכטער אין גייסט פון דער יידישער תורה, אויף וואס מיר האבן שוין לאנג גיהאפט!

שבועות־פייערונגין

אין די שבועות־טעג איז אין ירושלים און אין תל־אביב פארגיקומען פארשידינע פאראנטשטאלטונגין פון „בנות״ און „נשי״. ס-זענין גיקומען צו די פאראנשטאלטונגין הונדערטער רעליגיעזע פרויען און מיידלעך. מיט רעפעראטן מעניגא דיומא זענין ארויסגיטרעטן ב״י לערערנס און בנות־פירערנס, און דער דערפאלג איז גיוועזן זייער גרויס.

שבועות אין דער לאדזשער בנות־מחנה

50 בנות־חברות זענין מיר זיך צוזאמין גיקומען פון פארשידינע שטעט מיט פארשידינע כאראקטערן און דיאלעקטן, אבער מיט איין הויכן ציל — מכשיר זיין זיך. און גרויס איז דער כוח פון דעם ציל, אז ס-האט גיווירקט צו א גוטן צוזאמיגלעבן, צו אזא הארמאנישקייט ווי מיר וואלטן זיך גיוועזן אלטע באקאנטע.

דער ציל פאראייניקט, ווייל די אידעע אליין איז דאך צו פאראייניקונג און די דאזיקע אידיליע ווערט פארשטארקט צעסענטירט דורך די אפטע, טעגלעכע לימודים פנן תנ״ך, מוסר, שיחות או״וו. אמת, מיר האבן תנ״ך אויך גילערנט אין־דער־היים: אבער דא פילן מיר ערשט דעם אמתן טעם פונים לימוד. מיר פילן ערשט זא, אז מיט יעדן לימוד און חידוש, מיט יעדן גידאנק און שמועס וואס מיר פארקריצן זיך אין אונדזער פנימיות, מאכן מיר דורך א צווייטע הכשרה, אפשר א פיל שווערער אחריותדיקע צו א גייסטיקער עליי. פאראלעל מיט די קערפערלעכע, שטארקער ווערט אונדזער דאנק פארן בורא עולם וואס האט אויסדערוויילט דורך זיין תורה, זיין פאלק און לאגד.

אומגידולדיק האבן זיך גיצויגן די ספירה־טעג, גיבענקט האבן מיר נאכן שבועות, נאכן יום־טוב פון קבלת התורה ווי מיר וועלן אויפסגיי, מיט באנייטע כוחות און מוט, ווידער נעמין, מקבל זיין אין אונדזער נשמה א נייעם קוואל פון אונדזער תורה. דערפרישן מיט זיין טוי, אונדזערע פארהאריוויטע מוחות, מיט זיין אור פאריאגן די גיריכטע פינצטערניש אין אונדזער גלות.

שבועות...

די צימערן וואו מ-הערט אומאויפהערלעך, די וואכידיקע גיקלאפעריי פון מאשינין, ביי וועלכן די חברות ארביטן זענין באצירט מיט גרינס, פרילינג איז אונדזער הכשרה גיווארן מיטאמאל. גרינס, גרינס און פרייד, מיט וועלכן ס-זענין באגאסן, די יום־טובדיק שמראלידיקע חברות.

קבלת התורה...

דא פילן מיר ערשט דעם טעם פון די לימודים, איז אונדזער פרייד גרעסער טיפער און אויפריכטיקער. יא, מיר פילן, אז דא האט מין דערהערט אונדזער בקשה... „והערב נא ד׳ אלקינו את תורתך בפינו״.

צום הייליקן שבועות האט אונדז דערפירט א שבת, וואס איז אייביק ביי אונדז אזוי פריידיק און מיט יענים הייליקן ערנצט פון זכור את יום השבת לקדשו — צו הייליקן.

מיר האבן זיך דערמאנט, אז די מצווה פון שבת איז דאך גיגעבן גיווארן פאר קבלת התורה און דער היינטיקער ערב שבועות, האט עס אזוי טיף סימבאליזירט.

דעם ערשטן טאג שבועות, האבן מיר מיט אונדזער גייסטיקער פירערין גימאכט א שפאציר אין פארק, ווי מיר האבן גיהאט א גוטע פארלעזונג און חברות־שמועס מיט דער באטייליקונג פון אלע חברות, וואס האט צוזאמין מיט די זון, וואס האט אונדז מיט זיין פרי־מארגן בליק אזוי ווארים באגריסט זייער גוט און באגייסטערט גיווירקט. מיר זענין צוריק גיגאנגין גידאוונ שחרית בצבור. נאכמיטיק האבן אונדז — א דאנק די איניציאטיוו פון ה׳ פרידנזאן, דער גרינדער פון אונדזער מחנה, באזוכט זייער ח׳ געסט ווי ר׳ דוד הערש זילבערשטיין דער באוואוסטער אלעשאנער רב הרב חדש, א גאסט פון ארץ־ישראל, דער קלעצקער ראש־הישיבה הרב מעלצער א. אנד.

ה׳ זילבערשטיין שטעלט פאר די געסט, וועלכע נעמין דאס ווארט, דער אלעשאנער רב דערמאנט די גרויסע אחריות־פולע אויפגאבע פון די "הכשרה־סטינס פארן יידישן פאלק, הרב מעלצער גיט אפ א לעבידיקן גרוס פון אונדזער היים — ארץ־ישראל, ער דערמאנט די אויפטוען פון די ארטאקסיע פארן ישוב־הארץ, נאך איידער די ציונים האבן עס מאנאפאלאזירט. ה׳ זילבערשטיין האלט די שלוס־רעדע אין הארציקע ווערטער וואונטשט ער דערפאלג.

דער באזוך האט א גרויסן רושם איבערגילאזט, מיר האבן שפעטער גיהאט פריי צוויי שעה אויף שפאצירן, אבער אונדזערע חברות האבן די פרייע צייט אויסגינוצט אויף לעזן פארשידינע בראשורן, וועלכע מיר האבן, און א דורכגישמועסט דאס איבערגילעבטע און גיהערטע.

דעם צווייטן טאג שבועות פרי האבן מיר גימאכט א שפאציר אין פארק „פאניאטאווסקי״, מיר האבן באטראכט די געטלעכע בריאה, און שטיל גיפליסטערט מיט טיפע פריידיקע נשמות „מה רבו מעשיך ה׳״.

נאכמיטיק זענין מיר גיוועזן פארבעטן ביי א בנות־פירערין, וואו מיר האבן גיהאט אנ־אמתן שמחת־יו״ט, מיט אזוי פיל פרייד און חדוה.

פארנאכט די זון לאזט זיך אראפ — דיביימער שאקלין זיך ערנצט, דאווגין צוזאמין מיט אונדז דעם לעצטן מנחה פון יו״ט. כמאריס רוקן זיך אן. פון וואכידיקייט פון גראקייט. אבער מיר זענין אנגיגורט מיט א שפור פון אור, מיט א קוואל פון הייליקער פרייד וואס וועט אונדז געבן כוח. קאנסעקווענטקייט און אויסדויער, אלע מכשולים אדורכצוברעכן בעזהי״ת.

המזכירה.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

פון וועסטער צו וועסטער

(בריוו, עצות, אָנווייזן און ענטפערס)

פירערן ר—ד אין ק.

ביי אונדזער „בנות" איז פאַראַן אַ תפארת-קאַמיסיע, צו דערהאַלטן די ריינקייט פון אונדזערע לאָקאַלן. אבער מיר אַרבּיטן אויך פאַרן אינערלעכן תפארת. מיר האָבן אָנגיהויבּן אַריינפירן רואיקייט אין אונדזער צוזאַמען-לעבן, נישט צו הויך שרייען אדער זינגען, וואָס זאָל גרילצן אין די אויערן, מיר האָבן גיזעען, אַז גיזאַנגען, דער אויסדרוק פון מענטשלעכן גיפיל איז נישט גוט אָרגאַניזירט, האָבן מיר גישאַפן אַ כאָר. מיר וועלן נאָך גיבּיטן אַריינבּעמען אין אונדזער תפארת-טעטיקייט.

גיפינן צו אַרבּיטן פאַר אַזאַ קאַמיסיע איז פאַראַן בּינוג. קודם כל אין די בּאַציאונגען בּין אדם לחברו. תפארת באַטייט נישט בּלויז „שיינקייט" נאָר אויך מוסטער-האַפטקייט. ווי איר אַליין באַמערקט אין אייער בּריוו „ס-זאָל זיין לשם ולתפארת ולתהלה", איז באמת צו דינין אַלס מוסטער די ערשטע אויפגאַבּע צו אויסאיידלען די באַציאונג. בּאַנעמונג בּין אדם לחברו. דער אלף פון דעם איז, ד י בּ ו ר. אויסאיידלען דאָס לשון נישט אויסדרוקן זיך מיט נישט קיין פּאַסיקע טערמינין. יעדעס וואָרט זאָל זיין בּערעכנט און האָבּן אויף זיך דעם יידישלעכן חן פון בּאַשיידנקייט. אַ ייד דאַרף צו בּערעכנין, אַז דער דיבּור איז דאָס איינציקע, וואָס דערהייבּט אים אַלץ מענטש מוז ער זיין פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן וואָרט ס-גישריבּינע ווי ס-גיזאָגטע. מאַניערן, איידעלע און פיינע בּאַנעמונג, גאַסט-פריינטלעכקייט פאַר אַנדערע, פאַר יחידות, גרופּין און בּנות-חברות וואָס בּאַזוכן אייך. יעדער שמועס דאַרף זיין ערנצט. ס-האָט דער חכם גיזאָגט. אויבּ ס-וואָרצי-לין גוטע מדות אין האַרץ, — שפּראָצן זיי דורכן מויל. דאָס וואָרט פּונים מענטש איז דער בּאַראָמעטער צו מעסטן זיין גייסטיקן און מענטשלעכן ביוואָ. אַ ייד דאַרף בּאַטראַכטן זיין וואָרט, אַלס די כלי פון זיין פּנימיות און טאַקע דערמיט אויסדרוקן זיין פּנימיות; זיין יידישלעכן גידאַנקין-גאַנג. דער רבּי ר' בּרוכל טייטשט כי פי ד דבר — מיין מויל רעט ג—טלעכקייט. נישט בּלויז גיזאַנג, נאָר אויך אַ וואָרט קאָן גרילצן אין אויערן פון אַ פיין פילנדיקן.

דאָס איז צייישן מענטש און מענטש אין די אַלטעגלעכע בּאַציאונג.

אבער ס-זענין נאָך פאַראַן אויפטון פון תפארת און אט: בּיים איינאָרדינין אוונטן צו זאָרגן אַז דאָס לאָקאַל זאָל מיט זיין עסטעטישקייט ווירקן דערציעריש און בּאַלערנין.

דעקאָראַציעס און פּלאַסטישע אויפשריפטן פאַרשטאַרקן דעם רושם.

מיר פאַרייניקן זיך מיט אייער אויסלאָז: „זאָל אונדזער „בּנות" זיין „לשם ולתהלה ולתפארת!"

פירערן שרה א—ם

מיר ווילן אונדזערע חברות אַבּיסל בּאַקענין, מיט פאַרשידינע אַקטועלע פּראָבּ-

לעמען פון הייגטיקן לעבּן. מיר ווילן אַז ס-זאָל אַלץ ווירקן דערציעריש און זיי עפּיס לערנין. בּליקנדיק אבער וואָס פאַר אַ גיזעלשאַפט סדאיז אונדזער דור און אין וואָס פאַר אַ פּראָבּלעמין ס-פאַראינטערעסירט זיי, ווייסן מיר בּאמת נישט אויף וואָס פאַר אַ אופן עס צו נעמין און בּאַהאַנדלין פאַר די חברות.

מיר פאַרשטיין גאַנץ גוט, אַז דאָס לעבּן פון אונדזער דור ווירקט זייער נישט גוט אין זיינע וויכטיקסטע און אינטערעסאַנטסטע פּראָבּלעמין ווירקן זייער נישט-דערציעריש און בּאַלערנד. אבער אפט, לערנט מען נישט בּלויז פון גוטן. מע קאָן אַ סך לערנין פּונים שלעכטן. אין דעם וואָס מע דערזעט די נעגאַטיווע זייטן פון שלעכטן קאָן מען וויסן ווי אַ פּצושאַצן די פּאָזיטיווקייט פון גוטן, דער וואָס לעבּט אין חשכות ווייס גישקט די וויכטיקייט פון אַ בּיסל זון, אַ בּיסל ליכט. דער בּעסטער אופן איז איינצואָרדינין שיחות מיט אַקטועלע טעמים. נעמט למשל דאָס טעמע „וואָס לערנט אונדז דייטשלאַנד" — בּיי אַזאַ שיחה קאָן מען פונאַנדערוויקלין אין די גאַנצע לענג די גישיכטע פון אַ קולטור-לאַנד, אַ מדינה וואָס האָט בּישפּילט די גרעסטע קולטור-ראָל אין דער וועלט און ווייל, ס-האָט נישט בּאַזירט אויף די איינציקע סובּרעניטעט פון מלכות שמים, פון אַזאַ הויכן כוח וואָס בּאַשטראָפט יעדע גיוואַלטאַט, וואָס פאָדערט מענטשלעכע און בּרודערלעכע בּאַציאונג בּין אדם לחבירו אַלס בּרואים פון בּאַשעפער, *האָט עס דערגרייכט צום אויפבּרויז פון די חיהשסטע אינסטינקטן, רחמנות-לאָזיקייט און אַזוי פיל שנאת-חנם. אבער פאַר אונדז יידן לערנט עס בּאַזונדערס גאָר אַ סך, זעענדיק ווי אונדזערע דייטשע „יאהודים" האָבּן מיט אַלע מיטלין גיפּרואווט פון זיך אָראָפּרייסן דעם נאָמין „ייד", גירופן זיך „דייטשן פון משהס גלייבּן". אין לשון און לבוש, מיט זייער גאַנצער חיצוניות נישט אונטערשיידט זיך פון די אמתע גיבּוירינע דייטשן און דאָך —

דערמאָנט מען זיי און לידער אויף אַ זייער נישט דעליקאַטן אופן, דאָס וואָס זיי האָבּן פאַרפעלט— און כמעט — פאַרגעסן.

אַזאַ שיחה קאָן האָבּן דעם ציל צו ווייזן די פאָלגן פון אַ ג—טלאָזע קולטור, די קאָנסעקווענצן פון אייגינער מענטשלעכער מאַכט פון „כחי ועוצם ידי" — און ס-קאָן לערנין — אַז מיר טאָרן נישט פאַרגעסן, ווער, וואָס מיר זענין, אַז מיר מוזן אָפּהיטן אונדזער אָריגינאַליטעט מיט דער גאַנצער שאַרפקייט. און אויבּ מיר וועלן דערין פאַרגעסן, האָט השם יתבּרך בּינוג וועגן ווי אַזוי צו דערמאַנין. מיר מוזן זיין גיצייכנט אַלס ריין אין אונדזער לשון. לבוש און נאָמין, נישט בּלויז האָבּן „יידיש האַרץ" נאָר אַ יידישן גוף, אַ יידישע פּאַרים.

אַזאַ שיחה קאָן דינין אַלס מוסטער פאַר אַ סך ענלעכע, גינומין פון לעבּן. אָנצואווייזן אויף די נישט-גוטע זייטן פון אַנ-אַסימילירט לעבּן, פרעמדע השקפות און דערווייטערט פון אמתער יידישקייט

רחל ק—ן און י.

זומער איז די אַרבּיט שוואַך, מע פאַרט אויף זומער-וואוינוגין און די חברות וואָס פאַרבּלייבּן קאָנין נישט פאַרבּרענגין אין לאָקאַל צוליבּ די הייסע טעג, ס-איז אַנ-אויסערגיוויינלעך שווערע אויפגאַבּע די אַרבּיט אין זומער.

ס-וואונדערט אונדז וואָס איר, אַ בּאַוואוסטזיניקע פירערן זאָגט אַזוי, אויבּ ס-איז זומער קאָן מען דאָך אַרבּיטן אויף אַנ-אַנדערן אופן און מיט נאָך מיין דערפאָלג.

אויפן ערשטן אָרט אויספלוגן- די אויספלוגן קאָנין גימאַכט ווערן אין שטילע, רואיקע געגנטן וואו מע קאָן האַלטן אַ שיחה, אַ פאַרלעזונג אונטערן פרייען הימל, בּאַזונדערס פאַרטאָג ווען ס-איז קיל און פריש קאָן מען בּאַשטימען אַ פּאַסיק אָרט וואו מע זאָל זיך צוזאַמין קומין און דאָרטן אָפּהאַלטן שעורים. זומער אַליין קאָן שוין אַ סך לערנין, מע קאָן בּאַטראַכטן דאָס בּליען. דאָס וואַקסן פון פאַרשידינע פרוכטן און בּלומין, מע קאָן בּעסער פאַרטיפן זיך אין די בריאה אַלס די ווערק פון השם. אין אַזעלכע בּאַדינגונגין איז זייער פּאַסיק אַדורכצואַרבּיטן אַזעלכע קאַפּיטלעך תהילים ווי „בּרכי נפשי" „השמים מספרים" צו לייענין עטליכע קאַפּיטלין (פון די ערשטע) פון די 19 בּריוו וואו ס-ווערט גירעט וועגן די נאַטור אַלס מיטל צו די דערקענונג פון ג—ט, פאַראַן אויך אין זשורנאַלן פאַרשידענע מאמרים וואָס זיי זענין פּאַסיק אַדורכצולייענין. גרויסע יידן פלעגן אַרויסגיין אין די פעלדער און ערשט דאָרטן, ווייט פון שטאָטישן טומל און זיינע קאָפּ-פאַרדרייענישן, פאַרטיפן זיך די פאַרטיפונגין אין דער תורה. אין הייליקע און ערנצטע מחשבות.

דאַן שאַפן זומער-קאָלאָניעס און האַלבּ-קאָלאָניעס פאַר בּנות, דאָ וואו ס-איז מעגלעך איז עס פון ערשט-ראַנגיקער בּאַדייטונג, ס-קאָנין זיך פאַראייניקן עטלעכע שכנותדיקע שטעט און גימיינזאַם עס איינאָרדנין. אבער דאָ מוז מען מיטנעמין אַ גוטע דערציערין, אַ פּאַסיקע פירערין, וואָס זאָל דורך די צייט געבּן די חברות פאַרשאַפן זיי אַנ-עונג רוחני מיט די אָפטע פאַראַנשטאַלטונגין און קאָלעקטיווע מסיבּות. בּיי יעדער סעודה קאָן עפּיס אַדורכגיאַרבּיט אדער אַדורכגישמועסט ווערן און [illegible], האָבּנדיק דעם אָפטן קאָנטאַקט מיט די חברות, צוזאַמין אַדורכפירן אַלע אָרגאַניזאַציאָנעלע אַקציעס. בּיי אַזאַ אַרבּיט, מיינין מיר קאָן נישט זומער אָפּגישוואַכט ווערן, נאָר להיפוך נאָך ס-טאָפּלט פאַרשטאַרקט ווערן.

פרל. ח. פ—ץ אין י.

מיר ווילן איינאָרדינין ראש-חודש אוונטן, מיר האָבּן אבער נישט וואו צו נעמין מאַטעריאַל און בּכלל ווי אַזוי עס איינצואָרדינין. בּיז הייגט האָבּן מיר אויף אַזאַ אוונט גינומין אַמאָל פון דעם, אַ צווייט מאָל פון אַנ-אַנדערן, אבער מיר פילן, אַז ס-איז נישט אַרויסגיקומין אַזוי ווי מיר האָבּן גיוואָלט. ס-איז גיוועזן אַ פּשוטע פאַרלעזונג אבער נישט אוונט און דאָס, וואָס מע מיינט מיט אַזאַ פאַראַנשטאַלטונג.

ס-פאַרשטייט זיך, אַז מיט אַדורכאַרבּיטן איין מאמר מאַכט עס נישט דעם רושם, וואָס אַנ-אוונט דאַרף אַרויסצורופן.

דאָס פּראָגראַם פון אַנ-אוונט דאַרף בּאַשטיין פון אַ סך פאַרשידן-אַרטיקע מאַטעריאַלן, אבער וואָס זאָלן שטרעבּן צו איין פּונקט, דעם ציל פון אוונט. למשל מיר אָרדנין איין אַנ-אוונט גיווידמיט אַרץ ישראל, אַזאַ אוונט מוז זיין צוזאַמינגישטעלט פון לידער וועגן אַרץ ישראל, וואָס זאָלן רעציטירט ווערן דורך דערצו פּאַסיקע

חבירות. אַדורכאַרבּיטן אַ קאַפּיטל פון נ"ך וועגן משיח אדער אחרית הימים (פּאַסיק דערצו „ישעי'") דאַן אַ רעפעראַט וועגן אונדזער בּאַציאונג צו אַרץ ישראל (אַזאַ רעפעראַט דאַרף און קאָן גוט אויסגיאַרבּיט ווערן דורך די בּראָשור פון יעקב לאַנדוי, אונטער דעם זעלבּן נאָמין מנורה-פאַרלאַג) אדער פון די בּראָשורן „וואָס וויל אגודת ישראל" „די רעליגיעזע יידן אין אַרץ ישראל"—הרב לאַמשטיין און פיל מאמרים אין די זשורנאַלן-קאַמפּלעטן וואו ס-ווערט אומצאָליקע מאָל בּאַהאַנדלט דאָס פּראָבּלעם פון אגודה-אויטאָריטעטן. גיזאַנג דאַרף פאַרנעמין אין אַלע אוונטן אַ פּאַסיק אָרט, פאַרשידינע לידער וועגן אַרץ ישראל וואָס ווירקן מיט זייער יידישן תוכן און רעליגיעזיטעט.

וויכטיק איז אויך צו נעמין אויף אַנ-אוונט, דאָס לעבּן און שאַפן פון אַ בּאַוואוסטן יידישן גאון און אויטאָריטעט. די לידער דאַרפן זיין צוגיפּאַסט צו זיין גידאַנקין-גאַנג וועגן תורה, יהדות וכדומה, אויך נעמין זיין לעבּנס-בּיאָגראַפיע פראַגמענטן—ווי ווייט מעגלעך—פון זיינע חיבּורים וואָס מיר טרעפן אַ סך אַזעלכע אין זשורנאַלן. אַזאַ אוונט אַ חוץ זיין תוכן בּאַקענט די חבירות מיטן לעבּן פון אונדזערע גרויסע יידן, אפילו פון ערשט נישט לאַנגין עבר, און זייערע לייסטונגין און שיטות. ס-איז אַ פאַקט אַז אַ גרויסער טייל חברות ווייסן בּכלל נישט וועגן לעבּן פון גאָר גרויסע יידן, וואָס שפּילן אַ בּאַדייטנדיקע ראָלע מיט זייער שאַפן. דער צ. ס. אַרבּיט אויס אַנ-איינהייטלעכן פּלאַן פון אַזעלכע אוונטן מיט די גיהעריקע אָנווייזן. און בּיז דאַן איז אויך פאַראַן בּינוג מאַטעריאַל.

פרל. ש. ב—א אין א.

דער בּתי'-פאַרבּאַנד ציילט ב"ה אַ גרויסע צאָל חברות, אבער מיר ווייסן נישט ווי אַזוי צו פירן מיט זיי, פרייע צייט האָבּן זיי ווייניק, לערנינדיק אין דער פּאָוושעכנער שול און אין „בּית יעקב". אוונט זענין מיר, די בּנות-טעטיק, מיר ווייסן אבער אויך נישט ווי אַזוי און וואָס זיי צו געבּן.

מיר בּאַטראַכטן בּתי' אַלץ דער יונגערער אוואַנגאַרד פון „בּנות", און דאַרף זיך בּאמת רעקרוטירן פון בּ"י שילערנס, דען נאָר אַזעלכע קאָנין דערצויגן ווערן אַלס אידעאַלע בּנותקיס. אין וואָס זאָל בּאַשטיין זייער טעטיקייט איז זייער פאַרשטענדלעך, ווען מיר וועלן אָננעמין דעם כלל אַז בּתי' דאַרף צו פירן די זעלבּע טעטיקייט ווי „בּנות" נאָר אין אַ מיניאַטור-פאָרים, צוגיפּאַסט לויט זייערע יאָרן און ביוואָ.

פון יעדער בּתי'-גרופּע דאַרף מען אויסקלייבּן די פּעאיקסטע און טאַלאַנטירטסטע, שאַפן פון זיי אַ פּרעלעגענטן-גרופּע און זיי זאָלן, אונטער די השגחה פון לערערן אדער בּנות, אָנפירן מיט די בּתי'-טעטיקייט, ס-איז זייער גיוואונטשן פאַר זיי פאַרצולייענין בּעלעטריסטישע דערציילונגין פון אונדזערע שריפטשטעלער. זאָגן זיי דעם מוסר-השכל פון די דערציילונגין. אַדורכאַרבּיטן מיט זיי בּיאָגראַפיעס פון גאונים און צוביגדן צו דער אָרגאַניזאַציע דורך פאַרשידינע מסיבּות, ווי קאָלעקטיווע שלש סעודות, אַנטוויקלען בּיי זיי דעם חוש פאַר כלל-אַרבּיט. מיט איין וואָרט: פאַרבּרייטן זיי אַלס פּעאיקע און אַקטיווע בּנות-חברות. פאַר בּתי'-גרופּן קאָן האָבּן אַ גאָר גרויסע בּאַדייטונג, גימיינזאַמע שפּאַצירן. בּיי וועלכן ס-קאָנין אַדורכגישמועסט ווערן אַלע ענינים, און אַ שיחה וועגן אַנ-אָרגאַניזאַציאָנעלן אדער קולטורעלן פּראָבּלעם.

פאַר בּתי' דאַרף נישט אַדורכגילאָזט ווערן קיי[illegible]

הודפס מתוך הארכיון היהודי

אין יומא דפגרא, אז ס-זאָל נישט עפּיס פאַר זיי אויסגעאַרדנט ווערן.

דאָס איז בנוגע די פליכטן פון בנות צו בתי׳. די מתיטסקס דאַרפן באַטראַכטן די „בנות" אויף זייערע עלטערע שוועסטער און—אויב ביי בנות איז דיסציפּלין אַן-עיקר אין די טעטיקייט, איז עס ביי בתי׳—אַן-עיקר העקרים. בתי׳ מוז האָבן דעם פאַרטרויען צו זייערע פירערנס און לע־רערנס, אונטערהאַלטן זיך זייערע פאַראָרדינונגען און נאָר דורך אַנערקענען די לערערן אַלס העכסטע אויטאָריטעט אין דעם פּרט, מעט אויסגימיטן ווערן די אַלע קליינלעכע סכסוכים וועגן וועלכע פרוי שעניגער באַרירט אינים הייגטיקן זשורנאַל מיט אַזוי פיל צער.

אַלנפאַלס דאַרף מען זיך נישט צו שטרענג באַגיין מיט בתי׳ נישט אָנוואַרפן שווערע התחייבותן אויף זיי, גלייכשטעלן ווי ווייט מעגלעך אויף די בנות-פירערונגען און אונטן, אויסצוהערן זיי און אזוי אַרום, דורכן שאַפן אַ געזונזייטיקע האַרמאָניע וועט עס זיי געבן מוט און פאַרשטאַרקן זייער צוגעבונדנקייט צו אונדזער רעיון.

באַזונדערס דאַרף פייערלעך איינגיאָרדנט ווערן דער אַקט פון אַריבערגיין פון בתי׳ און בנות, ביי די באַטייליקונג פון ביידע שוועסטער-אָרגאַניזאַציעס. אַזאַ פייערונג דאַרף טראָגן דעם כאַראַקטער פון מאַכן אַ חשבון הנפש פון די אויפטון אין בתי׳ און די אויפגאַבע זייערע, אַלס חברות פון בנות.

פרל. ח. ש—ם און ט.

מיר אָרדנין איין יעדע וואָך סדרה־פאַר-טראָגן, אָדער זיי זענען נישט שיין אויסגיפאַלן האָט מען זיי דורכגילאָזט, מיר דאַרפן באמת עפּיס אַן-עצה ווי אַזוי אַ סדרה-פאַרטראָג זאָל גיהאַלטן ווערן אַזוי אַז ס-זאָל נישט לאַנגווייליקן, קיין ספרים פון וואַניט צו שעפּן מאַטעריאַל האָבן מיר דאָך נישט.

אַ סדרה-פאַרטראָג מוז נישט גינומען ווערן פון די גאַנצע סדרה, נאָר אַ פראַגמענט אָדער פּסוק וואָס זאָל גינומען ווערן אַלס מאָטאָ.

מיר וועלן נעמען עטליכע סדרות אַלס מוסטער. בהעלותך: דער ענין פון מתאוננים, נעמט מען אַלס מאָטאָ דעם פּסוק: (במדבר י״א—כ״ט) היד ה׳ תקצר, דאָ קאָן באַהאַנדלט ווערן די מדה פון הסתפקות, דאָס באַשיידנקייט. דאָס נישט וועלן צופיל און איינאייגנים די מדה פון בטחון. ספּעציעל דאַרף אַקצענטירט ווערן אונדזער קאַמף מיט לוקסוס און מאָדע, וואָס ברענגט צו מחלוקתן, אומצופרידנקייט און לבסוף צו כפירה חלילה אין השגחה פּרטית.

שלח: דער ענין מרגלים איז אַן-אומדערשעפּלעכע טעמע פאַר רעפעראַטן. באַרירנדיק דעם ענין מרגלים דאַרף אַקצענטירט ווערן די מדה פון לשון הרע און זיינע שעדלעכע פאָלגן וואָס האָבן גיפירט צו חורבן בית המקדש.

ס-קאָן אויך גינומען ווערן אַלס מאָטאָ דער פּסוק (יד—ז. ט.) טובה הארץ מאד, אך בד׳ אל תמרודו און דערביי באַהאַנדלען אונדזער שטעלונג צו ארץ ישראל וואָס באַזירט נישט אויף זיין מאַטעריעלן וואָרל, נאָר אין זיין גייסטיקן פאַרנעם, אָרץ איז פאַר אונדז דאָן גוט ווען דאָרטן איז נישט קיין נעסט פון ג—טלעכע מרידות און אונדזער שטרעבן איז טאַקי צוריקצוגעבן ירושלים די אַמאָליקע קדושה.

קרח: די נישט גיוונטשע פאָלגן פון מחלוקת און דיסציפּלין-לאָזיקייט. דאָס מסירת נפש פון די אמתע די יידישע מנהיגים ווי משה אהרן וועלכע האָבן פאַר זיי תפילה-גיטון און ווי ווייט מעגלעך איינגישטילט דעם צאָרן פון כביכול.

מיר נעמען דאָ אַ מוסטער אָבער אין יעדע סדרה זענען פאַראַן אַ נישט-דערגרינטעווער קוואַל פון פּראָבלעמען וואָס זייערע אָפּהאַנדלונגען זענען אינטערעסאַנט און באַלערנט, מע דאַרף נאָר צו זוכן יגעתי—ומצאתי. אין אונדזער זשורנאַל דריקן זיך תורה-ווערטער פון גדולי ישראל מיט אַ באַלערנדיקן תוכן, זיי דאַרפן אדורכגיאַרביט און אדורכגישמיסט ווערן וואָס אַ חוץ זייער לימוד, גיבן זיי די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיט דעם גידאַנקען-גאַנג פון די גדולים וואָס ווערט זייער גולט אויסגידריקט אין זייערע ווערטער.

וויפל ס-איז באמת נישטאָ קיין מאַטעריאַל אין יידיש, קען פאַרט די וואָס האָט אַ חוש זיך באַנוצן דערצו ווי חומשים מיטן „בית יהודה", „צאינה וראינה" א״אוו.

לאה א—ל:

צו איז פאַראַן ספרים פון די אַלטע יידיש ליטעראַטור, וועלכע זאָלן אונדז צונוץ קומען אין אונדזער דערציערישער טעטיקייט? מיר זענען אָרים אין אַ יידישע מוסר און מדות ליטעראַטור און דאָס איז איינס פון די גרעסטע חסרונות ביי אונדז.

יאָ, מיר וועלן אייך אָנווייזן אייניקע ספרים וואָס זענען איינאייגנים מיט זייער לשון קודשדיקע אָריגינאַל, אויך איבערגיזעצט אין יידיש.

מנורת המאור. דאָס איז אַן-אַלט פאַרצייטיש ספר פון אַ ראשון, ס-איז דאָרט פאַראַן אַן-אוצר פון מאמרי חז״ל: וועגן מוסר און מדות, באַלד אינים ערשטן „נר" (אַזוי ווערן דאָרטן גירופן די אָפּטיילונגען) ווערט באַהאַנדלט דאָס פּראָבלעם פון לוקסוס און דאָס יאָגן זיך נאָך „מותרות". (איבעריקייטן) און אַזוי איז דאָס גאַנצע ספר אַדורכגידרינגען מיט די איינציקע כוונה, אויסצואיידלען דעם ליינער. באַקענען אים מיט די מדות פון אונדזערע חכמים און זייערע ווערטער.

חובת הלבבות אַ טיף פילאָזאָפיש ספר ווי און עטלעכע „שערים" ווערט באַהאַנדלט פראַגן פיל מדות. די באַציאונגען פון מענטש צו מענטש ווערן דאָרט באַהאַנדלט מיט אַ טיפן חוש און פּסיכאָלאָגישן קוק. מיר מיינען אַז אונדזערע לערערינס און פירערנס דאַרפן זיך פאַרשאַפן די דערמאָנטע ספרים. אָפּט ציטירן פון זיי פראַגמענטן-ווייז אַדורכשמועסן און אַדורכאַרביטן זיי. פאַר זיי אַליין וועט עס זיין אַן-אונדערשעפּליך-קוואַל פון מאַטעריאַל אויף זייערע אַלע לעקציעס, דורך באַקענען זיך כמעט מיט אַלע מאמרי און מעשיות פון תלמוד בנוגע מוסר און מדות.

מיר פילן דעם מאַנגל אין אַזאַ ליטעראַטור. דער צ. ס. האָט אין זיין אַרבעטס-פּלאַן אויך אַרויסצוגעבן איבערזעצונגען פון אַזעלכע אַרט ספרים, דערווייל דאַרפן זיך אונדזערע פירערנס באַנוצן מיט די דערמאָנטע און אַזוי אַרום קאָנען בשלימות דערפילן זייער דערציערישן חוב. הגם די דאָזיקע ספרים זענען נישריבן אין אַלטן עברי-טייטש, קען מען אָבער פון דאָרטן די גינעטקייט און גישיקטער אָריענטאַציע, אַ סך נאָר אַ סך אַרויסבאַקומען שטאָף פאַר שעורים און שמועכן.

בריוו צו אַ חברטע*)

ערשטער בריוו

ליבע חברטע!

דיין בריוו האָב איך דערהאַלטן. ווער איז עס גיווען דער שלעכטער מענטש, וואָס האָט דיר איבערגיגעבן, אַז איך בין געוואָרן אַ בית-יעקבטע, און שוין נישט פון היינט און נישט פון נעכטן—אַ זאַך, וואָס האָט דיר פאַרשאַפט אַזוי פיל עגמת-נפש, ווי עס פּאַסט פאַר אַ „פּאַסטעמפּאָוער" חברטע, וואָס איז מיט עטלעכע יאָר עלטער און איז באַזאָרגט צוליב דער אָפּגישטאַנענקייט פון איר יינגערער חברטע...

דו שרייבסט מיר [...] דעם גרויסן רעּבעסאַנס, וואָס איז אַנטשטאַנען דאָרט, ביי אייך אין שטעטל, וועגן קולטור און ציוויליזאַציע און וועגן דער באַוואָסטזיניקער „פּאַסטעמפּאָיער" יוגנט. דו דערציילסט מיר וועגן דער לינקער אָרגאַניזאַציע „איקס", פון וועלכער דו ביסט אַרויסגיטרעטן, און וועגן דער נאָך לינקערער אָרגאַניזאַציע „איגרעק", אין וועלכער דו ביסט אַריינגיטרעטן, און נאָך און נאָך גאָר „חאָזשנע" זאַכן... און גאָר צום סוף, כּדי מיך גוט איבערצושרעקן גיסטו מיר אַ גישריי אַריין אין די אויערן: „וואו איז דאָס צוואַנציקסטע יאָר-הונדערט?! גיוואַלט, מיר לעבן דאָך עפּיס אין צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט!"

ליבע חברטע! דו וועסט מיר אַנטשולדיקן, ווען איך, דיין יינגערע חברטע, וועל דיר זאָגן, אַז דיין בריוו האָט ביי מיר אַרויסגירופן אַ שמייכל. עס זענען מיר גוט באַקאַנט די קליין-שטעטלדיקע „פריי־דענקער" מיט זייער „פּאַסטעמפּ" און פריידענקערישקייט. פון דעסטוועגן איז אייער „קעלבערנע" התפעלות פאַרן צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט פאַר מיר גיווען פּשוט אַן־איבעראַשונג, און ווען דער פאַקט וואָלט נישט גיווען אַזאַ ערנצטער וואָלט מען גיהאַט גאָר אַ גוטע גילעגנהייט צו האַלטן זיך פאַר די זייטן פון גילעכטער...

איך זע דיין פאַרוואונדערונג און דיין גרימאַסע אויפן פּנים, מיין ליבע „חברטע פון צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט!" אָבער זאָג מיר נאָר, וואָס איז דען דער מער מיטן צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט? וואָס שרייסטו אַזוי גיוואַלט? וואָס פאַרע גליקן האָט ער גיבראַכט? וואָסער ליכטיקייט האָט ער פאַרשפּרייט אויף דער וועלט? וואָסער אמת? וואָסערע שיינע אידעאַלן?

אַך, פאַרדאָן! איך האָב שיר נישט פאַרגעסן איין „גרויסע" זאַך... איך מיין דאָ די גרויסע וועלט-מלחמה, וואָס איז אויסגיבראָכן אין פערצנטן יאָר פונים „ליכטיקן" צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט. דאָס איז טאַקע נישט קיין קליין גליק! מיליאָנען מענטשלעכע לעבנס... יתומים און אלמנות, חרוב גיוואָרענע לענדער, פייער, טויט און פאַרניכטונג... און נאָך עפּיס האָב איך שיר נישט פאַרגעסן, נאָך איין „גרויסע מתנה" פונים צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט — דעם היטלעריזם! אַך, וואָסער הערלעכע מתנה! אמתע ציוויליזאַציע!..

אויב דו ווילסט וויסן, חברטע מיינע, איז גראָד דאָס צוואַנציקסטע יאָר-הונדערט דאָס אומגליקלעכסטע און דאָס פינצטערסטע, ווייל אין דעם יאָר-הונדערט איז די מענטשהייט צוריק גיגאַנגען צו איר באַרבאַרישער ווילדקייט און די קולטור און ציוויליזאַציע זענען נאָר אויסגינוצט גיוואָרן צו ברענגען אויף דער וועלט פינצטערניש, טויט און פאַרניכטונג...

אויב דאָס הייסט ביי דיר רענעסאַנס, אויב דאָס הייסט ביי דיר פּראָגרעס — וויל איך נישט אַזאַ פּראָגרעס. איך וויל אים גאָר נישט קענען און איך וויל נישט זיין „קולטורעל"...

מאַכן מיר דעם דאָזיקן חשבון און מיר גיבן נאָך צו די גרויסע גליקן פון אייערע פּאַרטייען און פּאַרטיי-פּראָגראַמען וואָס באַמיען זיך צו פאַרשוועכן יעדע הייליקייט, און אויסצואוואָרצלען יעדן גלויבן, מוזן מיר קומען צום אויספיר, אַז דאָס צוואַנציקסטע יאָר-הונדערט האָט גיבראַכט אויף דער וועלט מער שלעכטס ווי גוטס, מער פינצטערניש ווי ליכטיקייט.

און מיר, קינדער פונים אייביקן יידישן פאָלק, מיר, וואָס האָבן אָנגיצונדן אין דער וועלט דאָס ליכט פון ג—טלעכקייט און פון נביאישע אידעאַלן, מיר טאָרן זיך נישט לאָזן פירן פון די דאָזיקע אַלע פאַרפיר-ליכטלעך פונים צוואַנציקסטן יאָר-הונדערט. פאַרקערט, מיר מוזן איצט גיין אין די שטעט און שטעטלעך און אָנצינדן דאָס ג—טלעכע ליכט און פאַרשפּרייטן דעם נביאישן אמת צווישן דער יידישער יוגנט.

„בית יעקב לכו ונלכה באור ה׳!" דאָרט, וואו ס־איז דאָס ג—טלעכקייט, דאָרט איז דאָס ליכטיקייט, דאָרט איז דאָס לעבן — און דעם דאָזיקן וועג, דעם וועג פון לעבן, האָבן מיר אויסגיקליבן.

וועסט מיר אַנטשולדיקן, ליבע חברטע, ווען איך וועל דיר זאָגן, אַז מיך פערזענלעך וועלן אַזעלכע בריוו נישט אָפּשרעקן. איך בין טיף איבערצייגט אינים ג—טלעכן אמת און איך גלייב, אַז די קליינע מחנה פרומע יידן וועלן פאַרבלייבן און אייביק עקזיסטירן אין זייער שטאַנדהאַפטיקייט, אַזוי ווי דער ברענענדיקער „סנה", וואָס האָט זיך באַוויזן פאַר משהן: ער האָט גיברענט און גיברענט — און נישט פאַרברענט גיוואָרן. זיי אויך נישט בייז אויף מיר, וואָס איך, דיין יינגערע חברטע „אַ בית-יעקבטע שוין נישט פון היינט און נישט פון נעכטן", בין אַנשטאָט צו זיין דיין שילערן, גיוואָרן דיין לערערן און וועגווייזערן...

זיי מיר גיזונט. איך דערוואַרט דיין ענטפער.

דיין חברטע

ברכה צוקער

*) די שרייבערן פון די דאָזיקע בריוו, וואָס מיר הייבן-אָן דרוקן אין אונדזער זשורנאַל, איז אַ תלמידה פון דער פערטער גים-קלאַס אין לאָדזשער „בית יעקב". (רעד.).

ארכיון אסופות
הארכיון היהודי

ווירכטיקע עקזעקוטיוו־זיצונג פון בנות אגודת ישראל אין לאדזש

באריכט פאר די לעצטע דריי חדשים. — א לעבעדיקער גרוס פון ארץ־ישראל — גרינדונג פון נייע בנות־מחנות אדער ארביטס־פונקטן — בנות־היימין אין ארץ־ישראל — פראפאגאנדע־טורנעע — א פאלקס־ספר פאר דער יידישער טאכטער — אבליגאטארישער חוב צו פארשפרייטן דאס בית־יעקב־זשורנאל.

זונטיק פ׳ שלח איז אין לאדזש פארגיקומין א דרינגענדע זיצונג פון דער בנות־עקזעקוטיוו, אין וועלכע ס׳האבן זיך אויך באטייליקט די פירער פון דער וועלט־אגודה, דר. דייטשלענדער, אהרן נידמאן און א. גוגענהיים.

די זיצונג עפנט ה׳ פרידנזאן, וועלכער גיט אפ א קורצן באריכט פון דער ארביט במשך די לעצטע דריי חדשים. פונים באריכט איז צו זעען, אז די ארביט פון צ. ס. האט זיך במשך דער לעצטער צייט שטארק פארברייטערט און ס׳קומין כסדר ארויף אויפן סדר־היום נייע פראגן און אקטועלע פראבלעמין, וואס פאדערן א סך ארביט און פיל כוחות זיי צו קענין פארענטפערן.

ד״ר דייטשלענדער גיט דאן אפ א לעבעדיקן גרוס פון ארץ־ישראל וואו ער איז גיוועזן מיט א פאר חדשים צוריק. ער פארזיכערט, אז ס׳זענין דא אויסזיכטן פאר אנטוויקלונג פון אונדזער באוועגונג אינים הייליקן לאנד. מע דארף נאר — זאגט ער — קלויבן, דאס מענטשן־מאטעריאל, וואס זאל עולה זיין. ד״ר דייטשלענדער שלאגט פאר, אז די בנות־צענטראלע זאל פאדערן פון קרן־הישוב דירעקטאריום: 1) גרינדן בנות־היימין אין תל־אביב, חיפה און ירושלים. 2) ס׳זאל באשטימט ווערן פון יעדן שעדיול א גיוויסע צאל פרויען־סערטיפיקאטן פאר „בנות״ וואס האבן גיענדיקט די הכשרה. צום סוף רעט אויך ארום ד״ר דייטשלענדער די נייטיקייט פון שאפן תיכף א פאנד פארן ב״י סעמינאר, די תלמידות זאלן קענין אויף אייניקע חדשים פארן אויף זומער־וואוינונג.

פרל. גראספעלד (קראקע) ווארנט שטארק בנוגע דער עלי׳ פון בנות־מיידלעך קיין ארץ־ישראל. מע דארף זיין זייער פארזיכטיק, מיט דעם ענין. מע מוז פריער האבן די זיכערקייט, אז די מיידלעך וואס וועלן עולה זיין, זיי זאלן דארטן בלייבן אונדזער און פעסט אין יידישקייט. בפרט טאר נישט גישעען דאס צוטיילן פרויען־סערטיפיקאטן אן דער הסכמה מצד דער לייטונג פון דער בנות־באוועגונג. עס איז אונדזער חוב צו ארביטן שטארק פארן „קרן הישוב״ און די לייטונג פון „קרן הישוב״ מוז אויף זיך האבן דעם חוב קודם צו זארגן פאר די רעליגיעזע מיידלעך וועלכע גיפינין זיך אין א״י.

פרוי קאן (לאדזש) האלט, אז די בנות־לייטונג מוז אנווענדן אלע כוחות פאר דער עלי׳ פון „בנות״ קיין ארץ־ישראל אינים זעלבן זין רעדן אויך פ. ל. ווייץ (קאליש), פרל. שטאקהאמער (כרוביעשאוו) פרל. געלבלום (זד. וואלע) און די פירערן פון דער לאדזשער מחנה פרל. זאנדער. דאן קומט פאר א לענגערע אויסשעפלעכע דיסקוסיע וועגן דער גרינדונג פון נייע מחנות. פרל. גראספעלד און אנדערע פארטרעטן דעם שטאנדפונקט, אז לע״ע זאלן קיין נייע הכשרות פאר בנות נישט גישאפן ווערן, כדי דערנאך נישט ארויסצורופן קיין אנטוישונג, ווייל די וואס פארן אויף הכשרה מיינין, אז זיי וועלן באלד באקומין סערטיפיקאטן און דאס איז דאך נישט פון די לייכטע זאכן, איז גלייכער קיין נייע הכשרות דערווייל נישט צו גרינדן. דאגעגן זאלן גישאפן ווערן ארביטס־פונקטן אום צו לינדערן די נויט און ארביטסלאזיקייט פון די יידישע מיידלעך.

פרל. שלענצקא (לאדזש) זאגט זיך ארויס אז די ארביטס־פונקטן זאלן ווערן אוועקגישטעלט אויף קאפעראטיווע און קאלעקטיווע יסודות. זי זאגט אויך, אז אין די שוין עקזיסטירנדע הכשרות פון „בנות״ זאל ווערן דאס מענטשן־מאטעריאל גוט קאריגירט און נישט מע זאל סתם חברות אננעמין אויף הכשרה, נאר עס דארפן זיין די גיקליבנסטע אין וויסן און יידישקייט.

דערנאך ווערט אויך ארומגירעט די פראגע פון ארגאניזירן תיכף א פראפאגאנדע־טור אין א ריי פונקטן פון לאנד און אויפפאדערן די בנות־פירערנס צו שטעלן זיך אין דינסט פון דעם וויכטיקן טור. עס ווערט אויך דורכגיפירט א גרינטלעכע דיסקוסיע וועגן ליטעראטור און פרעסע און וועגן ארויסגעבן א פאפולער יהדות־ספר פאר דער יידישער פרוי.

ה׳ פרידנזאן איז מודיע, אז די ארביט איז שוין אנגיהויבן גיווארן, ה׳ ראגאווי האט איבערנומין דאס ספר „מנורת המאור״ איבערצוזעצן אין א פאפולערן יידיש און דער פארלאג „בית יעקב״ וועט דאס גרויסע ספר ארויסגעבן אין 12 העפטן, צו 5 בויגן א העפט. באזונדער ווערט נאך גיטאדלט די אלע ארגאניזאציעס, וואס פארשפרייטן נישט דאס בית־יעקב־זשורנאל און עס ווערט באשלאסן וועגן זיי אנצונעמין די שטרענגסטע מיטלין.

אין דער דיסקוסיע באטייליקן זיך נאך די ח״ח: נ. בערלינער, א. גודמאן, א. נונענהיים און ל. הורוויץ.

עס ווערט אויך גינומען צו קענטיניש די דערקלערונג פון ה׳ פרידנזאן, אז צוליבן זין׳ נישט מעלדן צום פירערן־קורס קיין גיהעריקע צאל, ווערט דער קורס אפגילייגט.

עס ווערן דאן אנגינומין די החלטות:

א) עס ווערט תיכף צושיקט אן׳אויפפאדערונג צו אלע סניפים דורכצופירן א זאמל־אקציע פארן בית־יעקב־סעמינאר אויף א זומער־קורס. די ארגאניזאציעס ווערן באשטייערט לויט דער צאל חברות ביז 25 חברות — 5 זל. ביז 50 — 10 זל. ביז 100 — 20 זל. און מער ווי הונדערט צו 25 זל. די דאזיקע אקציע מוז אין יעדן ארט זיין פארענדיקט ביז י״ח תמוז און דאס גיזאמלטע געלט געלט דארף איבערגישיקט ווערן קיין לאדזש.

ב) עס ווערט אויסגיארביט א מעמאראנדום וועגן „בנות״ אין ארץ־ישראל צוצושיקן דער קרן־הישוב־צענטראלע און דאס מעמאראנדום ווערט אונטערגישריבן אין נאמין פון דער עקזעקוטיווע

ג) די צענטראלע פון קרן־הישוב ווערט אויפגיפאדערט שוין צו גרינדן בנות־היימין אין תל־אביב, חיפה און ירושלים.

ד) לע״ע זאלן נישט גיעפנט ווערן קיין נייע בנות־הכשרות, בפרט טאר דאס נישט גישעען, כל זמן עס איז נישט באוואוסט וויפל פרויען־סערטיפיקאטן ס׳וועלן באקומין די שוין עקזיסטירנדע הכשרות. דאגעגן זאלן גיגרינדעט ווערן ארביטס־פונקטן וואס זאלן קענין לינדערן די נויט פון דער יידישער פרויען־יוגנט.

ה) עס ווערט דורכגיפירט א פראפאגאנדע־טור דורך די בנות־עסקנות, און די וואס פילן זיך פעאיק דערצו דארפן זיך שטעלן אין רשות פון דער בנות־צענטראלע צו דעם דאזיקן וויכטיקן טור.

ו) אין קיין שום הכשרה־פונקט פון „בנות״ טאר נישט אנגינומין ווערן נאר חברות פון אפיציעלע בנות־ארגאניזאציעס, וואס עקזיסטירן לכל־הפחות א יאר צייט און זענין פארבינדן מיט דער בנות־צענטראלע. אן דער הסכמה פון דער בנות־צענטראלע טאר אין קיין שום ארט נישט אנגינומין ווערן אויף הכשרה.

ז) די בנות־ארגאניזאציעס זענין מחויב אויסצונוצן זייער מאקסימום ענערגיע צו זאמלין פארן קרן־הישוב און דאס געלט אפשיקן קיין ווארשע אין דער צענטראלע, אבער פון יעדער זאמלונג אויך מודיע זיין דעם צ. ס.

ח) די בנות־ארגאניזאציעס, וואס טון נישט פארשפרייטן דאס בית־יעקב־זשורנאל געגן זיי אנגעווענדן די דיסציפלינארסטע שטראפן און זיי נישט צו אנערקענין

ט) אין יעדן ארט צו ארביטן פארן פארשפרייטן דאס „טאגבלאט״ און גלייכצייטיק צו פאדערן פון דער רעדאקציע אפצוגעבן ארט פאר דער בנות־באוועגונג.

י) עס ווערט באגריסט דאס ארויסגעבן דאס ספר „מנורת המאור״ אויף יידיש און עס ווערן אויפגיפאדערט אלע סניפים צו פארשפרייטן אין יעדן ארט פון 5 עקז. און ווייטער.

י״א) אונטערצונעמין אן׳אקציע פון פארשאפן סחורות און אויסארביטן וועש פאר ישיבה־בחורים וואס בייטיקן זיך דערין. אויף דעם אופן זאל אויך פארשטארקט ווערן די איבערגיגעבנקייט פון יידישע טעכטער צו דער תורה און אירע לערנער.

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזר חשובער מיטארביטערן פון פרויען־פארבאנד ביי בא״י פרוי בוכמאן צום גיבורט פון איר זין. זאל זי זוכה זיין אים צו דערציען ברוח התורה.

ווארשע. **פרויען פארבאנד**

באזוך פון ד״ר דייטשלענדער און א. גודמאן אין לאדזש

צוריקפארנדיק פון דער צענטראל־ראט זיצונג האבן די ה״ה ד״ר ש. דייטשלענדער, דירעקטאר פון „קרן־התורה״ און א. גודמאן, סעקרעטאר פון דער פאליטישער עקזעקוטיווע פון דער וועלט־אגודה באזוכט לאדזש.

די חשובע געסט האבן אין לאדזש באזוכט אלע ארטאדאקסישע מוסדות. אין דער בנות־צענטראלע האבן די געסט אויפגינומין א גינייען באריכט פון דער בנות־באוועגונג און זיך פאראינטערעסירט מיט אלע בנות־פראגן. צווישן דער בנות־צענטראלע און דער וועלט־אגודה איז גיווארן איינגישטעלט א שטענדיקער קאנטאקט. שבת בייטאג האבן די ה׳ געסט באזוכט די בנות־מחנה און דארט גיהאלטן רעפעראטן פאר די חברות. זונטיק פ׳ שלח אין אוונט האט ד״ר דייטשלענדער גיהאלטן פאר א גרויסן עו״ם אין בנות־לאקאל א זייער אינטערעסאנטן רעפעראט. ד״ר דייטשלענדער האט אויך באזוכט די לאדזשער ב״י שול און דורכגיפירט א בחינה.

די געסט זענין שבת פייערלעך אויפגינומין גיווארן אין דער גרויסער קהלה־שול און פאר קריאת־התורה זענין זיי באגריסט גיווארן דורך הרב הארצשטארק.

די שבת־סעודה פרייטיק־צונאכט זענין די געסט גיוועזן פארבעטן צום פרעזעס דעפ. מינצבערג און שבת בייטאג ביי ה׳ פריגזאן. די געסט האבן אויך באזוכט די פועלים־מחנה און ביי שלש־סעודות פארברענגט צווישן „צעירי אגודת ישראל״.

דאס ארטאדאקסישע לאדזש האט די געסט בכלל אויפגינומין ווארים און הארציק.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

ביבליאָגראַפישע באַטיצן

משה מאַרק: אויף די װעגן קײן ארץ־ישראל

פאַרלאַג „מנורה" װאַרשע, תרצ"ד

בידענקט איר נאָך אַלע יענע „אַלטע גוטע צײַטן"?.. װען מיר זענען נאָך קינדער גיװען, פלעג אין שטעטל אַמאָל פון ארץ ישראל א ייד פאַרבלאָנדזשען, שװאַרץ אָפּגיבריענט פון דער א"י־זון, א שװאַרץ פילצן קאַפּעלושל, א לאַנגין שלאַפּראָק — האָט ער מיט זיך מיטגיברענגט דעם אַראָװי דא"י אַזאַ אורח אין שטעטל האָט א חשיבות גיהאַט; נישט יעדער האָט די זכי' גיהאַט צוצוקומין צום גאַסט, בלױז דער גליקלעכסטער האָט אַ־הצלחה גיהאַט און מיט זיך מיטגיפירט דעם אורח, פון דאַװינין, מ־האָט א סעודה גימאַכט כיד המלך און נאָכן עסן איז זיך א האַלב שטעטל ביקומין אײַנהערן אין די װאונדער װאָס דער ירושלימער האָט מיט זיך פון הײליקן גיבענשטן לאַנד מיטגיבראַכט.

העמין האָט גיאַרט אַז אויף צו להכעיס האָט גאָר אונדזער אורח גירעט א ספרדיש לשון קודש, קוים קוים צו פאַרשטײן, מ־האָט זיך שוין פאַרשטאַנין אויפן װאונק, א ביסל מיט תרגום לשון און מ־האָט זיך גאַנצע נ ע כ ט ביקװיקט מיט די זיסע סיפּורים.

מ־האָט זיך אײנס דאָס אַנדערע איבערדערצײלט און א יאָר נאָך דעם האָט מין אין בית מדרש נאָכן לערנין גיהאַט װאָס צו רעדן אַרום אויסטערלישן יידן, און זײַנע פּלאָים פון ארץ ישראל. און אַז ס־איז א חמשה עשר בשבט ביקומין, האָט מין פּירות פון הײליקן לאַנד גיגעסן און זיך מעשיות דערצײלט...

— — — — — — — — — —

פון דעמלט זענען יאָרן אַװעק; די װעלט האָט זיך גיביטן, און די אומשטענדן זענען אַנדערש גיװאָרן, א גרוס פון א"י גיבן נישט מער אָפּ יענע װאונדערלעכע ירושלימער יידן װעלכע פלעגן גרעניצן שװאַרצן און לענדער בלאָנדזשין ביז זײ האָבן א װעג צום שטעטל גיפונין.

װי באַקװעם, װי לײַכט איז הײַנט דער װעג קײן א"י; און װי אַנדערש דאָס לעבן איז דאָרט אין לאַנד גופא.

אַט האָט א יונגער זשורנאַליסט דאָס גליק גיהאַט דורכצומאַכן די רײַזע קײן א"י כמעט אָן א שיף נאָר מיט יבשה, א מאָדנע נסיעה אַן־אויסטערלישע ד ו ר ך צ ע ן ג ר ע נ י צ ן ק ײ ן א " י, די רײַזע האָט בשעתו א שם גיהאַט, דער גערער רבי, און א גרופּע באַגלײטער צװישן װעלכע אויך אונדזער מחבר האָט זיך גיפונין, האָבן א נסיעה גימאַכט נאָך א"י מיט דער באַן איבערן באַלקאַן, קאָנסטאַנטינאָפּאָל און קלײן־אַזיע. און דעם גרוס פון ארץ ישראל און פון אָט דער װעלטענער רײַזע גיט אונדז דער רײַזנדער ה' משה מאַרק אין זײַן בוך „אויף די װעגן פון א"י".

נישט דאָס ערשטע בוך איבער א"י, אָבער א מאָדנים צױבער האָט דאָס לאַנד: װיפל מ־האָט זיך איבער דעם נישט אָנגיהערט און אָנגילײענט אין יעדער נײַער פּרט און בילד איגטערעסאַנט.

לאָזן מיר זיך פירן פון מחבר איבער די צען גרעניצן, נעמין אָפּ דעם טרױעריקן גרוס פון טשעכאָסלאָװאַקײ, דעם חורבן װאָס די רעפאַרים האָט אין דאָרטיקן יידנטום אָנגימאַכט, װי אין פילם גײען פאַר אונדז אַדורך בודאַפּעשט מיט אירע שײנע בנינים און מיט דער אינערלעכער צופּילטקײט און ירידה מיטן „נאָגאַנדיקן אומיט װאָס בלאָנדזשעט אַרום איבער אירע גאַסן" עפּיס װי א קאָנטראַסט צום הײליקן לאַנד װעלכן דער מחבר פאַ־בילדלעכט אונדז אין די װײַטערדיקע קאַפּיטלען, מיט אײן אָטעם לעזן מיר די קאַפּיטלען איבער סטאַמבול און בײַ די טויערן פון ארץ ישראל מיר קענען זיך נישט דערװאַרטן און דער מחבר מיסבריכט נישט מיט אונדזער גידולד ער װײַסט דעם אײגנטליכן צװעק פון זײַן בוך און ער הײבט אָן דעם צװײטן טײל — די נסיעה אין ארץ ישראל גופא „די דאָזיקע נסיעה גײט שוין נישט און טאָר נישט גײן מיט אַזאַ אימפּעט, דאָ פליט מין נישט קײן צענטליקער קילאָמעטער אין אײן שעה, רואיק מיט ישוב הדעת מיט דער גאַנצער אחריות מוז מין דאָ שטעלן יעדן טריט מעסטן יעדן בליק און... צײלן יעדער שורה".

און אונדזער אויטאָר האָט ניהאַלטן װאָרט, אויב דעם אַרײַנפיר צום װערק קען מין פאַרװאַרפן אײליקײט און װײניק באַהאַװנטקײט אינים שילדערן זענען דאָס רוב קאַפּיטלען זײַן די װײַטערדיקע טײלן זאַכט און רואיק אויפגיצײכנט.

אַט לײענט איר דאָס האַרציקע קאַפּיטל „כותל מערבי" „טראַפּ, אַראָפּ, נידריקער און נידריקער" פירט דער װעג צום כותל, אויפריכטיקע האַרציקע השתפכות הנפש [illegible] האָט זיך אין דײַן לעבן פון דער כותל נישט אָנגילײענט װיפל טרױער־לידער, װעט אויף דיר שטענדיק װירקן דעם אומטיטלבאַרער צער אויסגוס פון א מענטש בײַ די דאָזיקע שװאַרצע שטײנער.

אַט זענען מיר אין אַלט ירושלים. א פײַנע שילדערונג לײענין מיר פון דאָזיקן לאַבירינט פון געסלעך מיט די װײמילדיקע אויף כל הלשונות שפּראַכנדיקע מענטשן־מאַסן, זאַנפטיק אונדז דער מחבר דאָס בילד פון שבת אין ירושלים אין אַלגימײן און רעיעל און פּלאַסטיש אין די פּרטים. די בילדער פון דער תימנים־שול, בוכאַרער־שול, ספרדים־שול, מקובלים־שול, זענען אײַננאַרטיק גימאָלן און קריצן זיך אײַן אין זכרון!

און אַט דערצײלט אונדז דער מחבר אין דער יונגער בליענדיקער יידן־שטאָט תל־אביב, מיט איר אײַגנאַרטיקן נוסח און סטיל, א נײַ לעבן װערט גישאַפן א גיזונטס א קרעפּטיקס! אָבער ער פאַרגעסט אויך נישט צו דערמאָנין דאָס פאַרשטײנערטע יידישקײט מיטן אויסערלעכן מאַגיער װאָס װערט דאָרט גיבוירן אויפן אָרט פון דער אײַנגיװאָנדיװיטער אַלט־יידישקײט דאָס קלײנע עלעקטרישע לעמפּעלע און עונג שבת װאָס פאַרטרעט די פלאַקערדיקע הבדלה און װי לאַמיך גימאַך־רעפּעראַטן און כלומרשט חסידישע ניגונים װאָס װילן יוצא זײַן פאַרן חסידישן ברען און רעװא דרעװון־שטימונג פון א שלש סעודות...

מיר לאָזן זיך װײַטער פירן פון מחבר איבער די צפתער געסלעך, װיזיע, טרוים, אַלץ אָטעמט דאָ מיט פאַרצײַטנס מיטן זכרון פון אר"י הקדוש א פאַרלאָזענע שטאָט הײַנט, פרעמד דעם הײַנטיקן דור מיט זײַן טעמפּקײט און װאַכדיקײט — די שטאָט פון סיגופים און צירופים: צפת.

אַרױס פון אַלטן ישוב און מיר כאַפּן א בליק אין נײַען קבוצה־לעבן און איבער די װירטשאַפטס־פאָרמען אינים נײַען א"י. א פרײלעכן און טרױעריקן גרוס צוגלײַך; מיר פרײען זיך איבער דעם בליענדיקן שטײן־באָדן אין יידישע הענט, און א װײטיק נאָגט אין האַרץ איבער דער הפקרות אין די פרײַע חלוצים־קבוצות מיט װעלכע אונדזער אויטאָר האָט זיך פנים אל פנים באַגעגנט, און װעגן װעלכע ער גיט מיט א שאַרפקײט און סאַרקאַזם איבער, ברױט גרינס מיט טײ, אַט די מאכלים מעג מין טועם זײַן אין אַזױנע קאָלאָניעס.

אָפּן זאָגט אונדז ה' מאַרק אויף די גאַנצע פאַרשטעקטקײט און אויסנוצערישקײט פון דער ציוני־ אָרגאַניזאַציע און דעם גרוס פון יאַבלאָנער רבין „װעלכער איז א קרבן גיפאַלן מיט זײַן אידעאַליזם װעלכן מ־האָט אויף א שענדלעכן אופן אויסגינוצט אויף קרבנות און צוגיפירט דעם אידעאַלן יונגערמאַן צו װערן אַן־אַגענט פון א פאַרזיכערונגס גיזעלשאַפט און טײלװײַז אויך אין די בישפרעכן מיט אַרלאָזאָראָװ דעם מערב אײראָפּעער װאָס פאַרשטײט נישט װאָס עס רעגט אויף דעם פרומען ישוב „א פוטבאָל מעטש אין שבת" אין דעם ציגײַשן „בן דב", מיט זײַן אָפּענער גאַליקײט, עס גײען דורך װי אין א קאַלײדאָסקאָפּ פאַסירונגען, פאַרשײדענע טיפּן און באַגעגענישן, אַלטער אין נײַער ישוב, א בלעטל גישיכטע פון לעצטן פּאָגראָם אין א"י, אַלץ אין אַן־אָנציענדער און שפּאַנענדער פאָרים, אַז עס לײגט זיך מיטן גרעסטן אינטערעס און אַז דו האָסט דאָס בוך איבערגילײענט און דו פאַרמאַכסט א װײַל די אויגן שאַפט זיך א בילד פון א"י, א גיבוי און קלאָר בילד, מאָלעריש ביצײכנט.

מיט אײן װאָרט: אַן־העכסט אינטערעסאַנט בוך; הגם ס־איז נישט װײַט פון חסרונות װעלכע װאָלטן בײַ א בעסערער רעדאַקציע לײַכט ביקאָנט אַװעק גינומין װערן.

צו דער פאָרים אין אַרכיטעקטישן גיבוי פונים װערק אַלס גאַנצעס זענען גיװיס נײטװענדיק די אַרײַנפיר־קאַפּיטלעך צום בוך איבער דער רײַזע „דורך די צען גרעניצן" אָבער אָן־און־פאַר זיך זענען גראַד די קאַפּיטלען די שװאַכסטע אינים בוך מער רעפּאָרטאַזש װי שילדערונג, בלײַשטיפט־באַטיצן גיצײכנט דורכן לױפנדיקן שנעל־צוג; בײַם נעבן די דאָזיקע קאַפּיטלען אין בוך־פאָרים האָבן זײ נױטיק גיבראַכט ערגענצט און פאַרפולקאָמט װערן, װײַל װאָס ס־איז גיפּאַסט בשעתו אין צײַטונג אַלס קאָרעספּאָנדענץ איז שװאַך, און מאַנגלהאַפט אין פאָרם לדורות.

עס װאָלט מיך װײַט פאַרפירט אַרומצורעדן יעדנס קאַפּיטל פון דער קינסטלערישער זײַט, גיװיס שטײען נישט אַלע קאַפּיטלען אויף דער זעלבער הױך; פאַראַן קאַפּיטלען אין גאַנצן פאַרענדיקטע פײַן אין דער שילדערונג און אין אַנאַליז װי א שטײגער די שילדערונג פון אַלט־ירושלים, טײלװײַז אויך איבער תל־אביב און אַנדערע, און טײל שװאַכערע, לײַכטע רײַזע־רעפלעקסן װי „די פאַבריק פון חרושת" בײַ א שטרענגערע רעדאַקציע װאָלט גימעגט אַרױסגילאָזט װערן אַזאַ קאַפּיטל װי „מײַן נישט גיגעבענער אינטערװיאו" און אפילו דער אינטערװיאו מיט אַן־ענגלענדער װאָס איז זײַער כאַראַקטעריסטיש און מיט סאַרקאַזם ביצײכנט — האָט אויך בײַם סוף גימעגט א ביסל גיקירצט װערן.

דער עצם איגטערײַאַ' זאָגט אַלץ, און דאָס אַרױסדרײנגען דעם „מוסר־השכל" נאָכדעם איז שוין איבריק.

אין אַלגימײַן זעט זיך אָט די שװאַכקײט אינים בוך די שװאַכקײט צום אַרױסדרײנגען פון גישעענישן אין עפּיס דערפון „לאָזן הערן".

גיװיס קאָן קײן מענטש מיט האַרץ נישט זײַן קײן קאַלטע „ליגנ און לעבער" און איבערגיגעבן טרוקינע אױפנאַמין און שילדערונגין אָבער דערזען אין קלײנע פּאַסירונגין סימבאָלן גאַנצע, איז עטװאָס נאַאיװלעך. אויף זײַט 36 גײט א סימבאָל איבערן בית המכס „פּלשׂתינה א"י" אויף זײַט 62 איבער די זשאַבע שיפלעך בײַם ברעג ים — װעלכע זענען.װי דער מחבר פאַרענדיקט, „פאַר אים א ס י מ ב א ל גיבליבן" און אויך דער סוף פון בוך פאַרענדיקט זיך ס י מ ב א ל י ש מיטן װעזוף פון װעלכן דער אויטאָר לערנט א קל־וחומר:

„אויב דער כּוח פון ערד איז אַזוי גרויס צו קענין האַלטן מענטשן אויפן שויס פון װאולקאַן מכל־שכּן, אַז דער כּוח פון ערד איז גרויס נישט צו לאָזן אַנטלױפן פאַר װילדע רוצחישע נאַכט איבערפאַלן"...

די דאָזיקע און נאָך אײניקע חסרונות אינים בוך זענען אָבער װי קלײנע שאָטנס אויף זוניקע ברײטע לאַנדשאַפטן און פאַרשטעלן נישט די א י ב ע ר װ י ג נ ד י ק ע ג ו ט ע ז ײ ט ן א י נ י ם ב ו ך אין די ספּעציעל פּלאַסטישע שטעלן װאָס זאָגן עדות אויף א שאַרף אויג װי. „די כּותל אַלײן ראַנגלט זיך מיט די ריזיקע גידיכטע שאָטנס װאָס דאַרפן זיך איבער די שטײנער־שורות אַלץ העכער העכער", (ז. 50) „און דאָס אויג האָט זיך גיקװיקט מיט דער האַרמאָניע פון פאַרב און ליניע: זאַנפטע ראַזיקײט אויפן פאָן פון פעטן גידיכטן גרין: צאַרטע פאַרװגדיקטקײט אין מיטן פון דינים, שפּיציקן גיבלעטער — (ז. 84 „פּאָמעראַנצן, פּאָמעראַנצן")

אַזױנע בילדערישע שורות זענען אין די הונדערטער צואװאַרפן איבערן בוך און גיבן די שילדערונג צו פאַרב אין לעבן.

בײַם סוף זאָל א לויב־װאָרט גיזאָגט װערן דער הערלעכער אויסערלעכקײט פונים בוך. מ־איז דערצו בײַ אונדז נישט צוגיװאױנט און אויב די פּרעכטיקע אויסגאַבע װעט אָגרעגן אונדזערע פאַרלעגער אויף א בײַשפּיל בײַ דער אויסגאַבע פון אַנדערע ביכער, איז דאָס גיװיס דעם אַרױסגעבערס פאַרדינסט.

י. עמיאַט.

בוצט אויס די לעצטע גילעגנהײט!

נאָך צו באַקומין גאָר א באַגרעניצטע צאָל גי־מישטע קאָמפּלעטן פון בית־יעקב־זשורנאַל

30 נומערן דערװײַטער יובל־אויסגאַבּיס

800 זײַטן, אַן־אוצר פון מאמרים, שטודיעס, דערצײלונגען, נאָװעלן, לידער און פּאָעמיס און רײַך פּעדאַגאָגיש אָרגאַניזאַציע־מאַטעריאַל.

כל הקודם זכה—נאָר 6 גילדן מיט 70 גר.

אַדרעס פון פאַרלאַג „בית־יעקב":

Redakcja „Bajs Jakow" Łódź

Kilińskiego 44. P. K. O. 67.795.

הודפס מתוך הארכיון היהודי

עמוד 34 מתוך 36

דער בירנבוים־אַלמאַנאַך

דערשיינט אַלס באַזונדער בוך.

בעת מיר האבן דאָס ערשטע מאָל מודיע גיווען, וועגן אַרויסגעבן פון אַ זאַמל־בוך לכבוד דעם זיבציקסטן געבוירן־טאָג פון נתן בירנבוים, איז גיווען גיפּלאַנט, אַז ס־זאָל בלויז זיין אַ פאַרגרעסערטער נומער „בית־יעקב“.

אין צווישן דער צייט האבן מיר אבער כסדר באַקומען בריוו פון אַ גאַנצע ריי יידישע פּערזענלעכקייטן, וועלכע האבן אַרויסגיזאָגט זייער פאַרלאַנג, אַז ס־זאָל אַרויסגיין אַ ספּעציעל בוך לכבוד דעם בעל היובל און אויף דעם תנאי האבן זיי אונדז צוגישיקט זייער וויסנשאַפטלעכן און ליטעראַרישן צושטייער.

נישט וועלנדיק אָבער פאַרלירן די אַקטועלקייט פונים בירנבוים־יובל, האבן מיר דעריבער לעת־עתה אַרויסגיגעבן דאָס דאָ פאַר אייך ליגנ־דיקע בירנבוים־העפט און גלייכצייטיק גרייטן מיר צו דאָס דערשיינין פון בירנבוים־אַלמאַנאַך אַלס באַזונדער בוך.

פאַרן בירנבוים־אַלמאַנאַך איז שוין גיזאמלט אַ היבש ביסל מאַטעריאַל פון די חשובסטע יידישע רעליגיעזע פּערזענלעכקייטן. דער רעדאַקטאָר פונים אַלמאַנאַך ה' נטע בערלינער באַמיט זיך, אַז דאָס בוך זאָל אַרויסקומען בתכלית השלמות.

מיר זענין איבערצייגט, אַז די פריינט פון בירנבוימין וועלן אויפנעמען די ידיעה פונים דערשיינין פונים בירנבוים־אַלמאַנאַך אַלס באַזונדער בוך מיט פרייד און אָנערקענונג.

דער פאַרלאַג.

בירנבוים־ידיעות

צוזאַמען מיטן אויסוואַנדערן פון נתן בירנבוימין קיין האלאנד איז דאָרט אויך איבערגיטראָגן גיוואָרן די צענטראַלע פון דער „עולים“-באַוועגונג. די פאַרשידינע טוערס פון „עולים“ ווי אַ שטייגער שלמה בירנבוים, שמואל אסטערזעצער, אַליעזר שינדלער וכדומה זענין אויך פאַרוואָגלט גיוואָרן פון זייער ביז־יעצטיקער היים אין פרעמדע לענ־דער און דערפון האט ממילא אויך גי־מוזט ליידן דער „עולים“־ענין אין גאָר אַ גרויסער מאָס. דאָך באַמיען זיך די דאָזיקע טוערס אין זייערע נייע וואוינ־ערטער ווייטער פאָרטצוזעצן זייער אַר־בייט.

לאָנדאָן. דר. שלמה בירנבוים, וואָס וואוינט נאָך דער היטלער־איבערקעריניש אין לאָנדאָן איז איינגי־לאַדן גיוואָרן דורך דער לאָנדאָנער אוני־ווערזיטעט צו האַלטן אַ ריי לעקציעס איבער דער יידישער שפּראַך און איר פילאָלאָגיע. אַגב איז עס דאַכט זיך די איינציקע יידישע קאַטעדרע פון דעם מין אין אַ נישט יידישער אוניווערזיטעט. ביי ערשטע לעקציעס זענין גיוועזן די חשובסטע יידישע פּערזענליכקייטן פון ענגלאַנד, אויף וועלכע דער חשובער לעקטאָר האט גימאַכט אַ גרויסן רושם.

שעוועניזין. ד"ר נתן בירנבוים אַרבייט ווייטער אומדערמידלעך אין דער רעדאַקציע פון „רוף“, וואו ער שרייבט כסדר אויך אַרטיקלען אויף פאַר־שידינע יודאַאיסטישע און אַקטועלע פּראָבלעמען. דער „רוף“ אַנטוויקלט זיך גאָר נישט קשה.

לאָדזש. אַדאַנק דער איניציאַטיוו פון ה' י. ל. גערשט איז ווידער באַנייט גיוואָרן דערפון אים בשעתו גי־גרינדיטער עולים־ציבור אין לאָדזש. אין דעם רעאָרגאַניזירטן „עולים“־ציבור גייען אַריין באַזונדערס חברים פון דער לאָדזשער פּועלי אַגודת ישראל. אַלס יושב ראש פון לאָדזשער „עולים“־ציבור טוט ה' י. ל. גערשט אין זיינע עפנט־ליכע אין יידישע פאַרלעזונגען אַ סך צו־העלפן צו דער פאַרטיפערונג פון די „עולים“-רעיונות צווישן דער רייפערער אינטעליגענטער יידישער יוגנט. ער פּלאַנט אויך צו גרינדן אין אַנדערע שטעט אַזעלכע ציבורים.

פון דער בנות־צענטראַלע אין לאָדזש

בנות־לעגיטימאַציעס

דער צ. ס. האט פונאַנדערגישיקט צו אַלע אָפּטיילונגען בנות-לעגיטי־מאַציעס. די בנות־לעגיטימאַציעס דאַרפן אין יעדן אָרט שפּעטסטנס ביז ר"ח תמוז שוין זיין פאַרקויפט און צו 20 גר. פאַר יעדער לעגיטימאַציע דאַרף תיכף אָפּגי־שיקט ווערן. אויך דאַרף יעדע אָפּטיי־לונג אַריינשיקן אין צ. ס. אַ רשימה פון די וואָס האבן אויסגיקויפט די לעגיטי־מאַציעס. די וואָס זייערע נעמען וועלן נישט פיגורירן אין די רשימות, וועלן לחלוטין נישט אָנערקענט ווערן אַלס חברות. דערביי מאַכן מיר אויפמערקזאַם, אַז בנות-לעגיטימאַציעס האבן נאָר באַ־קומען די אָפּטיילונגען וואָס האבן גיצאָלט תרומת־חברה, די אָרגאַניזאַציעס וואָס האבן נישט גיצאָלט קיין ת"ח, ווערט מיט זיי פון ראש חודש תמוז אָן אָפּגי־שטעלט יעדע קאָרעספּאָנדענץ.

פאַרשפּרייט די גיזאַמלטע שריפטן פון שרה שענירער

בײַ אַ גרעסערער צאָל — גיבן מיר ראַבאַט!

באַריכט פון דער בנות־צענטראַלע

אויפן פאַרלאַנג פון דער אַגודה־צענטראַלע האט די בנות־צענטראַלע צוגישיקט אַ באַריכט פון איר טעטיקייט במשך די לעצטע דריי חדשים. גלייכצייטיק האט דער צ. ס. פאַרלאַנגט פון דער אַגודה אַרויסצושיקן אַ צירקולאַר אין וועלכן ס־זאָלן אויפגיפאָדערט ווערן אַלע אַגודות, צו צוהעלפן אין יעדן אָרט די בנות אָרגאַניזאַציעס אין זייער טעטיקייט.

אויב איר פאַרשפּרייט נישט דאָס בית־יעקב־זשורנאַל — האט איר נישט גיטון אייער עלימענטאַרסטן חוב אַלס בנות־אַגודת־ישראל־אָרגאַניזאַציע!

Opłata pocztowa uiszczona ryczałtem. פרייז 1 גילדן.

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, 1 Czerwca 1934 r. | Zeszyt 116.

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW“ Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-77. P. K. O. 67.795.

מזל=טוב!

הרינו מתכבד בזה להגיש אלימות ברכות חמות ונלבבות לכבוד ידידי הכי נכבד, חכם וסופר, איש האשכולות וכו׳

הרב יצחק לעווין הי״ו

לרגלי אירוסיו את בת הנדבן הר׳ נפתלי שטערנהיים

יזכהו ד׳ ברוב אושר ועושר על צעדו החדש בחיים.

ידידו עוז

אליעזר גרשון פרידנזון.

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבער־גיגעבינער אידעען-שוועסטער פרל. **לאה קלע־טשעווסקא** צו איר חתונה מיט ה׳ **ישראל קלעטשעווסקי.** אייער צוזאמענבונד זאל זיין א קשר של קיימא און אייער צוקונפט זאל באַ־שטראלט זיין מיטן ליכט פון אונדזער אידעאל.

בנות-אגודת-ישראל

קוטנע. **לערערן א. מארעק.**

א הערצלעכן מזל־טוב

ווינטשן מיר דער זייער גיערטער און גיליבטער לייטערין פון אונדזער בית-יעקב-שול **הרבנית לעווין** צו די תנאים פון איר זון מר יצחק לעווין נ״י. זי זאל זוכה זיין, דאס השי״ת זאל בענטשן דעם צוזאמענבונד מיט זיין פולער ברכה און אייביקער הארמאניע.

בית-יעקב; בתיה-פארבאנד

ריישע. **לערערין רחל שוועבעל.**

מזל-טוב! א סך הצלחה און אייביקע צופרידנהייט ווינטשן מיר אונדזער ל. קוזינקע **שרה מאכא־בײנסקא** (בעלכאטאוו) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **שעהנשניידער** (פאביאניץ), אייער מזל זאל שיינען כשמש בצהרים.

בעלכאטאוו. **שוועסטערן וויוויעצקיס.**

א הארציקן מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער איבער־גיגעבינער פארוואלטונגס-מיטגל. פרל. **שפרה בריש** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **גרינבערג** (קאליש), מיר ווינטשן דיר, אז השי״ת זאל אייער צוזאמענבונד בענטשן מיט זיין פולער ברכה און אייביקער הארמאניע.

בנות-אגודת-ישראל

אוניעוו. **לערערין טויבע שטיין.**

מזל=טוב

ווינטשן מיר אונדזער איבערגעגעבענע פארוו. מיטגלידערנס, פיאנערנס פון אונדזער ארגאניזא־ציע **רחל קלעשער** צו איר חתונה מיט ה׳ **ליפשיץ** און **רויזע בוכמאן** צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **בורשטין**. השי״ת זאל אייך בענטשן מיט שטענדיק גליק און צופרי־דנהייט און איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט בארץ-הקודשה אין גייסט פון אונדזערע אידעאלן.

חארשע. **בנות-אגודת-ישראל.**

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטש איך מיין איבער־גיגעבינע בנות-חברה און שטאלצע טרעגערין פון אונדזער אידעאל, פרל. **יוטעלע פעדער** (זא־קליקאוו) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **ברוך גדלי׳ פרענקעל** (יאנוב-לוב.). אייער מזל זאל לייכטן כשמש בצהרים.

דעמבלין. **לערערין ר. האר ן.**

א ברכה-פון מזל־טוב ווינטשן מיר אונדזער ני־חעזינע סעקרעטארן, און טיכטיקע מיטארבייטערן פארן בנות-גידאנק פרל. **יוטעלע פעדער** (זא־קליקאוו) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **ברוך גדלי׳ פרענקעל** (יאנוב-לוב.). איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון תורה וגדולה.

טעמע אינגבער,
אסתר ווראנצבערג,
גיטל שווערדשארף

זאקליקאוו. **און רחל פעדער.**

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בנות-חברה פרל. **חנה ארבאך** צו איר פארלא־בונג מיט ה׳ **אהרן שווארצקאהעל** (בריגל). גליק און צופרידנהייט זאלן אייביק אייער וועג באגלייטן.

מלכה אלטער

קשאנאוו. און איר גרופע.

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ליבער און איבערגעגעבינער פירערין פרל **טויבע ענגלענ־דער** מיט ה׳ **נפתלי שטיגליץ** (ריישע) ווינ־טשן מיר א הערצלעכן מזל-טוב. נויט אייער עתיד אין גליק און צופרידנהייט אין גייסט פון אונ־דזערע הייליקע אידעאלן.

קשאנאוו. **דיין גרופע „בנות“**

מזל=טוב

א הארציקן מזל-טוב און גליקלעכע צוקונפט ווינ־טשן מיר אונדזער ל. בנות-חברה **חנה ראטנבערג** (איוואנסק) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה׳ **יעקב בדיקס** (קראשניק). איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער צוקונפט אויף די בערג פון ציון-ירושלים אין גייסט פון די תורה-אידעאלן.

לערערין רודע מארמאר

איוואניסקא. **בנות-אגודת-ישראל.**

צו דער פארלאבונג פון מיין ל. פריינדין **פייגע דינה יאסקאוויטש** (חארשע) מיט ה׳ **יוסטמאן** (לאדזש) ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב. זאל אייער עתיד זיין א קייט פון אייביקן גליק און צופרידנקייט.

זעלדע ברעסלער

ווישקאוו. **מלכה שטערן.**

צו די חתונות פון מיינע ליבע פריינדינס **זעלדע קעסטענבערג** (וואלבראם), **סימע קליגער** (לאדזש) און **רחל לעווענטהאל** (זאווירטשע), ווינטש איך א הארציקן מזל-טוב.

זאווירטשע. **זיסל שפייזער.**

א הערצלעכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ח׳ חברה פרל. **רבקה לאקס** (זאקליקאוו) צו איר פארלאבונג מיט ה׳ **אברהם אליעזר קאפלאן** (פלאנסק). זאל אייער פארבינדונג זיין גיבענטשט מיט אייביקער הארמאניע.

בנות אגודת ישראל

זאקליקאוו. **לערערן וואגנער.**

א הארציקן מזל-טוב און א גליקלעכע צוקונפט ווינטשן מיר אונדזער איבערגעגעבענע און טיכ־טיקע חברה **סימע גאלדבערג** צו איר תנאים־שרייבן מיט ה׳ **ב. זירא.** איר זאלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אין גייסט פון אונזער אידעאל אויף די בערג פון ציון.

קראשניק. **לערערן ווינענפעלד.**

א הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער בנות־חברה **חי׳ ראט** צו איר תנאים-שרייבן מיט ה׳ **יצחק בארט** (סאניק). זאל אייער צונויפבונד זיין א קשר של קיימא און זיין גיבענטשט מיט אייביקע צופרידנהייט.

בנות- אגודת-ישראל

פשעמישל. **לערערן פייגע ראטענבערג.**

לאירושי ידידי הנעלה מר **ברוך עקשטיין** (סאניק-לודז) את העלמה המהוללה והחשובה **שולוביץ** (לודזש) — אני מברך בברכת מזל-טוב חמה. צעדך הראשון על מפתן החיים תהי׳ צלחה.

לודז. **משה פרידנזון.**

ברכת מז״ט אני שולח לחברי היקר והנחמד עסקן האגודה ובית יעקב מר **יוסף איכנבוים** מעיר יבורוב לאירושיו את העלמה **לאנע קלעפנער** מעיר יעראסלאו. יה״ר שיזכה לבנות ביתו מתוך עושר על הרי ציון וירושלים ברוח ישראל סבא.

מאשציסקא. **שמואל באנדע.**

צו דער פארלאבונג פון אונדזער ברודער **משה יהושע** מיט פרל. **דינה טרויבע** (דאברא) ווינטשן מיר א הערצליכן מזל-טוב. אייער צוקונפט זאל מיט רויזן זיין באצירט.

שוועסטערן אלעי

לאסק. **פאמיליע מייזלער.**

דעם טיפסטן בײלייד און מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער איבערגיגעבינער חברה **יוכבד מארדיקס** צום פריצייטיקן טויט פון איר הייסגיליבטן פאטער ע״ה. זאל דער אלמעכטיקער דיך טרייסטן צוזאמען מיט די, וואס טרויערן אויף ציון וירושלים.

בנות-אגודת-ישראל
בית-יעקב, בתיה,

גער. **לערערן האפמאן.**

דעם טיפסטן מיטגיפיל דריקן מיר אויס אונדזער מיטארבייטערן אין דער ב״י-פאר־וואלטונג פרוי קאנשטאם, ווי אויך אונ־דזער בנות-שוועסטער פרל. **רבקה קאהן** צו די פטירה פון זייער גיליבטן **פאטע**ע״ה, ווי אויך די חברה **שרה ראק** צו די פטירה פון איר פאטער ע״ה. אין דער ארביט פאר אונדזערע הייליקע אידעאלן זאלט איר זיין גיטרייסט!

בנות-אגודת-ישראל

ליפנע. **לערערן פ. מאנדרא.**

טיף גיבויגן שטייען מיר ביים פרישן קבר פון אונדזער אונערמידלעכער עסקנית פאר אונדזער אידעע, פארוואלטונגס-מיטגלידערן

לאה צוקערמאן נ״ע

פאר דיין אנדענקונג, לאה, שווערן מיר, מיט פארטאפלטער ענערגיע צו ארביטן פאר אונדזערע הייליקע אידעאלן.

וואלבראם. **בנות-אגודת-ישראל**

אויך איך טרויער נאך דיר, לאה.

לערערן זעלדא קעסטענבערג-ראוויטש

אונדזער טיפסטן מיטגיפיל און שמערצלעכסטן צער דריקן מיר אויס אונדזער איבער־גיגעבינער בנות-מיטגלידערן און חברטע **פייגע קאראלניק** און פאמיליע צוליבן פריצייטיקן טויט פון זייער **פאטער** נ״ע. זאל אייך דער הימלישער טרייסטער צוזא־מען מיט די וואס טרויערן אויף ציון און ירושלים ולא תוסיפו לדאבה עוד!

לערערן רבקה ראזענבערג-האראוויץ.

שידלאוויעץ. ארג. „בנות-אגודת-ישראל“.

פון טיפן הארצן באווײנען מיר דער פרי־צייטיקן טויט פון אונדזער חברה **אלטע זילבערבערג** נ״ע, וועלכע איז אין איר בליענדסטער יוגנט אוועקגיריסן גיווארן. אין דער ארביט פאר אונדזערע אידעאלן, זאלן מיר א טרייסט גיפינען.

אושאראוו. **בנות-אגודת-ישראל.**

פון טיפסטן הארץ דריקן מיר אויס דעם איניקסטן מיטליידס-גיפיל די ה׳ פרוי

חוה וואפפעל

די איבערגיגעבינע מיטגלידערן פון פרויען-קאמיטעט צוליבן טויט פון איר גישעצטן און ליבן מאן ר׳ **שמעון וואפפעל** ע״ה, גיוועזענער טרייער עסקן פון דער בית-יעקב-פארוואלטונג. צווישן די אבלים פון ציון זאל זי אויך א טרייסט גיפינען און מער שוין אין איר לעבן פון קיין צער נישט וויסן.

שערפץ.

בנות-אגודת-ישראל
בתיה-פארבאנד
בית-יעקב-שול.

אבאנאמענטס-פרייז

א יאר — 7 גילדן. א האלב יאר 4 גילדן.

א פערטל יאר — 2 גילדן.

אנאנסן-פרייז

א גאנצע זייט — 200 ג. א האלבע זייט — 100 ג.

א פערטל זייט — 50 ג. א אכטל זייט 25 ג.

גיזעצט ביי מ. ראזענשטיין פיעטרקאוו פל. טריבונאלסקי 4

א גראטולאציע ביז 20 ווערטער 3 גילדן געלט פאר אנאנסן פריעראויס.

Red. i Wyd. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B. A. J.) Agudas Israel w Polsce. Druk. J. Djament Łódź, Kilińskiego 50

הודפס מתוך הארכיון היהודי